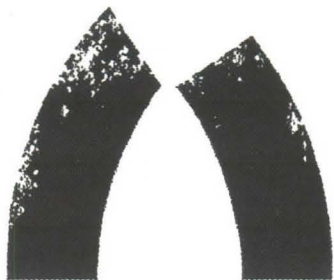

POLVIJÄRVI [12] KYLÄNLAMPI 2

Historiallisen ajan asuinpaikan kaivaus

Petro Pesonen 1997

Wahroyt 12.2.-98
Chen Tash
20.3.1998 PP

MUSEOVIRASTO
ARKEOLOGIAN OSASTO

POLVIJÄRVI [12] KYLÄNLAMPI 2

Historiallisen ajan asuinpaikan kaivaus
Petro Pesonen 1997

Tiivistelmä

Polvijärvi [12] Kylänlampi 2

Pk 4224 04 SOTKUMA, x= 6959 05, y= 4471 65, z= n. 85-87 mmpy

Historiallisen ajan asuinpaikan kaivaus

Museovirasto/arkeologian osasto, yhteistyössä Helsingin yliopiston arkeologian laitoksen kanssa

Kaivauksenjohtaja: FL Petro Pesonen

Polvijärven Sotkuman kylässä tutkittiin kesäkuussa 1997 kaivauksin n. kolmen viikon ajan Kylänlampi 2 -nimistä asuinpaikkakohdetta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Sotkuman kylän asutuksen alkuajankohtaa arkeologise^p materiaalin avulla. Asiakirjalähteistä tiedetään Sotkumassa asutun jo 1500-luvulla. Lisäksi alueelta aiemmin löydetyt esineet, erityisesti ns. karjalais-slaavilainen keramiikka, viittasi mahdollisesti jo rautakautiseen asutukseen. 42

Kaivauksella avattiin neljä peltomaastossa sijaitsevaa aluetta ja yhdeksän neliömetrin suuruista koekuoppaa, yhteensä 131,4 m². Alueen 1 rakenteet muodostanevat rakennusryhmän, raha-ajoitusta viittaa 1720-lukuun. Alueella 2 oli savilattia ym. rakenteita. Alueen 3 pienet kiveykset lienevät raha-ajoitusten perusteella 1760-luvulta. Alueen 4 löydöt vaikuttavat moderneilta. Löydöissä on huomiotava, että karjalais-slaavilaista keramiikkaa esiintyy vain alueilla 1 ja 2. Tämän perusteella on mahdollista, että ko. keramiikan käyttö päättyi juuri 1700-luvun puolimaissa.

Suurin osa löydöistä on palanutta savea. Muita löytöjä ovat erilaiset historiallisen ajan keramiikkatyypit, rautaesineet, pronssinappi, pronssiristi, lasihelmiä, liitupiipun katkelmia, piitä, kvartssia, hioimia ja luuta. Makrofossiilinäytteissä oli jäänteitä lähinnä erilaisista pihakasveista. Kaivauksella löydetyt luut ovat pääasiassa kotieläinten. Mainittakoon myös irtolöytöinä kvartsikaavin ja kvartsiiskos, jotka lienevät osoituksena varhaismetallikautisesta asuinpaikasta.

Löydöt: KM 30453: 1-778

Ajoitus: 1700-luku

Tutkitun alueen laajuus: 131,4 m²

Kenttätyöaika: 28.5.-17.6.1997

Tutkimuskustannukset: Valtion työllisyystyöohjelma 270.000,-

Tutkimusraportti: Petro Pesonen 9.12.1997, Museoviraston arkeologian osaston arkisto

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. PERUSTIEDOT KOHTEESTA	3
3. TUTKIMUSHISTORIA	4
3.1 Arkeologiset lähteet	4
3.2 Historialliset lähteet	5
4. KOHTEEN SIJAINTI JA TOPOGRAFIA	7
5. TUTKIMUSTAPA	8
5.1 Koordinaatisto ja yleiskartoitus	8
5.2 Kaivaustekniikka, dokumentointi ja näytteidenotto	8
6. KAIVAUSHAVAINNOT	11
6.1 Alue 1	11
6.1.1 Rakenteet	11
6.1.2 Löydöt	13
6.2 Alue 2	13
6.2.1 Rakenteet	14
6.2.2 Löydöt	14
6.3 Alue 3	15
6.3.1 Rakenteet	15
6.3.2 Löydöt	15
6.4 Alue 4	15
6.5 Koekuopat	16
6.6 Irtolöytöpaikat	16
7. LÖYTÖTAULUKKO	17
8. YHTEENVETO	18
NEGATIIVILUETTELO	19
DIAPOSITIIVILUETTELO	21
KARTTALUETTELO	23
KARTAT	24
VALOKUVATAULUT	47
MAKROFOSSIILIANALYYSI (Tanja Tenhunen)	64
POLVIJÄRVEN SOTKUMAN KYLÄN ASUTUKSEN JA MAANKÄYTÖN HISTORIAA (Sanna Ikonen)	66
METALLINPALJASTINHAVAINNOT (Helsingin yliopiston arkeologian laitos)	100
LUUANALYYSI (Pirkko Ukkonen)	105
RADIOHIILIAJOITUKSET (Högne Jungner)	111
MAGNEETTISET GRADIENTTIMITTAUKSET	112

1. JOHDANTO

Polvijärven Sotkuman kylässä kaivettiin kesäkuussa 1997 kahdella muinaisjäännöskohteella. Kohteina olivat Polvijärvi [12] Kylänlampi 2 - historiallisen ajan asuinpaikka ja Polvijärvi [19] Rukoushuone - kivikautinen asuinpaikka.

"Sotkuma-projekti" käynnistettiin keväällä 1997, jolloin yhteistyökumppaneiksi tutkimuksiin tulivat Museoviraston arkeologian osasto, Helsingin yliopiston arkeologian laitos ja Pohjois-Karjalan Museo. Tutkimuksen käynnistivät havainnot mahdollisista rautakautisista tai keskiaikaisista löydöistä Sotkuman Lamminniemen alueella Joensuun yliopiston projektissa v. 1992-1994 sekä sotkumalaisen Heikki Härkösen keräämät löydöt, joita esiteltiin Museoviraston ja Helsingin yliopiston arkeologian laitoksen tutkijoille v. 1996. Toisena syynä Sotkuman tutkimuksille olivat rakennussuunnitelmat Lamminniemen alueella (rantakaavaehdotus, diar.nro 201/303/1996).

Tutkimukset Polvijärvellä rahoitti Museoviraston puolesta valtion työllisyystyöohjelma. Helsingin yliopiston arkeologian laitoksen opetuskaivaus toimi osittain Sotkumassa, enimmäkseen kuitenkin Multavierun kivikautisella asuinpaikalla Kinahmon kylässä. Pohjois-Karjalan Museon tutkija Eeva-Riitta Majoinen tutki mahdollista ortodoksikalmistoa Lamminniemessä, osittain virkatyönä, osittain Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuran apurahan turvin. Helsingin yliopiston arkeologian laitos ja Eeva-Riitta Majoinen tekivät ortodoksikalmistossa ja Kylänlampi 2:n alueella magneettisia gradienttimittauksia, joiden kustannuksiin osallistunevat kaikki yhteistyötahot. Sotkuman arkeologisiin tutkimuksiin liittyen Joensuun yliopiston historian opiskelija Sanna Ikonen teki raportin "Polvijärven Sotkuman kylän asutuksen ja maankäytön historiaa" Pohjois-Karjalan Museolle. Raportti on tämän kertomuksen liitteenä.

Museoviraston tutkimushenkilökuntana olivat allekirjoittaneen johdolla FM Sirpa Leskinen piirtäjänä ja fil.yo Tanja Tenhunen tutkimusavustajana. Leskinen vastasi kaikesta kartoituksesta, muutama kartta on myös Tenhusen käsialaa, joka pääasiassa suoritti löytöjen talteenoton. Valokuvat ovat allekirjoittaneen, Sirpa Leskisen sekä Tuija Rankaman. Kaivajina työskentelivät seuraavat yhdeksän polvijärveläistä työllistettyä: Taina Karttunen, Risto Koponen, Raija Lehikoinen, Suvi Lemmetyinen, Marika Mutanen, Jukka Piironen, Jarto Tanskanen, Hanna Turunen ja Paula Voutilainen. Lisäksi seitsemänä päivänä oli mukana joensuulainen harrastaja-arkeologi Teija Petterberg-Möntti.

Helsingin yliopiston arkeologian laitoksen henkilökunnasta Ph.D, vt.prof. Tuija Rankama opiskelijoiden kera vastasi alueen 2 dokumentoinnista ja FL, vt. ass. Petri Halinen oli mukana kaivauksen valmistelutöissä. FM Esa Mikkola vastasi metallinpaljastimella havaittujen ilmiöiden sijainnin

dokumentoinnista takymetrillä. Yliopiston harjoittelijat Paula Kouki, Nina ^{V. Filanen} ~~Voutilainen~~ ja Maria Inkiläinen osallistuivat metallinpaljastin- ja magneettisuusmittauksiin. Yliopiston tutkimusryhmää johti, FL, ass. Mika Lavento.

Kenttätöitä Kylänlammella suoritettiin 28.5.-17.6.1997, joista 28.-30.5 tehtiin valmistelutöitä, mm. paalutusta ja linjojen valmistelua magneettisia mittauksia varten. Lisäksi kohteella käytiin tekemässä erinäisiä töitä vielä 18.-27.6, mm. profiileja piirrettiin tällöin. Myös Helsingin yliopiston arkeologian laitos jatkoi tutkimuksia pienellä ryhmällä vielä 17.6 jälkeen kaivausalueella 2.

Tutkimusten tavoitteena oli ensisijaisesti selvittää onko peltomullan alla säilyneitä rakenteita ja jos on, niin voidaanko ne yhdistää mahdollisesti rautakautiseen tai keskiaikaiseen asutukseen. Toisena tavoitteena oli selvittää missä kaikkialla Lamminniemen alueella on merkkejä esihistoriallisesta tai keskiaikaisesta asutuksesta. Kolmanneksi, haluttiin saada tietoa magneettisen gradienttimittauksen soveltuvuudesta arkeologisen kohteen esitutkimukseen. Ensimmäiseen tavoitteeseen pyrittiin tasokaivauksella ja siitä tehtävien analyysien avulla, toiseen inventoinnilla, koekuopituksella sekä metallinpaljastintutkimuksilla ja kolmanteen magneettisilla mittauksilla sekä kairauksilla.

Tasokaivausalueita Kylänlampi 2:n alueella avattiin neljä, yhteensä 122,4 m². Koekuoppia kaivettiin yhdeksän, kukin 1 m² laajuisia. Yhteensä Kylänlammen kohteella tutkittiin kaivauksin 131,4 m². Kaivausalueelta 1 tehtiin makrofossiilianalyysi kolmesta maanäytteestä (Tanja Tenhunen) ja radiohiiliajoitusnäytteitä saatiin alueilta 1 ja 3 (Helsingin yliopiston radiohiiliajoituslaboratorio / Högne Jungner). Magneettisesta gradienttimittauksesta saatiin esituloksia kentällä, mutta myöhäisessä vaiheessa, jolloin anomalioita voitiin tutkia enää kairauksin. Lopullisia tuloksia mittauksista ei ole saatu tähän päiväänkään mennessä. Kaivauksella löydetyt palaneet ja palamattomat luut analysoi FK Pirkko Ukkonen.

Jälkityöt on tehty loka-joulukuun 1997 aikana. Sirpa Leskinen on piirtänyt kartat puhtaaksi, Tanja Tenhunen on puhdistanut löydöt sekä huolehtinut valokuvien saattamisesta arkistokelpoisiksi. Löytöluettelo ja kaivauskertomus ovat allekirjoittaneen.

Helsingissä 9.12.1997

Petro Pesonen, FL

2. PERUSTIEDOT KOHTEESTA

Polvijärvi [12] Sotkuma Kylänlampi 2
Historiallisen ajan asuinpaikan kaivaus 1997

Kunta: Polvijärvi

Kylä: Sotkuma

Tila ja maanomistaja: Outila, om. Heikki Härkönen, Lamminniementie 2, 83750 Sotkuma

Peruskartta: 4224 04 SOTKUMA

Asuinpaikan keskikoordinaatit: x= 6959 05, y= 4471 65, z= n. 85-87 mmpy

Tutkimukset:

- *Hannu Poutiainen, Martti Koponen, Risto Kupiainen & Elisabeth Grönlund* (Joensuun yliopisto), "Pohjois-Karjalan metallikautisen ja keskiaikaisen asutuksen avainalueiden arkeologinen inventointi 1992-1994", inventointi 1993
- *Hannu Poutiainen & Risto Kupiainen* (Joensuun yliopisto), "Pohjois-Karjalan metallikautisen ja keskiaikaisen asutuksen avainalueiden arkeologinen inventointi 1992-1994", inventointi 1994
- *Petro Pesonen* (Museovirasto), kaivaus 1997

Löydöt:

- *Poutiainen & al. 1993-1994:* KM 28719: 1-28 saviastian paloja 58 kpl, kirveenterän katkelma, pronssiristin katkelma, vyön- tai hihnansolki, pronssiesineen katkelma, liitupiipun katkelmia 7 kpl, piitä 5 kpl, hioinliipan katkelmia 2 kpl, kvartsia 1 kpl, (lisäksi 7 ruotsalaista kolikkoa 1700-luvulta ja venäläinen lantti 1800-luvulta - ilmeisesti ei luetteloitu)
- *Pesonen 1997:* KM 30453: 1-778 rahoja 4 kpl, pronssiristi, pronssinappi, pronssiesineen katkelma, pistimen katkelma, jääkenkä, rautaveitsi, hevosenkengän katkelma, rautapadan katkelmia 2 kpl, rautanauvoja 39 kpl, rautalankaa 1 kpl, muita rautaesineitä 35 kpl, rautakuonaa 9 kpl, pullonkorkki (sinetti), lasihelmiä 3 kpl, lasia 172 kpl, lasikuonaa 1 kpl, saviastian paloja 197 kpl, liitupiipun katkelmia 34 kpl, palanutta savea 8025 kpl, tiilen katkelma, hioimia 3 kpl, kivikiekko, kvartsikaavin, kvartsi-iskoksia 18 kpl, piitä 37 kpl, kivi, palanutta luuta 63 kpl, palamatonta luuta 189 kpl, pihkaa 2 kpl, puuta ja tuohta

Valokuvat:

- negatiivit 108080-108167
- diapositiivit 37352-37417

3. TUTKIMUSHISTORIA

3.1 Arkeologiset lähteet

Lamminniemen kohteet löytyivät vuonna 1993, Joensuun yliopiston projektin "Pohjois-Karjalan metallikautisen ja keskiaikaisen asutuksen avainalueiden arkeologinen inventointi 1992-1994" yhteydessä. Tällöin tutkijat Hannu Poutiainen, Martti Koponen, Risto Kupiainen ja Elisabeth Grönlund löysivät kahden päivän aikana, metallinpaljastimen avustamana, kolme ilmeistä asuinpaikkakohdetta: Polvijärvi [10] Lamminniemi, [11] Kylänlampi 1 ja [12] Kylänlampi 2. Poutiainen ja Kupiainen tarkastivat osan paikoista vielä toisen kerran vuonna 1994. Kukin kohde on tutkimusraportissa luokiteltu väljästi "asuinpaikka, alustava ajoitus rautakausi ja/tai historiallinen aika".

Inventoijien jälkeen sotkumalainen Outilan tilan isäntä Heikki Härkönen on kerännyt pellostaan runsaasti löytöjä. Hän on löytänyt v. 1997 kaivausalueen viereisestä mansikkamaasta joitakin vuosia sitten myös kuparitaalarin vuodelta 1729.¹ Kohde [12] Kylänlampi 2 sijaitsee juuri hänen omistamallaan maalla. ^{Kyntämaana} Auratessaan peltoa hän törmäsi myös pellowalaiseen kiveykseen, jonka seassa oli myös runsaasti löytöjä, varsinkin luita. Löytämiään esineitä hän esitteli kesäkuussa 1996 Helsingin yliopiston arkeologian laitoksen tutkijoille, jotka olivat suorittamassa opetuskaivausta Polvijärven Multavierun kivikautisella asuinpaikalla. Samana keväänä kävin Joensuun-Ylämyllyn tielinjan inventoinnin yhteydessä myös Sotkumassa, Kylänlammen ja Pohjanlammen välisen entisen salmen länsirannalla, josta löysin palan valkosavikeramiikkaa ja palanutta luuta. Löytökohta on tien vieressä olevan kumpareen itälaidalla, peltoalueella. Nimesin kohteen tuolloin Iljalaksi, vaikka itse asiassa Iljalan talo on tien toisella puolella.

Tässä yhteydessä on erityisen kiinnostuksen kohteena ns. karjalais-slaavilainen, dreijattu, hiek-kasekoitteinen keramiikka, joka on ollut ehkä tärkeimpänä lähtökohtana ajoitettaessa pohjoiskarjalaisia löytöpaikkoja rautakautiseksi ja/tai keskiaikaisiksi. Myös osaa Sotkumasta löytyneestä keramiikasta on pidetty todennäköisesti rautakautisena. Kyseinen keramiikkatyyppi on Suomessa vähän tutkittu ja huonosti tunnettu. Viimeksi aihetta on käsitelty Pirjo Uinon väitöskirjassa,² jossa on lueteltu keramiikan löytöpaikkoja Karjalassa. Pohjoiskarjalaisia löytöjä vastaavaa keramiikkaa on erityisen runsaasti Metsäpirtin Taipaleen Suvannon keskiaikaiselta kauppapaikalta ja suhteellisen runsaasti Kurkijoen linnavuorilta sekä eräiltä Sakkolan ja Räisälän asuinpaikkakohteilta. Varsinaisissa rautakautisissa yhteyksissä tavattu keramiikka on hieman erilaista kuin Pohjois-Karjalan löydöt.

¹ Esine on Polvijärven Kotiseutumuseossa.

² Ancient Karelia. Archaeological studies. SMYA 104. Helsinki 1997.

3.2 Historialliset lähteet

Karjala kuului jo 1200-luvun lopulta lähtien Novgorodin vaikutuspiiriin. Pysyvä verotus lienee järjestetty 1300-luvun alusta lähtien. Ensimmäinen tiedossa oleva verokirja on laadittu ennen v. 1480. Itse verokirja ei ole säilynyt, mutta siihen viitataan v. 1500 laaditussa Novgorodin Vatjan viidenneksen verokirjassa (Hengillekirjoitettujen verokirja Novgorodin vatjalaisesta viidenneksestä vuodelta 7008), jolloin Novgorod oli jo joutunut Moskovan suuriruhtinaan vallan alle. Tässä verokirjassa kerrotaan kylittäin talojen ja täysi-ikäisten miesten määrä.

Vatjan viidennes jakautui edelleen pogostoihin, joista seitsemän sijaitsi Karjalassa: Rautu, Sakkola, Kaupungin (Räisälän) pogosta, Kurkijoki, Sortavala, Salmi ja Ilomantsi. Pogostat jakutuivat vielä pienempiin yksiköihin, volosteihin l. verolääneihin ja perevaaroihin. Volosti oli tietyn yksityisen tai juridisen henkilön alainen, kooltaan hyvin vaihtelevan suuruinen alue. Perevaara oli pogostan sisällä oleva pienempi veronkantopiiri, joka saattoi olla hyvin epäyhtenäinen kooltaan ja kokoonpanoltaan. Samassa kylässä saattoi olla eri perevaaroihin kuuluneita taloja.

Vatjan viidenneksen verokirjassa mainitaan Ilomantsin Iljan pogostaan ja Ilomantsin perevaaraan (Pyhän Iljan luona pogostalla) kuuluva Viinilahden kylä Ruojärven luona, jossa oli kaksi taloa ja kolme jouta (täysi-ikäistä, veroa maksavaa miestä): talonpoika Miheiko Ivashkov, hänen poikansa Fomka ja talonpoika Uljanko Markov. Vanhan kirjoituksen mukaan Ilomantsin perevaarassa oli kaksi kylää ja uuden kirjoituksen (v. 1500) mukaan viisi kylää.³ J.V. Ronimuksen mukaan vanhat kylät olivat luultavimmin Ilomantsi ja Lovena, joista jälkimmäisen sijainti on tuntematon. Tämän mukaan siis Viinilahden kylä olisi syntynyt vanhan ja uuden kirjoituksen välisenä aikana. Ronimus sijoittaa myös Viinilahden kylän Ilomantsin Viinijärvelle.⁴ Veijo Saloheimo on sitä mieltä, että juuri tämä Viinilahden kylä Ruojärven luona tarkoittaa Sotkumaa, koska Pohjois-Karjalan Viinilahtien tai -järvien piirissä ainoa sopiva paikka on Sotkuman Rukkojärvi, nykyisestä Sotkuman kylästä joitakin kilometrejä pohjoiseen. Hän ajoittaa kylän synnyn jo 1400-luvulle.⁵

³ *Novgorodin vatjalaisen viidenneksen henki- ja verokirja v. 1500*. Suomentanut J.V. Ronimus. Todistuskappaleita Suomen historiaan III, 5-7. Suomen kameralisia oloja 1500-luvulla. Joensuu 1906.

⁴ *Ronimus, J.V.*: Novgorodin vatjalaisen viidenneksen verokirja v. 1500 ja Karjalan silloinen asutus. Joensuu 1906.

⁵ *Saloheimo, Veijo*: Pohjois-Karjalan asutusmuodot 1600-luvulla. Joensuu 1971. S. 157-160.

Seuraava verokirjamerkintä on vuodelta 1544, jolloin maintaan Pälkjärven perevaaraan kuuluneita Libelitskajan eli Suur-Liperin kyliä viisi kappaletta: Sjapinojavka, Lambilitsa, Libelitsa, Saigitaibola ja Koringajarva. Näistä Sjapinojavkaa pidetään Sotkumana, kylässä mainitaan kaksi jousta. Näiden itsenäisten talonpoikien lisäksi kylissä on ollut uudisasutusta yhteensä 12 populia eli tilatonta.⁶

Vuoden 1590 ruotsalaisissa savuluetteloissa mainitaan Sotkuman kylässä kaksi savua (Lari Pedriess ja Jochim Kelkess). Sotkuma kuului Liperin kappeliin. Vuoden 1618 Käkisalmen läänin maakirjassa Sotkumassa on yhdeksän savua, joista kolme autiona. Ilmeisesti kaksi autoista sijaitsee kuitenkin Solassa. Sotkuma kuului v. 1618 Liperin pogostaan. Vuoden 1631 verokirjoissa Sotkumassa on jo 12 taloa, joista yksi populin.⁷

Ennen 1630-lukua Sotkuman asutus oli lähes puhtaasti ortodoksista. Stolbovan rauhassa raja siirtyi Sotkuman itäpuolelle ja alueelle alkoi muuttaa luterilaista väestöä. Vuonna 1645 Sotkumassa oli 18 taloa, vuotta myöhemmin näistä kuusi oli jäänyt verohylyiksi, mutta vuonna 1648 Sotkumassa oli jälleen 18 taloa. Vuonna 1651 veroluetteloissa mainitaan jo 23 taloa, joista yhdeksän luterilaisten hallussa. Stolbovan rauhan jälkeen (1617) ja ruptuurisodan (1656-1658) jälkeen ortodokseja muutti Sotkumasta Venäjälle.⁸ Edelleen kylän koko kehittyi niin, että vuonna 1722 kylässä oli 11 asuttua taloa ja kolme autiota, vuonna 1739 kylässä oli 32 taloa. Samana vuonna Sotkuman kylässä mainitaan seitsemän torppaa, joista vuoteen 1767 mennessä kaksi oli hävinnyt. Vuonna 1765 Sotkumassa mainitaan 42 taloa.

Sotkuma on jakokuntana varsin suuri - isossajaossa 1800-luvun puolivälissä uusia tilanumeroita muodostettiin yhteensä 158, joista 18 tilaa sijaitsi varsinaisessa pääkylässä ja 140 tilaa oli hajallaan 25 kilometrin pituisella ja parinkymmenen kilometrin levyisellä alueella.

⁶ *Tuomi, Maija-Liisa*: Suur-Liperin historia. Joensuu 1984. S. 71-74.

⁷ *Asiakirjoja Karjalan historiasta 1500- ja 1600-luvuilta*. Joensuu 1987.

⁸ *Saloheimo, Veijo*: Pohjois-Karjalan historia II. Joensuu 1976. S. 47-48. Tuomi 1984: 75-77.

4. KOHTEEN SIJAINTI JA TOPOGRAFIA

Kylänlampi 2 sijaitsee Viinijärven Venepohjanselän pohjoisrannalla, Lamminniemen tyvässä, Kylänlammen koillisrannalla. Kohde on lounaaseen, Kylänlampeen, viettävää hiekkaista peltoa ja Outilan marjatilan (Punamarja) vadelma- ja viinimarjapeltoa sekä mansikkamaata. Kohde sijaitsee Polvijärven luterilaisesta kirkosta 13,5 km eteläkaakkoon ja Sotkuman rukoushuoneesta 900 m kaakkoon. Löytöjä on kerätty peltoalueilta Outilan talosta rannalle johtavan tien ja vadelmapensaiden väliseltä kapealta peltoalueelta n. 160 metrin matkalta. Urheilukentän laidassa olevan ladon luota pelloilta on myös poimittu löytöjä. Jonkin verran irtolöytöjä on myös mansikkamaan takaiselta pelloilta, Outilan tilan etelärajalla, jossa kohde jo vaihtaakin nimeä Kaurolahden puolella Kylänlampi 1:ksi. Läheltä Kaurolahden tilan rajaa, 25 m Lamminniementieltä etelään on löytynyt pelloilta myöskin kvartsikaavin ja -iskos, jotka viitannevat pyyntikulttuurin asuinpaikkaan. Ajoitus lienee löytökorkeuden perusteella lähinnä varhaismetallikautinen.

Käytännössä kohteet Kylänlampi 1 ja 2 muodostanevat yhden kokonaisuuden, joita lähinnä Outilan mansikkamaa erottaa. Myös kohteiden löydöt vastaavat toisiaan täysin. Ehkä kyse on kahdesta vierekkäisestä rakennusryhmästä. Kolmas kohteista eli Lamminniemi, on topografisesti näistä erillään. Löytöalue on peltokumpareella tai entisellä rantatöyräällä, Saharilan talosta n. 200 m länsiluoteeseen. Tältä alueelta on edellisistä poiketen viitteitä myös 1600-luvun asutuksesta (rahoja). Itse asiassa tässä sijainneen talon nimikin tiedetään, se on Räsälä - asiakirjalähteiden mukaan talo on perustettu 1600-1700 -lukujen taitteessa. Kylänlammen ja Pohjanlammen välisen uoman toisella puolella on Ijalan löytökohta, josta on historiallisen ajan keramiikkaa. Tällä puolella on myös Ikkilänvaaran kivirauniot, mahdollisesti jääne rakennetusta karjapolusta. Rukoushuoneen etelärinteellä on kivikautinen asuinpaikka, Polvijärvi [19] Rukoushuone.

Viinijärvi on kivikaudella kuulunut Suursaimaan altaaseen. Korkeimmillaan ranta on tällä alueella ollut n. 92,5 mmpy. Vuoksen puhkeamisen jälkeen veden pinta laski tasaisesti, kunnes järveä laskettiin 1,5 metriä v. 1830 tai 1835 ja vielä 0,6 metriä vuonna 1858.⁹ Viinijärven veden tasoon lienee jonkin verran vaikuttanut myös Höytiäisen lasku v. 1859. Höytiäisestä Pyhäselkään rakennetun kanavatyömaan pettäessä, järvi laski peräti 9 metriä ja Höytiäisestä Viinijärveen laskeva Viini- tai Sotkumanjoki kuivui niin että se on enää kapea uoma, jossa on pari pientä järveä. Nykyään Viinijärven korkeus on 78.8 mmpy. 1700-luvulla korkeus lienee ollut - v. 1830 järven lasku ja luontainen veden pinnan lasku altaan luoteisosassa huomioonottaen - ehkä kaksi metriä nykyistä ylempänä eli n. 81 mmpy. V. 1830 rantatörmä on näkyvissä ympäri Viinijärven näillä korkeuksilla, myös Kylänlammen alueella.

⁹ *Anttila, Veikko*: Järvenlaskuyhtiöt Suomessa. Kansatieteellinen Arkisto 19. Helsinki 1967. *Salokas, Eino*: Liperin pitäjän historia vuosina 1809-1930. I, vuodet 1809-1873. Helsinki 1930. S. 21. *Könönen, T*: Höytiäisen, Viinijärven ja Sysmänjärven laskeminen. Suomen Suoviljelysyhdistyksen vuosikirja 1906-1907. Helsinki 1908.

5. TUTKIMUSTAPA

5.1 Koordinaatisto ja yleiskartoitus

Kaivauksella käytettiin koordinaatistoa, jossa peruslinjan suunta oli 30 goonia (~ pohjoiskoilliseen). Koordinaatiston x kasvoi tähän suuntaan ja y:n suunta oli vastaavasti 130 goonia (y kasvoi ~ itäkaakkoon). Peruslinja ja peruspisteet (kp:t 1, 2, 4 ja 5) sijaitsivat kaivausalueiden 1 ja 2 vieressä, ensimmäisen vadelmapensasrivin juuressa. Peruspaalut 1 ja 2 sijoitettiin 20 metrin päähän toisistaan rullamitalla mitaten. Paalujen päihin merkittiin rastit, jotka olivat täsmälleen 20 metrin etäisyydellä toisistaan. Absoluuttinen korkeus siirrettiin pisteisiin valtakunnalliselta korkeuskiintopisteeltä Käsämäntien varresta (nro 815228, korkeus 86.263 mmpy). Nämä kaksi pistettä muodostivat perustan mittaustoimille Kylänlammen kohteella. Kiintopisteet syötettiin takymetriin ja tämän asemoinnin jälkeen takymetrillä mm. sijoitettiin tutkimusalueelle lisää kiintopisteitä sekä paalutettiin kaivausalueet 1 ja 2. Alueet 3 ja 4 paalutettiin perinteisesti rullamitan avulla. Kohteelle mitattiin kahdeksan kiintopistettä, joista kaksi rajapyykkiä ja kuusi maahan lyötyä puupaalua. Osa puupaaluista katkesi marjaviljelmän ruohonleikkuutoimissa ja osa jouduttiin poistamaan muiden toimien tieltä. Seuraavat kiintopisteet olivat käytössä:

- 1) $x= 700.000, y= 500.000, z= 85.16$
- 2) $x= 720.000, y= 500.000, z= 85.67$
- 3) $x= 794.755, y= 483.572, z= 87.265$ (rajapyykki)
- 4) $x= 754.610, y= 500.286, z= 86.793$
- 5) $x= 771.281, y= 500.386, z= 87.071$
- 6) $x= 791.523, y= 497.589, z= 86.913$
- 7) $x= 776.590, y= 434.529, z= 87.406$
- 8) $x= 764.653, y= 446.268, z= 86.696$ (rajapyykki)

Takymetriä käytettiin hyväksi myös yleiskartoituksessa. Sen avulla kartoitettiin mm. urheilukenttä, Outilan tilan rakennuksien kulmapisteitä sekä peltokuvioita. Varsinaista korkeuskartoitusta ei alueella tehty.

5.2 Kaivaustekniikka, dokumentointi ja näytteidenotto

Ennen kaivamista alueilla tehtiin pintavaaitus 2 metrin välein. Koska kaivausalueet sijaitsivat lähestulkoon pelkästään peltoalueilla, multa poistettiin lapioimalla. Alueilla 1 ja 2 peltomultaa myös seulottiin. Alueella 1 seulottiin ensimmäiseksi avattu kaivausalueen osa, koordinaatit 706-712/502-510. Myöhemmin laajennetuista osista peltomultaa ei seulottu. Alueelta 2 seulottiin peltomulta välillä 765-

770/506-508 ja 754-760/506-508. Lapioimisen jälkeen loppu peltomulta poistettiin kaikilla alueilla kaivauslastoilla. Peltomullakerroksesta on mm. löytöluettelossa käytetty nimeä "krs. 0". Seulaa ei käytetty kaivausalueilla peltomullan poiston jälkeen.

Kaivausalueella 1 peltomullan poistamisen jälkeinen taso vaaittiin. Muilla alueilla siirryttiin suoraan kaivamaan 1. kerrosta, joka oli 5 cm:n paksuinen. Kerroksen 1 jälkeen dokumentoitiin taso 1 valokuvaamalla ja piirtämällä mittakaavaan 1:20, paitsi alueella 2 mittakaavaan 1:50. Kerroksen 1 jälkeen alueella 1 siirryttiin kaivamaan vain paljastuneita rakenteita - puhtaita alueita ei enää kaivettu. Rakenteet päätettiin tutkia kontekstikaivauksena, jolloin rakenteet puolitettiin ja niiden eri osat kaivettiin omina kokonaisuuksinaan. Puolikkaat rakenteet kaivettiin 5 cm:n kerroksina ja kukin taso dokumentoitiin valokuvaamalla ja piirtämällä mittakaavaan 1:20. Lopuksi kustakin rakenteesta piirrettiin leikkaus mittakaavaan 1:10. Paalunsijojen 1-2 tasot on alunperin piirretty mittakaavaan 1:20, mutta ne on suurennettu mittakaavaan 1:10 vastaamaan leikkausten mittakaavaa.

Kaivausalueella 2 meneteltiin siten, että 1. kerrosta (5 cm) kaivettiin vain välillä 760-772.40/506-508 ja kerrosta 2 välillä 764-770/506-508. Tasot on valokuvattu ja piirretty Helsingin yliopiston arkeologian laitoksen opetuskaivauksen voimin. Karttojen mittakaavat vaihtelevat, raporttiin on valittu mittakaava 1:50. Kaivausalueella 3 kaivettiin kokonaan kerrokset 1 ja 2 ja kerrosta 3 välillä 770-776/440-442 sekä ruutu 779/441. Tasot dokumentoitiin valokuvaamalla ja piirtämällä ne mittakaavaan 1:20. Kiveyksestä/paalunsijasta ruudussa 774/440 piirrettiin lopuksi leikkaus mittakaavaan 1:10. Kaivausaluetta 4 kaivettiin vain sen verran, että siinä näkyvä kiveys saatiin dokumentoitua valokuvaamalla ja piirtämällä se mittakaavaan 1:20.

Koekuoppia kaivettiin yhdeksän kappaletta. Näistä kolmessa peltomulta seulottiin ja mullan alainen 5 cm:n kerros kaivettiin lastoilla. Muissa kuopissa pintamulta lapioidiin vain pois, pitäen kuitenkin silmällä mahdollisia löytöjä ja tämän jälkeen kaivettiin vielä 5 cm:n kerros lastoilla.

Alueella 1 peltomultakerroksen löydöt ja 1. kerroksen löydöt tallennettiin 1 x 1 metrin ruudun tarkkuudella ja sen jälkeen löydöt tallennettiin konteksteittain ja kerroksittain. Alueilla 2-4 löydöt tallennettiin 1 x 1 metrin ruudun tarkkuudella. Alueelta 1 otettiin kolme maanäytettä, joista fil.yo Tanja Tenhunen tunnisti hiiltyneet kasvinjäänteet. Alueen 3 puujäännöksen laatu tutkittiin. Radiohiiliajoitusnäytteitä kerättiin kahdeksan kappaletta, joista kuusi alueelta 1 ja kaksi alueelta 3. Lisäksi jälkitöiden yhteydessä kahdesta keramiikan palasta raaputettiin karstaa hiukkaskiihdytinajoitusta varten. V. 1997 kaivaukselta lähetettiin ajoitettavaksi kaikkiaan kuusi radiohiilinäytettä.

Helsingin yliopiston arkeologian laitoksen toimesta kaivausalueiden tuntumassa tehtiin magneettista gradienttimittausta, mm. pellonalaisten rakenteiden toteamiseksi. Mittauksia tehtiin pitkillä, ½ metrin välein koordinaatistossa kulkevia linjoja pitkin. Näitä tehtiin alueiden 1 ja 2 välisellä peltoalueella sekä

pellolla mansikkamaan itäpuolella. Mittauksilla katettu alue ei ole kovin laaja, ehkä 600-700 m². Ensimmäisistä mittauksista saatiin preliminääriraportti, jonka perusteella tein muutaman koekairauksen kahteen sellaiseen kohtaan, jossa mittauksien mukaan oli havaittavissa anomalioita. Kairauspisteet olivat 730/501, 731/501, 732/501, 733/501, 734/501, 732/502, 733/502 ja 734/502 sekä 762/501 ja 763/501. Pisteessä 763/501 oli mahdollisesti likamaata ja pisteessä 734/502 palanutta maata. Muuten kairausprofiilit olivat puhtaita. Anomaliat olivat aivan vadelmapensaiden vieressä, joten on varsin todennäköistä, että mittauslaite on ottanut häiriöitä pensaiston tukirakenteiden metallisista osista. Koska lopullista raporttia mittauksista ei ole saatavissa tätä kirjoitettaessa, magneettisia mittauksia ei tässä kertomuksessa käsitellä tämän enempää.

Arkeologian laitos suoritti pelloilla myös metallinpaljastintutkimusta siten, että piippauskohdat merkittiin ja nämä havaintopisteet mitattiin myöhemmin takymetrillä. Mittauksen suoritti FM Esa Mikkola yhdessä opiskelijoiden kanssa. Tutkittu alue käsitti sen peltosaran, jolla sijaitisivat kaivausalueet 1 ja 2 sekä mansikkamaan ja osittain myös sen takaista peltoa. Metallinpaljastinhavainnot on esitetty kertomuksen liitteenä. Tutkimuksissa ei eroteltu havaintojen laatua.

Kaivausten jälkeen alueet 3 ja 4 sekä koekuopat täytettiin ja ympäristö siistittiin. Alueet 1 ja 2 jätettiin maanomistaja Heikki Härkösen toivomuksesta avoimeksi, jotta hän voi esitellä rakenteita tilalla käyville vieraille. Härkönen täytti alueet myöhemmin syksyllä.

6. KAIVAUSHAVAINNOT

6.1 Alue 1

Alue 1 jaettiin 1. kaivauskerroksen jälkeen rakenteisiin ja niiden sisällä konteksteihin. Kustakin rakenteesta tutkittiin n. puolet. Rakenteen puolikkaat kaivettiin tasokaivauksena, tasot ja lopuksi leikkaus dokumentoitiin. Löydöt kerättiin konteksteittain ja kerroksittain. Näitä konteksteja kuvaamaan piirrettiin kartta kontekstien ja profiilien sijainnista (s. 30). Keskeiset rakenteet alueella olivat kaksi kiveystä/tulisijaa (F1 ja F2), likamaakuvio (F3) sekä kaksi paalunsijaa. Kiveys/tulisija 2 oli osittain hajonnut siihen keskelle kaivetun kuopan vuoksi.

6.1.1 Rakenteet

Kiveys/tulisija 1 (F1) jaettiin kontekstikaivausvaiheessa kahteen kontekstiin, joista K10 käsitti itse kiveyksen sisäpuolisen alueen ja K11 ulkopuolisen alueen. Kiveystä dokumentoitiin tasoon 4 saakka, jonka jälkeen loput siitä kaivettiin pois leikkauksen esiinsaamiseksi. Kiveys on muodoltaan lähes neliömäinen, hieman pyörityvin kulmin ja kooltaan 1. tasossa 3,4 x 3,4 m. Tasoon 4 mennessä kiveyksen alue supistui joka puolelta n. 20 cm. Sama ilmiö näkyy profiilikartassa (s. 34) - kiveyksen pohja on kohtuullisen tasainen, mutta reunat kaventuvat alaspäin. Kiveyksen/tulisijan pohjakerros muodostuu päällekkäisistä nokikerroksista. Joukossa oli jonkin verran tuohia - saattaa olla, että nokikerrokset ovat alkujaan juuri eristeenä käytettyä tuohtia. Kiveys muodostuu osin laakakivistä, osin pienemmistä pyöreistä, palaneista kivistä. Mitään selvää rakennetta ei kiveyksessä kaivauksen aikana havaittu, mutta profiilikartasta nähdään, että keskellä on nokimaakerroksen (tuohien) ja hiekkalinssin päällä lappeellaan kivilaakoja, jotka ehkä muodostavat kiveyksen keskeisen osan.

Palanutta savea kiveyksessä oli erittäin runsaasti. Eniten sitä oli rakenteen koillisessa neljänneksessä. Palaneen saven määrä väheni kuitenkin selvästi kaikkialla rakenteessa tason 2 jälkeen - palaneen saven kerroksen alla oli tummaa likamaata ja nokimaata ennen tuohikerrosta. On siis todennäköistä, että nokimaa ja tuohet liittyvät nimenomaan rakenteen pohjakerrokseen ja palanut savi taas ylempiin kerroksiin. Kyseessä lienee uuni tai kiuas, jota varten on kaivettu matala, suhteellisen tasapohjainen kuoppa maahan ja sitten eristetty pohja ja reunat tuohella, joka sittemmin on palanut tai maatonut mustaksi nokimaaksi. Tämän päälle on uunin keskelle levitetty ohut hiekkakerros ja sen päällä ovat kivirakenteet. Palaneissa savissa ei ole selviä puupainanteita juurikaan, joten näyttää siltä, että savea on käytetty kivien välissä tiivisteenä, savilaastina.

Kiveyksestä löytyi pronssinappi, lasihelmen puolikas, rautanaulan katkelma, muutama pala karjalaista keramiikkaa, vihreää tasolasia (l. ikkunalasia), tuluspii sekä luuta, tuohta ja puuta. Kiveyksestä otettiin kolme radiohiilinäytettä, joista kaksi on ajoitettavana. Toinen näytteistä on palamatonta tuohta.

Kiveys/tulisija 2 (F2) jaettiin useaan kontekstiin. Kiveyksen puolikaskin tutkittiin vielä kahdessa osassa, jotta saataisiin toinen profiili kiveyksen koillisivulla olevasta pienestä, pyöreästä kiveyksestä, jossa oli paljon palanutta savea. Tämä rakenne (K4) saattaa olla paalunsija, sillä se on hieman erillään muusta kiveyksen likamaa-alueesta. K7 tarkoitti käytännössä itse kiveyksen/tulisijan aluetta, K8 oli imeisen moderni kuoppa mahdollisen paalunsijan (K4) vierellä, K9 taas oli likamaan ulkopuolinen alue ja K12 kiveyksen/tulisijan kaakkoisnurkka, jossa oli havaittavissa jonkinlainen erillinen likamaa-alue, mahdollisesti myös tässä on paalunsija. Näyttää siltä, että kiveys/tulisija 2 muistuttaa rakenteeltaan kiveys/tulisijaa 1, sillä myös siinä on pohjalla hiilirantu, sen päällä kiveys ja sitten palanutta savea. Tosin tässä rakenteessa kaikkea on vähemmän kuin kiveys/tulisijassa 1. Kiveys/tulisija 2:n koko oli 1. tasossa 3,4 x 2,4 metriä.

Kiveyksestä löytyi palaneen saven lisäksi mm. karjalaista keramiikkaa, pullolasia ja runsaasti palamatomia luita, lähinnä hampaita. Kiveyksestä otettiin kaksi radiohiiliajoitusnäytettä, joista toinen on ajoitettavana (konteksti K7).

Likamaakuvio (F3) jaettiin kahteen kontekstiin, itse likamaakuvio (K5) ja sen ulkopuolinen alue (K6). Likamaakuvion koko oli 1. tasossa 1,8 x 1,8 metriä ja kuvio oli neliönmuotoinen, tumman likamaan alue. Kaivettaessa syvemmälle, neliömäisyys katosi ja alue näytti koostuvan erillisistä, nokimaan rajaamista matalista, pyöreistä kuopista. Mahdollisesti myös täällä nokimaa on peräisin tuohivuorauksesta. Rakenteeseen ei liittynyt kiviä eikä kovinkaan paljon palanutta savea. Likamaakuvioon näyttää liittyvän harmaan hiesumaan alue, jonka yhdellä reunalla likamaakuvio on. Hiesualueen kokoa ja sen luontaisuutta ei voi kuitenkaan arvioida, koska suurin osa siitä lienee jäänyt kaivausalueen ulkopuolelle. Likamaakuvion alueelta löytyi mm. karjalaista keramiikkaa (myös maalattuna), lasitettua keramiikkaa, rautaesineitä, käsihioin ja tasolasia. Hiilinäytteitä ei likamaan alueelta saatu.

Paalunsijat sijaitsivat rinnakkain metrin päässä toisistaan. Tasossa 1 ja vielä paalunsijan 2 tasossa 2, paalunsijat likamaineen ja kiveyksineen näyttivät suurinpiirtein pyöreiltä, halkaisijaltaan n. 40 cm:n suuruisilta. Alaspäin kaivettaessa ilmeni kuitenkin, että itse paalu lienee kuitenkin ollut veistetty parru tai hirsi, joka näkyi suorakaiteen muotoisena likamaajälkenä maassa. Tämä näkyy varsinkin paalunsijan 1 tasossa 2. Ilmeisesti paalua varten kaivettu kuoppa on ollut ylempää laajempi ja pohjassa vain aivan parrun kokoinen. Paalut oli tuettu kivillä. Parrun koko lienee ollut n. 20 x 30 cm. Paalunsijat ovat samassa suunnassa kuin muutkin alueen rakenteet. Paalunsijan 1 alueelta löytyi hiukan palanutta savea, paalunsijan 2 alueelta ei mitään. Paalunsijojen välissä oli n. 80 cm:n pituinen palaneen maan

alue, joka suuntautui paalunsijojen välistä kiveys/tulisija 2:een päin. Paalunsija 1:stä otettiin radiohiilinäyte, mutta sitä ei lähetetty ajoitettavaksi.

6.1.2 Löydöt

Suurin osa alueelta 1 kerätyistä löydöistä on palanutta savea (määrän perusteella 91,4 % ja painon perusteella 85,2 %). Saven kappaleissa on jonkin verran erilaisia painanteita. Metalliesineistä mainittakoon kaksi Fredrik I:n rahaa vuosilta 1725 ja 1726 (KM 30453: 10 ja 141). Molemmat löydettiin peltomullasta. Myös kahdessa katkelmassa löydetty pronssiristi (KM 30453: 74) tuli peltomullasta. Pronssinappi (KM 30453: 365) sen sijaan löytyi kiveys/tulisija 1:stä. Lasihelmen katkelmia löydettiin kaksi kappaletta, sininen ja kirkas (KM 30453: 211 ja 367). Suurin osa muusta lasista on ohutta tasolasia, ilmeistä ikkunalasia. Myös pullo- ja astialasia on joukossa. Keramiikasta suurin osa on karjalaista keramiikkaa, mutta joukossa on myös lasitettua keramiikkaa, posliinia ja fajanssia. Lisäksi löydöissä on liitupiipun kappaleita, hioin, kvartssia, piitä ja luuta.

Valtaosa löydöistä on peltomullasta, joten niitä ei voitane suoraan käyttää esim. rakenteiden ajoitukseen. Mullassa on todennäköisesti myös siihen myöhemmin peltotöissä sekoittuneita esineitä. Kylänlammella kaikki kuitenkin kerättiin talteen ja näyttäisi siltä, että aivan resentiä tavaraa ei ainakaan kovin paljon mukana ole - esim. tiilen kappaleita, uusia rahoja, peltiä tms. Löydöissä on kuitenkin puristelasia ja modernin näköisiä nauloja, joista osa lienee tältä vuosisadalta. Kuitenkin valtaosa löydöistä näyttäisi olevan 1700-1800 -luvun esineitä, myös peltomullassa.

Itse rakenteista löydettiin suunnilleen samanlainen esinevalikoima kuin niiden päällä olevasta mullasta. Eniten rakenteissa oli palanutta savea. Kiveys/tulisija 1:stä (F1) löytyi lisäksi pronssinappi, rautaesineen katkelma, moderni rautanaula, lasihelmen puolikas, vihreää ikkunalasia, karjalaista keramiikkaa, tuluspii, luuta, puuta ja tuohta. Kiveys/tulisija 2:sta (F2) löytyi karjalaista keramiikkaa, luuta, vihreää pullolasia ja palanutta savea. Likamaakuvion (F3) alueelta löydettiin hiekkasekoitteista karjalaista keramiikkaa, vastaavaa maalattua sekä lisäksi lasitettua keramiikkaa, taottu rautanaula, muita rautaesineitä, ikkunalasia sekä hioin. Heikki Härkösen kiveys/tulisija 2:n keskelle kaivaman kuopan irtomaakasasta löytyi palaneen saven lisäksi rautakuonaa, lasitettua keramiikkaa ja luuta.

6.2 Alue 2

Alue 2 kaivettiin peltomullan seulonnan jälkeen tasokaivauksena. Löydöt kerättiin myös tasokaivaukselta 1 x 1 metrin ruuduissa kerroksittain. Käytännössä vain 2. kaivauskerroksen löydöt ovat ehjästä muinaisjäännöksestä ja niitä voidaan käyttää ajoittamaan rakenteita. Toki täälläkin on huomattava,

etteivät peltomullan löydöt poikkea mitenkään rakenteista löytyneistä. Rakenteina alueella tutkittiin mahdollinen paalunsija ja savilattia. Lisäksi profiilin $y=506$ vierellä oli likamaa-alue, jossa maa oli huomattavan kovaa, ikään kuin tallattua. Tälläkin alueella kaikki rakenteet näyttävät liittyvän yhteen - mahdollisesti kyse on jostain talousrakennuksesta. Savilattioita on käytetty erityisesti riihissä.

6.2.1 Rakenteet

Mahdollinen paalunsija sijaitsi ruudussa 765/506-507. Suuret kivet näkyivät paikallaan jo peltomullan seulontavaiheessa - tasoissa 1 ja 2 niiden keskellä oli likamaa-alue, jossa maa oli hyvin löyhää. Rakenteen koko oli kivineen n. 50 x 60 cm. Mahdollisesti kyseessä on paalunsija. Toisena vaihtoehtona pidän mahdollisena - varsinkin maan löyhyyden perusteella - että tähän on haudattu peltotöissä tiellä olleita kiviä piiloon. Mahdollisen paalunsijan vierellä, sen länsipuolella oli palaneen maan alue, joka mahdollisesti liittyy tähän rakenteeseen.

Savilattia alkoi näkyä 1. tason tienoilla. Siitä saatiin näkyviin etelä- ja pohjoisreuna. Alue muodostui poljetusta, kuivuneesta savesta, jossa oli jonkin verran hiilinokareita ja pienempiä kiviä. Savilattian leveys oli 4,50 metriä. Tähän savilattiaan näyttää liittyvän kovan likamaan alue aivan profiilissa $y=506$. Tämä näkyi koko pituudeltaan vain tasossa 1, joten se on ilmeisesti sijainnut osittain savilattian yläpuolella. Pisimmillään kovaa likamaata oli näkyvissä 5 metrin pituudella.

6.2.2 Löydöt

Alueen 2 löydöt olivat varsin vähäiset alueen kokoon nähden. Palanutta saveakin kerättiin vain hieman yli 600 grammaa. Alueelta löytyi yksi rautapadan katkelma sekä kaksi rautahakasta ja joitakin nauvoja, osa taottuja. Yksi lasihelmi (KM 30453: 523) löytyi peltomullasta. Muista lasilöydöistä suurin osa tälläkin alueella oli ikkunalasia. Karjalaista keramiikkaa löytyi muutama pala, kaikki peltomullasta. Alueelta löytyi vain vähän muutakaan keramiikkaa. Aivan alueen vierestä löydettiin irtolöytönä reunoilta isketty, litteä kivikiekko (KM 30453: 734) - ilmeinen verkonpaino. Jonkin verran löydettiin kvartsi-iskoksia, piitä ja luuta.

Rakenteisiin voidaan liittää käytännössä kaikki 2. kaivauskerroksen löydöt. Näistä ainakin toinen rautahakanen - mahdollinen saranantappi - löytyi kovasta likamaasta. Savilattian alueelta löytyi liitupiipun varren katkelma, palanutta savea ja luuta.

6.3 Alue 3

Alueen 3 sijainti poikkesi edellisistä alueista. Alue sijoitettiin pellon, urheilukentän ja vadelmapensaiden välissä sijaitsevan ladon eteen, nurmialueelle ja osittain pellolle. Pintanurmi kaivettiin pois lapioilla ja sen jälkeen kerrokset kaivettiin normaalina tasokaivauksena. Löydöt dokumentoitiin metrin ruuduissa kerroksittain. Maa oli täällä kauttaaltaan hyvin tummaa ja nokista - sama ilmiö näkyi jo pellon pinnalla. Alueella tutkittiin kokonaan tai osittain 3-4 kiveystä, joiden funktiosta ei saatu selvyyttä. Hiilistä päätellen nämä voisivat olla tulisijoja, koostaan päätellen vaikka paalunsijoja. Yhdestä kiveyksestä otettiin hiilinäyte, joka on ajoitettavana. Alueella oli myös puujäännöksiä, joista varsinkin ruudussa 775/440 oleva oli hyvin säilynyt.

6.3.1 Rakenteet

Kiveykset eli mahdolliset tuli- tai paalunsijat olivat soikeita tai pyöreähköjä, halkaisijaltaan n. metrisiä. Ruudun 774/440 kiveyksestä saatiin myös leikkauspiirros, jonka perusteella näyttää siltä, että myös pohjimmaisena on kiviä ja nokimaata on vain ylempien kivien välissä. Kuoppa olisi siis vuorattu kivillä. Kiveyksiä oli ruuduissa 770/440, 774/440, 775/440 ja 779/441.

6.3.2 Löydöt

Alueelta saatu löytömäärä oli kohtalaisen runsas ja yhtenäinen. Ensimmäinen huomionarvoinen piirre on, ettei alueelta löydetty yhtään palaa karjalaista keramiikkaa. Kaksi löydettyä rahaa ovat Adolf Fredrikin äyреjä, vuosilta 1761 ja 1763 (KM 30453: 608 ja 683). Lisäksi alueelta löytyi pistimen katkelma (KM 30453: 592), hevosenkengän katkelma, rautanauvoja, lasia, liitupiipun katkelmia, piitä ja luuta. Alueelta löytyi vain pari palaa lasitettua keramiikkaa ja posliinia tai fajanssia. Tällä alueella palaneen saven määrä on peräti 92,4 % löytöjen kokonaismäärästä, mutta painosta vain 81,1 %.

6.4 Alue 4

Alue 4 kaivettiin em. ladon eteläpuolelle. Alue on vain 3 m² suuruinen. Aluetta kaivettiin lapioin ja lastoin niin pitkälle, että pohjalla ollut kiveys saatiin dokumentoitua. Maaperä oli täällä hyvin sekoittunutta, osin savista ja osin multaista. Pohjalla oli kiveys, jonka seassa oli mm. muovia ym. modernia tavaraa. Alueelta löytyi moderneja rautanauvoja, palanutta savea ja luuta. Mielenkiintoisin löytö on "pullonkorkkina" löytöluettelossa mainittu esine (KM 30453: 703), joka lienee kuitenkin viinipullon sinetti.

6.5 Koekuopat

Koekuoppia kaivettiin yhdeksän kappaletta, kaikki 1 x 1 metrin suuruisia. Osa kuopista kaivettiin seulomalla, osa lapioilla ja lastoilla. Kolme kuopista tehtiin alueiden 1 ja 2 välille. Näiden löydöt olivat palanutta savea, lasia, pellin pala ja posliinia tai fajanssia. Mansikkamaan takaiselle pellolle, jolta oli kerätty jonkin verran irtolöytöjä, kaivettiin kuusi koekuoppaa samalla metodilla. Löytöinä saatiin palanutta savea, luuta, lasia, piitä ja rautakuonaa. Missään kuopassa ei havaittu rakenteita tai likamaata.

6.6 Irtolöytöpaikat

Irtolöytöjä kerättiin pellon pinnalta. Löydöt KM 30453: 726-732 ovat peräisin kaivausalueen 1 läheltä - materiaali on samaa kuin kaivausalueellakin. Kaivausalueen 2 läheltä poimittiin KM 30453: 733-735. Tässä joukossa on em. kivikiekko (KM 30453: 734). Löydöt KM 30453: 736-739 on poimittu mansikkamaan takaiselta pellolta, jonne tehtiin koekuoppia. Näissä löydöissä on mm. karjalaista keramiikkaa kuten myös löydöissä KM 30453: 740-742, joiden joukossa on myös kvartsikaavin ja kvartsi-iskos. Ilmeisenä merkinä pyyntikulttuurin asuinpaikasta, joka todennäköisesti ajoittuu varhaiseen metallikauteen. Hieman näistä löydöistä länteen, mansikkamaan vierestä löydettiin myös karjalaista keramiikkaa ja käsihioimen katkelma (KM 30453: 743-744). Löydöille KM 30453: 745-746 ei ole tarkempia löytötietoja. Löydöt KM 30453: 747-769 ovat taas Heikki Härkösen muutaman vuoden kuluessa pelloiltaan keräämiä löytöjä, jotka hän ystävällisesti luovutti allekirjoittaneelle talletettavaksi Kansallismuseon kokoelmiin. Löydöissä on mm. karjalaista keramiikkaa, lasitettua keramiikkaa, kivitavaraa, fajanssia, valkosavikeramiikkaa, liitupiipun katkelmia, hioin, rautapadan katkelma, jääkenkä, rautakuonaa ja piitä.

7. LÖYTÖTAULUKKO

	<i>Alue 1</i>	<i>Alue 2</i>	<i>Alue 3</i>	<i>Alue 4</i>	<i>Koek.</i>	<i>Irtol.</i>	<i>Yhteensä</i>
Rahoja	2 / 7.90	-	2 / 28.40	-	-	-	4 / 36.30
Pronssiristi	1 / 0.70	-	-	-	-	-	1 / 0.70
Pronssinappi	1 / 5.30	-	-	-	-	-	1 / 5.30
Pronssiesineen katkelma	1 / 2.70	-	-	-	-	-	1 / 2.70
Pistimen katkelma	-	-	1 / 14.30	-	-	-	1 / 14.30
Jääkenkä	-	-	-	-	-	1 / 37.70	1 / 37.70
Rautaveitsi	1 / 22.40	-	-	-	-	-	1 / 22.40
Hevosenkengän katkelma	-	-	1 / 59.30	-	-	-	1 / 59.30
Rautapadan katkelmia	-	1 / 13.00	-	-	-	1 / 159.50	2 / 172.50
Rautanauvoja	21 / 87.80	4 / 14.10	7 / 30.80	4 / 23.20	-	3 / 14.80	39 / 170.70
Rautalankaa	-	-	1 / 0.70	-	-	-	1 / 0.70
Muita rautaesineitä	19 / 78.00	5 / 60.60	6 / 76.60	-	1 / 7.20	4 / 66.40	35 / 288.80
Rautakuonaa	4 / 23.90	3 / 6.90	-	-	1 / 4.00	1 / 159.10	9 / 193.90
Pullonkorkki	-	-	-	1 / 0.60	-	-	1 / 0.60
Lasihelmiä ja katkelmia	2 / 1.00	1 / 0.20	-	-	-	-	3 / 1.20
Pullo- ja astialasia	28 / 95.70	11 / 14.60	10 / 50.30	-	4 / 6.40	1 / 7.40	54 / 174.40
Ikkunalasia	62 / 48.90	31 / 17.70	23 / 24.50	-	2 / 0.50	-	118 / 91.60
Lasikuonaa	-	-	1 / 0.90	-	-	-	1 / 0.90
Karjalaista keramiikkaa							
* reunapaloja	22 / 151.20	3 / 12.60	-	-	-	5 / 73.90	30 / 237.70
* pohjapaloja	2 / 35.20	-	-	-	-	1 / 38.30	3 / 73.50
* kylkipaloja	73 / 236.30	6 / 12.20	-	-	-	13 / 78.00	92 / 326.50
Lasitettua keramiikkaa							
* reunapaloja	4 / 6.10	-	-	-	-	5 / 37.80	9 / 43.90
* pohjapaloja	-	-	-	-	-	1 / 39.20	1 / 39.20
* kylkipaloja	18 / 25.70	7 / 7.70	2 / 23.20	-	-	3 / 8.40	30 / 65.00
Valkosavikeramiikkaa							
* reunapaloja	-	-	-	-	-	1 / 12.20	1 / 12.20
* kylkipaloja	-	1 / 6.20	-	-	-	-	1 / 6.20
Kivitavaraa, kylkipaloja	-	-	-	-	-	1 / 10.90	1 / 10.90
Posliinia ja fajanssia							
* reunapaloja	-	1 / 0.50	-	-	-	2 / 7.50	3 / 8.00
* kylkipaloja	13 / 16.20	2 / 2.10	5 / 12.70	-	4 / 2.00	2 / 4.30	26 / 37.30
Liitupiipun kopan katkelmia	6 / 3.30	2 / 1.10	6 / 5.20	-	-	5 / 19.90	19 / 29.50
Liitupiipun varren katkelmia	7 / 6.40	6 / 9.80	2 / 1.40	-	-	-	15 / 17.60
Tiiltä	-	-	-	-	-	1 / 7.90	1 / 7.90
Palanutta savea	5565 / 11019.50	506 / 381.70	1807 / 1680.10	84 / 51.10	58 / 37.80	5 / 10.30	8025 / 13180.50
Hioimia	1 / 509.20	-	-	-	-	2 / 104.50	3 / 613.70
Kivikiekko	-	-	-	-	-	1 / 72.60	1 / 72.60
Kvartsikaavin	-	-	-	-	-	1 / 6.80	1 / 6.80
Kvartsi-iskoksia	14 / 18.40	3 / 1.70	-	-	-	1 / 1.30	18 / 21.40
Piitä	21 / 17.00	7 / 4.20	1 / 0.60	-	1 / 0.70	7 / 34.60	37 / 57.10
Kivi	1 / 4.40	-	-	-	-	-	1 / 4.40
Palanutta luuta	18 / 3.50	2 / 0.40	42 / 19.40	1 / 0.20	-	-	63 / 23.50
Palamatonta luuta	133 / 487.00	15 / 47.70	38 / 43.90	-	3 / 5.30	-	189 / 583.90
Pihkaa tms.	2 / 6.80	-	-	-	-	-	2 / 6.80
Puuta	17 / 3.80	-	-	-	-	-	17 / 3.80
Tuohta	30 / 8.00	-	-	-	-	-	30 / 8.00
Hiilinäytteitä	x	-	x	-	-	-	-
Makrofossiilinäytteitä	x	-	-	-	-	-	-
Yhteensä	6089 / 12932.30	617 / 615.00	1955 / 2072.30	90 / 75.10	74 / 63.90	68 / 1013.30	8893 / 16771.90

8. YHTEENVETO

Polvijärven Sotkuman kylässä tutkittiin kesäkuussa 1997 kaivauksin n. kolmen viikon ajan Kylänlampi 2 -nimistä asuinpaikkakohdetta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Sotkuman kylän asutuksen alkuajankohtaa arkeologise^ψ materiaalin avulla. Asiakirjalähteistä tiedetään Sotkumassa asutun jo 1500-luvulla. Lisäksi alueelta aiemmin löydetyt esineet, erityisesti ns. karjalais-slaavilainen keramiikka, viittasi mahdollisesti jo rautakautiseen asutukseen.

Kaivauksella avattiin neljä peltomaastossa sijaitsevaa aluetta ja yhdeksän neliömetrin suuruista koekuoppaa, yhteensä 131,4 m². Alueen 1 rakenteet muodostanevat rakennusryhmän, raha-ajoitus viittaa 1720-lukuun. Alueella 2 oli savilattia ym. rakenteita. Alueen 3 pienet kiveykset lienevät raha-ajoitusten perusteella 1760-luvulta. Alueen 4 löydöt vaikuttavat moderneilta. Löydöissä on huomioitava, että karjalais-slaavilaista keramiikkaa esiintyy vain alueilla 1 ja 2. Tämän perusteella on mahdollista, että ko. keramiikan käyttö päättyy juuri 1700-luvun puolimaissa.

Suurin osa löydöistä on palanutta savea. Muita löytöjä ovat erilaiset historiallisen ajan keramiikkatyypit, rautaesineet, pronssinappi, pronssiristi, lasihelmiä, liitupiipun katkelmia, piitä, kvartssia, hioimia ja luuta. Makrofossiilinäytteissä oli jäänteitä lähinnä erilaisista pihakasveista. Mainittakoon myös irtolöytöinä kvartsikaavin ja kvartsi-iskos, jotka lienevät osoituksena varhaismetallikautisesta asuinpaikasta.

NEGATIIVILUETTELO

Kuvannut Petro Pesonen 1997

- 108080 Alue 1, taso 1, panoraama (1/2). S-N.
 108081 Alue 1, taso 1, panoraama (2/2). S-N.
 108082 Alue 1, taso 1, panoraama (1/3). S-N.
 108083 Alue 1, taso 1, panoraama (2/3). S-N.
 108084 Alue 1, taso 1, panoraama (3/3). S-N.
 108085 Alue 1, taso 1, panoraama (1/2). S-N.
 108086 Alue 1, taso 1, panoraama (2/2). S-N.
 108087 Aluetta 1 kaivetaan.
 108088 Aluetta 1 kaivetaan.
 108089 Aluetta 1 kaivetaan.
 108090 Aluetta 1 kaivetaan.
 108091 Alueen 1 pintamaata seulotaan.
 108092 Yleiskuva alueista 1-2, panoraama (1/3). S-N.
 108093 Yleiskuva alueista 1-2, panoraama (2/3). S-N.
 108094 Yleiskuva alueista 1-2, panoraama (3/3). S-N.
 108095 Panoraama Lamminniemestä Outilan pelloille (1/3). SE-NW. 28.5
 108096 Panoraama Lamminniemestä Outilan pelloille (2/3). SE-NW. 28.5
 108097 Panoraama Lamminniemestä Outilan pelloille (3/3). SE-NW. 28.5
 108098 Yleiskuva Lamminniemestä Outilan pelloille. SE-NW. 28.5
 108099 Yleiskuva Lamminniemestä Outilan pelloille. SE-NW. 28.5
 108100 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 1, panoraama (1/2). S-N.
 108101 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 1, panoraama (2/2). S-N.
 108102 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 1, panoraama (1/2). S-N.
 108103 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 1, panoraama (2/2). S-N.
 108104 Alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2), taso 1, panoraama (1/2). N-S.
 108105 Alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2), taso 1, panoraama (2/2). N-S.
 108106 Alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2), taso 1. N-S.
 108107 Alue 1, yksityiskohtakuva: mahd. paalunsija kiveys/tulisija 2:n (F2) N-laidalla, taso 1. N-S.
 108108 Alue 1, yksityiskohtakuva: mahd. paalunsija kiveys/tulisija 2:n (F2) N-laidalla, taso 1. N-S.
 108109 Alue 1, likamaakuvio (F3), taso 1. N-S.
 108110 Alue 1, likamaakuvio (F3), taso 1. N-S.
 108111 Tutustumista Outokummun Lintutornin kaivauksiin.
 108112 Magnetometrimittausta: Maria Inkiläinen. 10.6.
 108113 Alue 1, paalunsija 1, taso 1. S-N. 10.6.
 108114 Alue 1, paalunsija 1, taso 1. S-N. 10.6.
 108115 Alue 1, paalunsija 2, taso 1. S-N. 10.6.
 108116 Alue 1, paalunsija 2, taso 1. S-N. 10.6.
 108117 Alue 3, eteläosa, taso 1. S-N. 11.6.
 108118 Alue 3, S-osa, taso 1. S-N. 11.6.
 108119 Kiveys (liesi) alueen 3 eteläpäässä, ruutu 770/440, taso 1. E-W. 11.6.
 108120 Kiveys (liesi) alueen 3 eteläpäässä, ruutu 770/440, taso 1. E-W. 11.6.
 108121 Rakenteita alueella 3, ruudut 774-775/440, taso 1. E-W. 11.6.
 108122 Rakenteita alueella 3, ruudut 774-775/440, taso 1. E-W. 11.6.
 108123 Kiveys (liesi) alue 3, taso 1, ruutu 774/440. W-E. 11.6.
 108124 Kiveys (liesi) alue 3, taso 1, ruutu 774/440. W-E. 11.6.
 108125 Alue 3, hiiltynyt puurakenne, taso 1, ruutu 775/440. W-E. 11.6
 108126 Alue 3, hiiltynyt puurakenne, taso 1, ruutu 775/440. W-E. 11.6
 108127 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 1. S-N. 11.6.

- 108128 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 1. S-N. 11.6.
 108129 Alue 1, paalunsija 2, profiili ja taso 3. S-N. 12.6.
 108130 Alue 1, paalunsija 2, profiili ja taso 3. S-N. 12.6.
 108131 Alue 1, paalunsija 1, profiili ja taso 3. S-N. 12.6.
 108132 Alue 1, paalunsija 1, profiili ja taso 3. S-N. 12.6.
 108133 Alueen 1 kerrosta 2 kaivetaan. 12.6.
 108134 Suvi Lemmetyinen puhdistaa paalunsijaa 1. 12.6.
 108135 Alue 1, paalunsija 1, profiili. S-N. 12.6.
 108136 Alue 1, paalunsija 1, profiili. S-N. 12.6.
 108137 Alue 1, paalunsija 2, profiili. S-N. 12.6.
 108138 Alue 1, paalunsija 2, profiili. S-N. 12.6.
 108139 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 2. S-N. 12.6.
 108140 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 2. S-N. 12.6.
 108141 Polvijärvi Iikkilänvaara, karjapolku.
 108142 Polvijärvi Iikkilänvaara, karjapolku.
 108143 Polvijärvi Iikkilänvaara, karjapolku.
 108144 Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 774/440, taso2 (ylhäältä). 13.6.
 108145 Alue 3, puujäänös, ruutu 775/440, taso 2. W-E. 13.6.
 108146 Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 770/440, taso 2 (ylhäältä). 13.6.
 108147 Sola Paljakka
 108148 Alue 1, kiveyksen (K 4 - mahdollinen paalunsija) profiili. N-S. 16.6.
 108149 Alue 1, kiveyksen (K 4 - mahdollinen paalunsija) profiili. N-S. 16.6.
 108150 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 3. SW-NE. 16.6.
 108151 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 3. SW-NE. 16.6.
 108152 Alue 4, taso 1. W-E. 16.6.
 108153 Alue 4, taso 1. W-E. 16.6.
 108154 Alue 3, taso 3. N-S. 16.6.
 108155 Alue 3, taso 3. N-S. 16.6.
 108156 Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 774/440, taso 3. W-E (ylhäältä). 16.6.
 108157 Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 774/440, taso 3. W-E (ylhäältä). 16.6.
 108158 Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 770/440, taso 3 (ylhäältä). 16.6.
 108159 Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 770/440, taso 3 (ylhäältä). 16.6.
 108160 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 4. SW-NE. 16.6.
 108161 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 4. SW-NE. 16.6.
 108162 Alue 1, likamaakuvion (F3) profiili. S-N. 16.6.
 108163 Alue 1, likamaakuvion (F3) profiili. S-N. 16.6.
 108164 Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 774/440, taso 4. E-W. 17.6.
 108165 Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 774/440, taso 4. E-W. 17.6.
 108166 Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 774/440, profiili. E-W. 17.6.
 108167 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), profiili. NW-SE.

DIAPOSITIIVILUETTELO

Kuvaaja Petro Pesonen, ellei toisin mainita, d = duplikaatti

- 37352 Outilan pellot ja Kylänlampea. SE-NW. 28.5
- 37353 Yleiskuva alueista 1-2 paalutettuna. S-N 30.5
- 37354 Alueita 1 ja 2 kaivetaan.
- 37355 Alue 1, 0 krs., seulontaa. 2.6
- 37356 Alue 1, 1.krs., kaivetaan 5.6
- 37357 Aluetta 1 kaivetaan. Kuv. Sirpa Leskinen.
- 37358 Aluetta 1 kaivetaan. Kuv. Sirpa Leskinen.
- 37359 Aluetta 1 kaivetaan. Kuv. Sirpa Leskinen.
- 37360 Aluetta 1 kaivetaan. Kuv. Sirpa Leskinen.
- 37361 Aluetta 1 kaivetaan. Kuv. Sirpa Leskinen.
- 37362 Aluetta 1 kaivetaan. Kuv. Sirpa Leskinen.
- 37363 Suvi Lemmetyinen on löytänyt hampaita.
- 37364 Metallinpaljastintutkimusta alueen 1 liepeillä. Kuv. Sirpa Leskinen.
- 37365 Magnetometrimittausta 10.6.
- 37366 Alue 1, taso 1, itäosa. S-N.
- 37367 Alue 1, taso 1, länsiosa. S-N.
- 37368 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 1. S-N. 11.6.
- 37369 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 2. S-N. 12.6.
- 37370 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 3. SW-NE. 16.6.
- 37371 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 4. SW-NE. 16.6.
- 37372 Alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2), taso 1. N-S.
- 37373 Alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2), taso 1. N-S.
- 37374 Yksityiskohta savi+kiviympyrystä kiveys/tulisijan 2 (F2) N-laidalla. N-S, taso 1.
- 37375 Alue 1, likamaakuvio (F3). Profiili. Kuvaussuunta S-N. 16.6.
- 37376 Alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2), pienen kuopanteen (K4) profiili. Kuvaussuunta N-S. 16.6.
- 37377 Alue 1, likamaakuvio (F3), taso 1. N-S.
- 37378 Alue 1, paalunsija 1, taso 1, S-N. 10.6.
- 37379 Alue 1, paalunsija 1, profiili. Kuvaussuunta S-N. 12.6.
- 37380 Alue 1, paalunsija 1, profiili. Kuvaussuunta S-N. 12.6.
- 37381 Alue 1, paalunsija 2, taso 1, S-N. 10.6.
- 37382 Alue 1, paalunsija 2, profiili. Kuvaussuunta S-N. 12.6.
- 37383 Alue 1, paalunsija 2, profiili. Kuvaussuunta S-N. 12.6.
- 37384 Alue 2, peltomultaa seulotaan. Kuv. Tuija Rankama.
- 37385 Aluetta 2 kaivetaan. Kuv. Sirpa Leskinen.
- 37386 Ulla Teräs ja Riitta Rainio piirtämässä. Kuv. Tuija Rankama.
- 37387 Alue 2, taso 1. S-N. Kuv. Tuija Rankama.
- 37388 Alue 2, taso 1. Mahd. paalunsija. S-N. Kuv. Tuija Rankama.
- 37389 Alue 2, taso 1. Mahd. paalunsija (ylhäältä). Kuv. Tuija Rankama.
- 37390 Alue 2, taso 1. Laajennus. S-N. Kuv. Tuija Rankama.
- 37391 Alue 2, taso 1. Laajennus, yksityiskohta savilattian pohjoisreunasta. Kuv. Tuija Rankama.
- 37392 Alue 2, taso 2. S-N. Kuv. Tuija Rankama.
- 37393 Alue 2, taso 2. Mahd. paalunsija, ruutu 765/506-7. W-E. Kuv. Tuija Rankama.
- 37394 Alue 2, taso 2. W-profiili, likamaa-alue ruudussa 765-6/506. Kuv. Tuija Rankama.
- 37395 Alue 2, taso 2. Palanut läikkä ruudussa 764/506. Kuv. Tuija Rankama.
- 37396 Alue 3, taso 1, eteläosa, S-N. 11.6.
- 37397 Rakenteita alueella 3, ruudut 774-775/440, taso 1, E-W. 11.6.
- 37398 Alue 3, hiiltynyt puurakenne, krs.1, ruutu 775/440 W-E 11.6.
- 37399 Alue 3, puujäännös ruudussa 775/440, taso 2. W-E. 13.6.

- 37400 Alue 3, taso 3. N-S. 16.6.
37401 Kiveys alueen 3 eteläpäässä, ruutu 770/440.
37402 Alue 3, kiveys ruudussa 770/440, taso 2 (ylhäältä). 13.6.
37403 Alue 3, liesi ruudussa 770/440, taso 3, ylhäältä. 16.6.
37404 Alue 3, kiveys (liesi), taso 1, ruudut 774/440, W-E. 11.6.
37405 Alue 3, kiveys ruudussa 774/440, taso 2 (ylhäältä). 13.6.
37406 Alue 3, liesi ruudussa 774/440, taso 3. W-E (ylhäältä). 16.6.
37407 Alue 3, liesi ruudussa 774/440, krs.4. E-W. 17.6
37408 Alue 3, liesi profiilissa, ruutu 774/440, alue 3, krs.4. E-W. 17.6.
37409 Alue 4, taso 1. W-E. 16.6.
37410d KM 30453: 10, 141, 608 ja 683, Adolf Fredrikin ja Fredrik I:n rahoja. Kuv. Ritva Bäckman.
37411d KM 30453: 767-769, hioin, piitä ja liitupiippuja. Kuv. Ritva Bäckman.
37412d KM 30453: 747-752, rautaesineitä. Kuv. Ritva Bäckman.
37413d KM 30453: 754-765, historiallisen ajan keramiikkaa. Kuv. Ritva Bäckman.
37414d KM 30453: 422, rautaesine. Kuv. Ritva Bäckman.
37415d KM 30453: 367, 523, lasihelmiä. Kuv. Ritva Bäckman.
37416d KM 30453: 370, palanutta savea. Kuv. Ritva Bäckman.
37417d KM 30453: 74, 365, pronssiristi ja pronssinappi. Kuv. Ritva Bäckman.

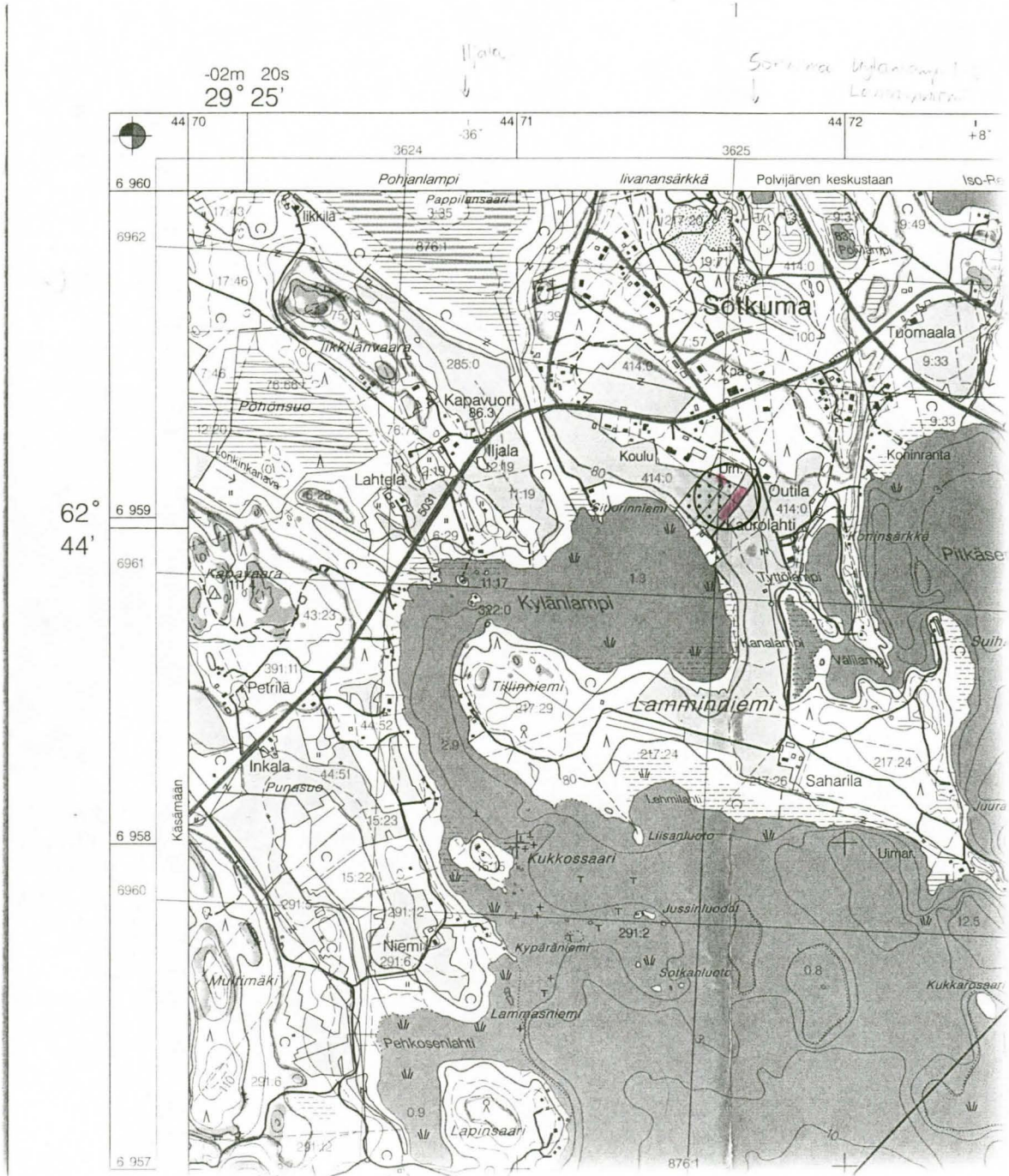
KARTTALUETTELO

S.	Selitys	Originaali mittakaava ja kalvon koko
24	GT-karttaote	1:200000 -
25	Peruskarttaote	1:20000 -
26	Yleiskartta 1/2	1:500 A2
27	Yleiskartta 2/2	1:500 A2
28	Vaaituskartta Alue 1, pintavaaitus ja taso 0	1:50 A3
29	Tasokartta Alue 1, taso 1	1:20 A2
30	Kontekstikartta Alue 1	1:20 A2
31	Tasokartta Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 2	1:20 A3
32	Tasokartta Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 3	1:20 A3
33	Tasokartta Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 4	1:20 A3
34	Profiilikartta Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1)	1:10 A3
35	Tasokartta Alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2), tasot 2-5	1:20 A3
36	Profiilikartta Alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2)	1:10 A3
37	Profiilikartta Alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2K4)	1:10 A4
38	Tasokartta Alue 1, likamaakuvio (F3), tasot 2-3	1:20 A3
39	Tasokartta Alue 1, likamaakuvio (F3), tasot 4-5	1:20 A3
40	Profiilikartta Alue 1, likamaakuvio (F3)	1:10 A4
41	Taso- ja profiilikartta Alue 1, paalunsijat 1-2, tasot 2-3 ja profiilit	1:10 A3
42	Vaaitus- ja tasokartta Alue 2, pintavaaitus, tasot 1-2	1:50 A3
43	Tasokartta Alue 3, tasot 1-3	1:20 A2
44	Vaaituskartta Alueet 3-4, pintavaaitus	1:100 A4
45	Profiilikartta Alue 3, kiveys ruudussa 774/440	1:10 A4
46	Tasokartta Alue 4, taso 1	1:20 A4

Ote GT-kartasta 6, mittakaava 1:200000. Polvijärvi [12] Kylänlampi 2 merkitty punaisella ja ympäriöity.

Ote peruskartasta 4224 04 SOTKUMA (1996), mittakaava 1:20000. Polvijärvi [12] Kylänlampi 2 merkitty punaisella ja ympäröity.

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2 Petro Pesonen 1997

Yleiskartta 1/2

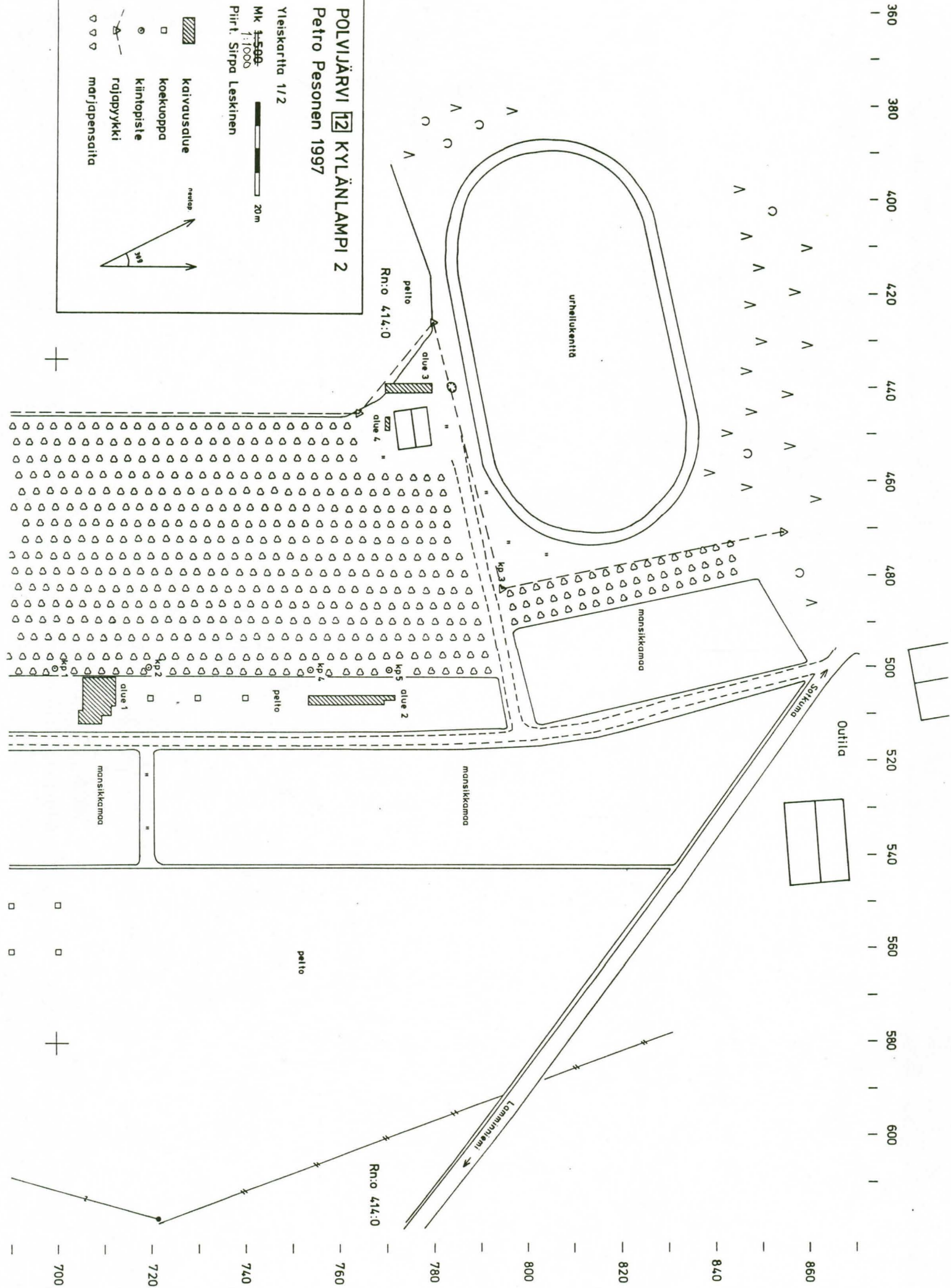
Mk ~~1:500~~
1:1000

Piirrt. Sirpa Leskinen

- kaivausalue
- koekuoppa
- kiintopiste
- rajapyykki
- mäjapensaita

reitlop

360 380 400 420 440 460 480 500 520 540 560 580 600

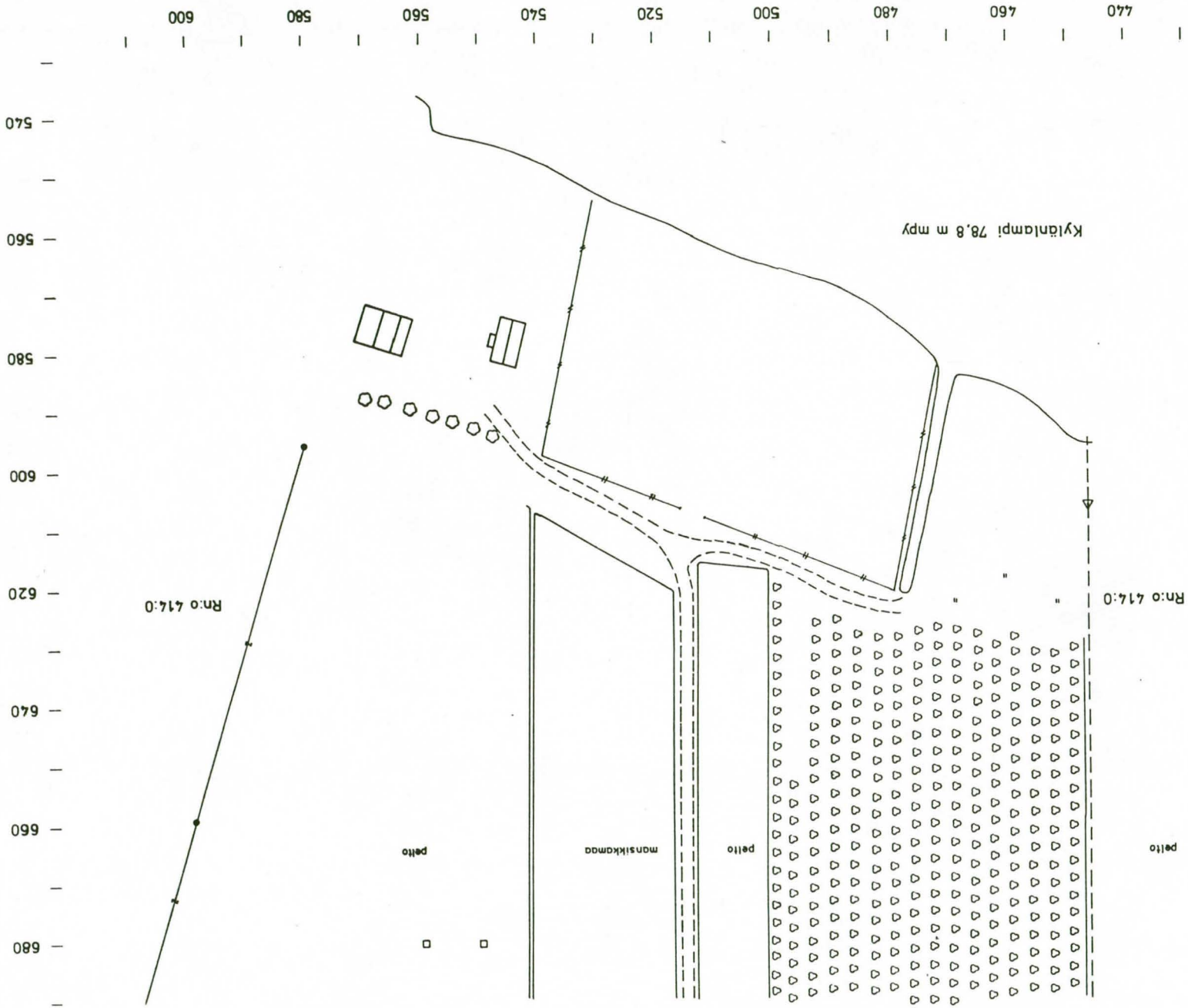
700 720 740 760 780 800 820 840 860

POLVIÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
 Petro Pesonen 1997
 Yeiskartta 212
 MK ~~1:500~~ 1:1000
 Piirt. Sirpa Leskinen

20 m

neulap. 30°

	kaivausalue
	koekuoppa
	kiintopiste
	rajapyykki
	marjapensaita

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
 Petro Pesonen 1997

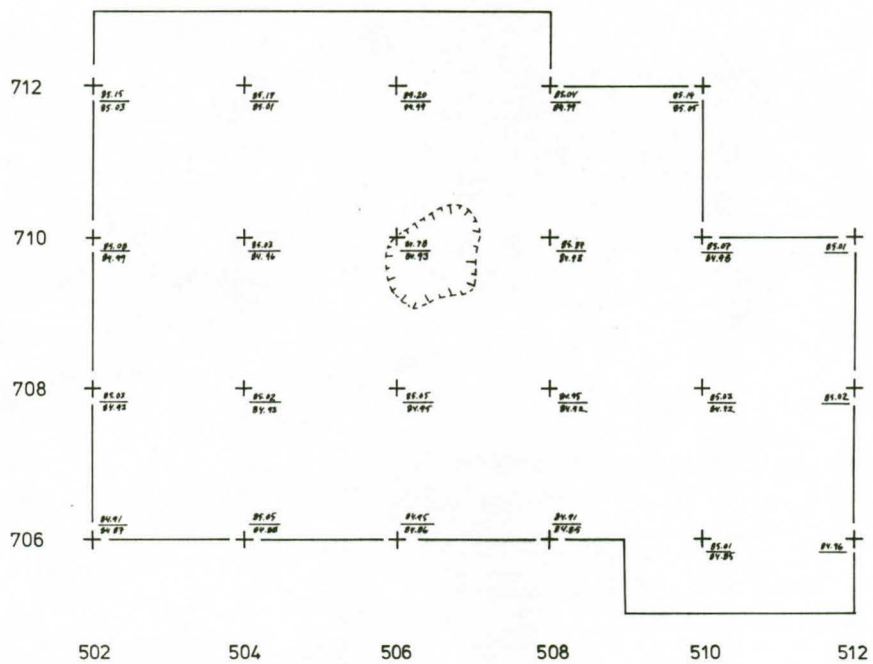
Kaivausalue 1

Pintavaaitus ja taso 0 (peltomulta poistettu)

Mk 1:50
 1:100

Piirt. Sirpa Leskinen

Korkeudet m mpy

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

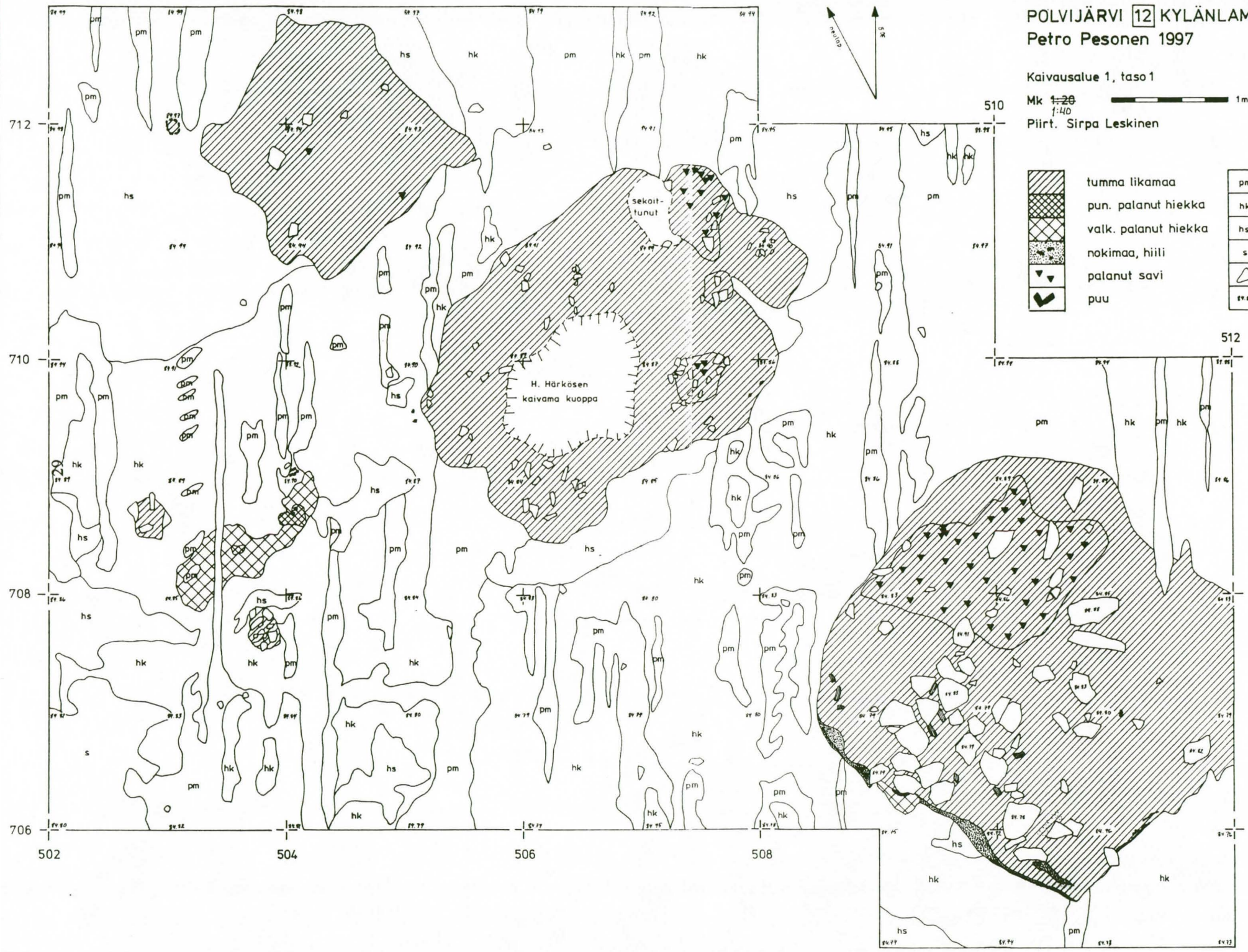
Kaivausalue 1, taso 1

Mk 1:20
1:40

1m

Piirt. Sirpa Leskinen

	tumma likamaa	pm	pellomulta
	pun. palanut hiekka	hk	hiekkä
	valk. palanut hiekka	hs	hiesu
	nokimaa, hiili	s	savi
	palanut savi		kivi
	puu		korkeus m mpy

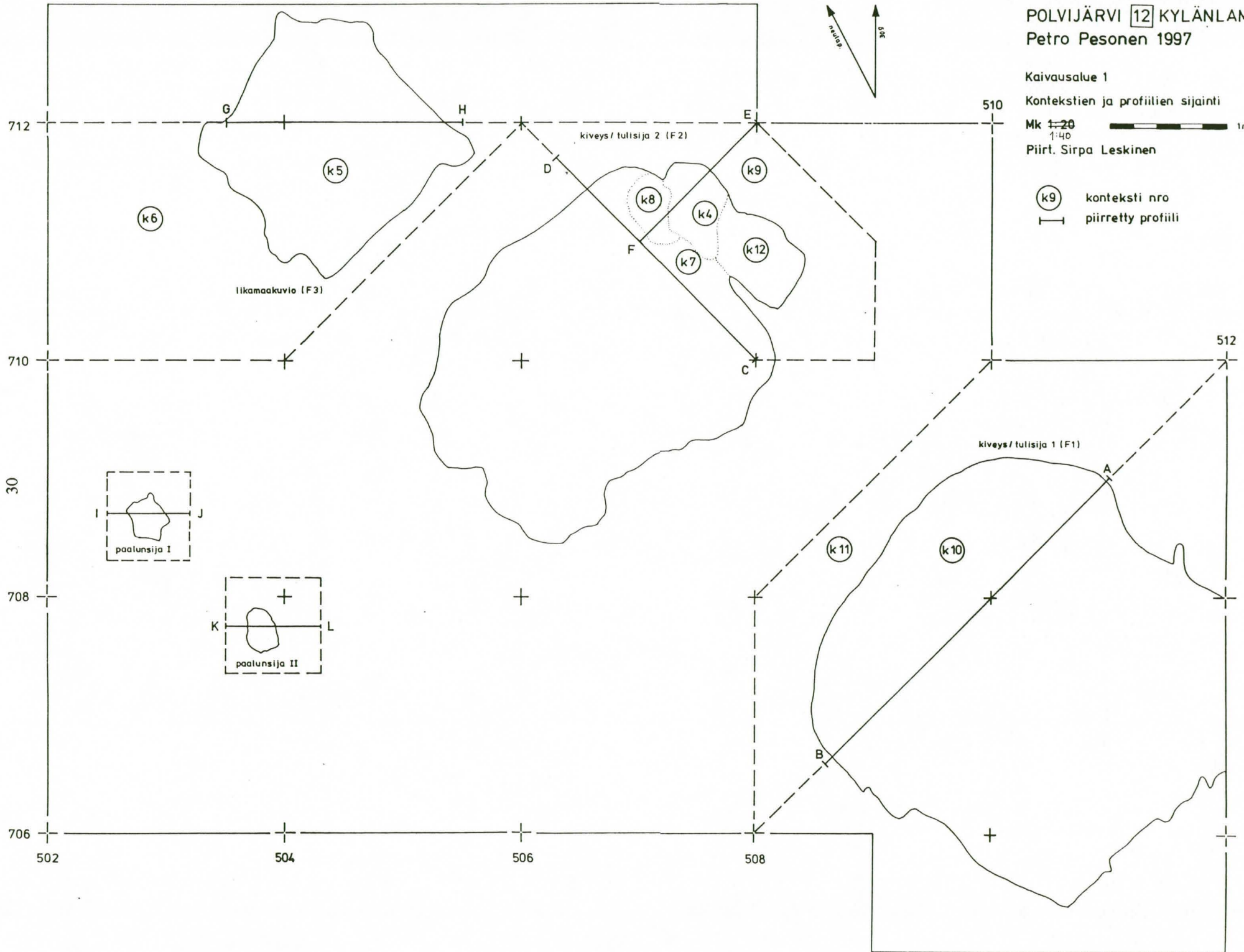
Kaivausalue 1

Kontekstien ja profiilien sijainti

Mk 1:20
1:40 1m

Piirt. Sirpa Leskinen

- konteksti nro
- piirretty profiili

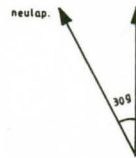
POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 1

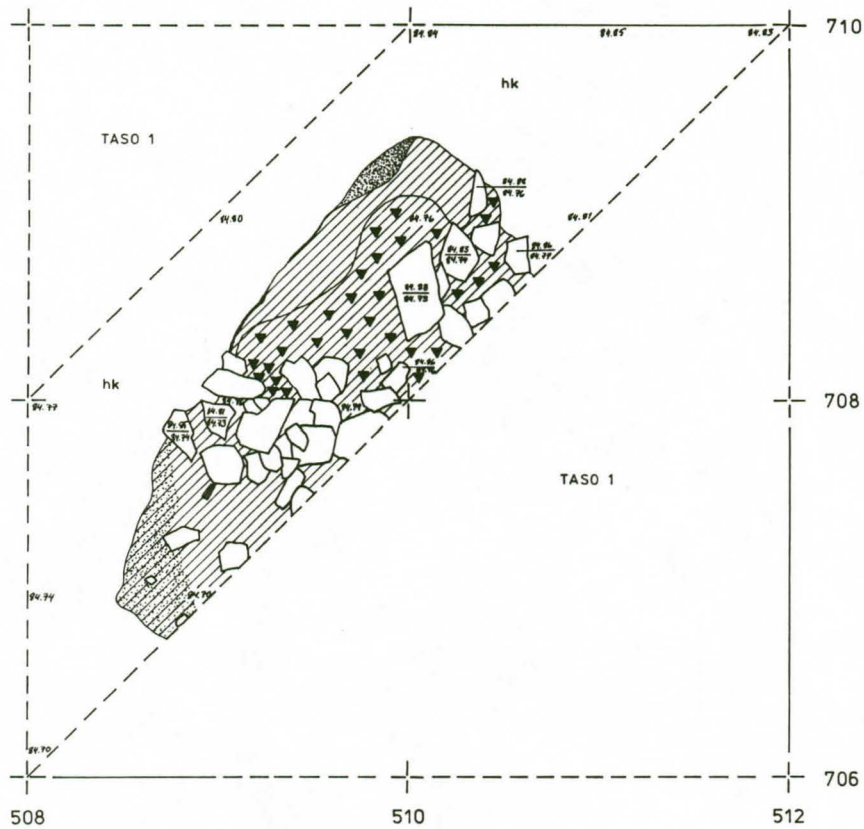
Kiveys/ tulisija 1, taso 2

Mk 1:20
1:40 1 m

Piirt. Sirpa Leskinen

	tumma likamaa		hiekkä
	nokimaa, hiili		kivi
	palanut savi		korkeus m mpy
	puu		

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

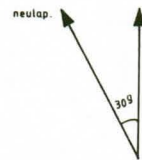
Kaivausalue 1

Kiveys/ tulisija 1, taso 3

Mk 1:20
1:40

1 m

Piirt. Sirpa Leskinen

	tumma likamaa	hk	hiekkä
	nokimaa, hiili		kivi
	palanut savi	pe. 99	korkeus m mpy
s	savi		

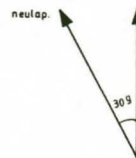
POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 1

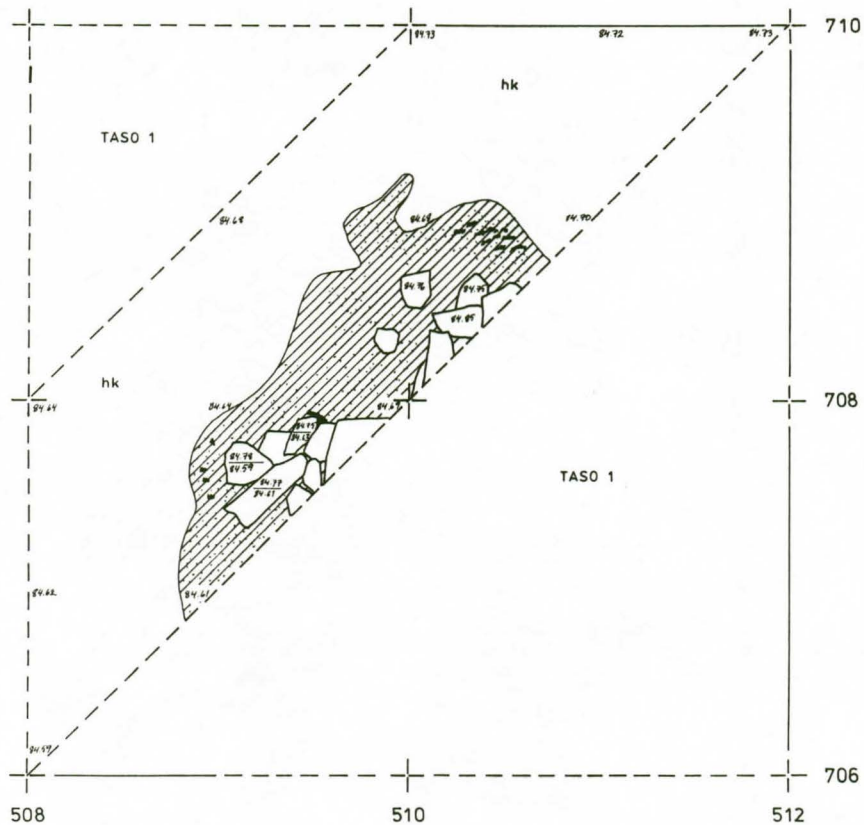
Kiveys / tulisija 1, taso 4

Mk 1-20 1:40 1 m

Piirt. Sirpa Leskinen

	tumma likamaa
	nokimaa, hiili
hk	hiekkä
	kivi
54.88	korkeus m mpy

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 1

Kiveys/tulisija 1

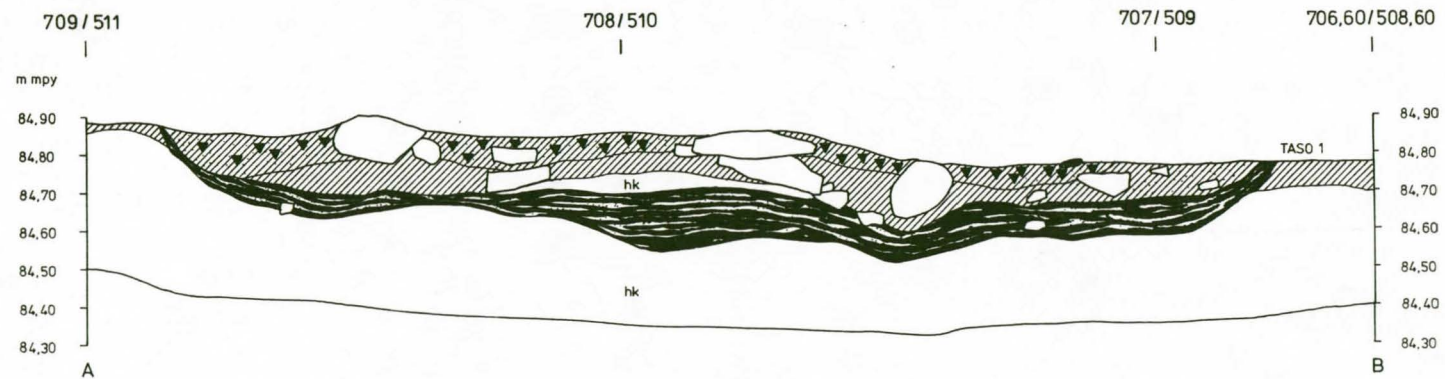
Profiili 706,60/508,60 - 709,00/511,00 luoteesta (A - B)

Mk ~~1:10~~
1:20

50 cm

Piirt. Sirpa Leskinen

	tumma likamaa
	nokimaa
	palanut savi
	puu
	kivi
hk	hiekkä

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2

Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 1

Kiveys/tulisija 2, tasot 2-5

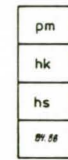
Mk 1:20

Piirt. Sirpa Leskinen

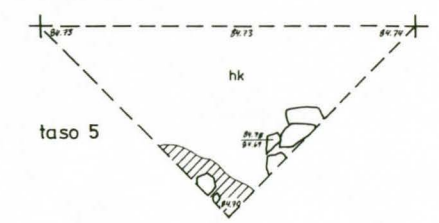
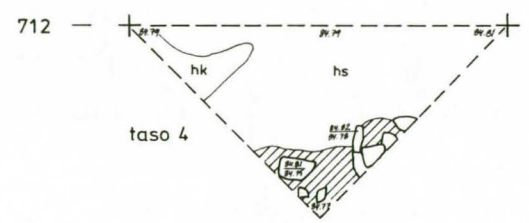
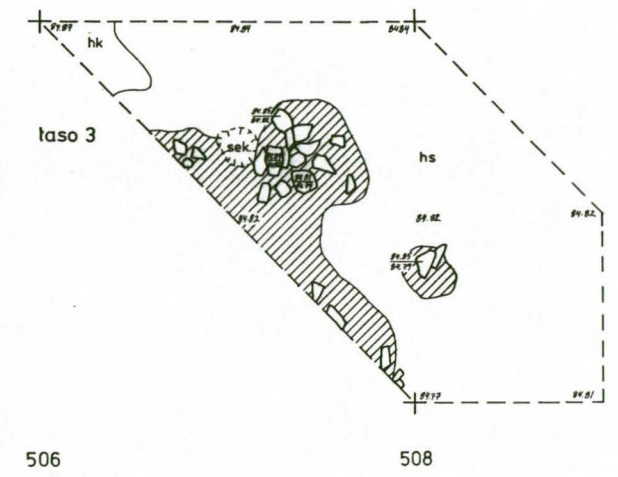
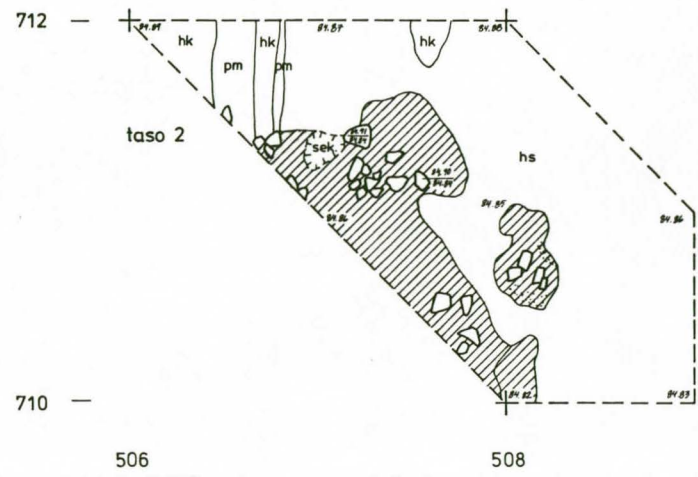
1:100 1m

tumma likamaa
nokimaa
kivi
sekoittunut maa

pm peltomulta
hk hiekka
hs hiesu
0y.08 korkeus m mpy

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 1

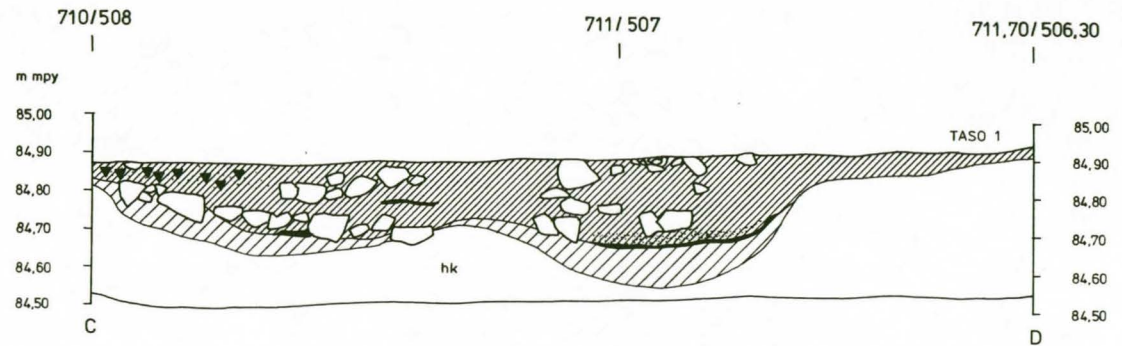
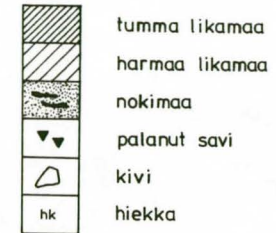
Kiveys/tulisija 2

Profiili 710,00/508,00 - 711,70/506,30 koillisesta (C-D)

Mk ~~1:10~~
1:20

50 cm

Piirt. Sirpa Leskinen

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2

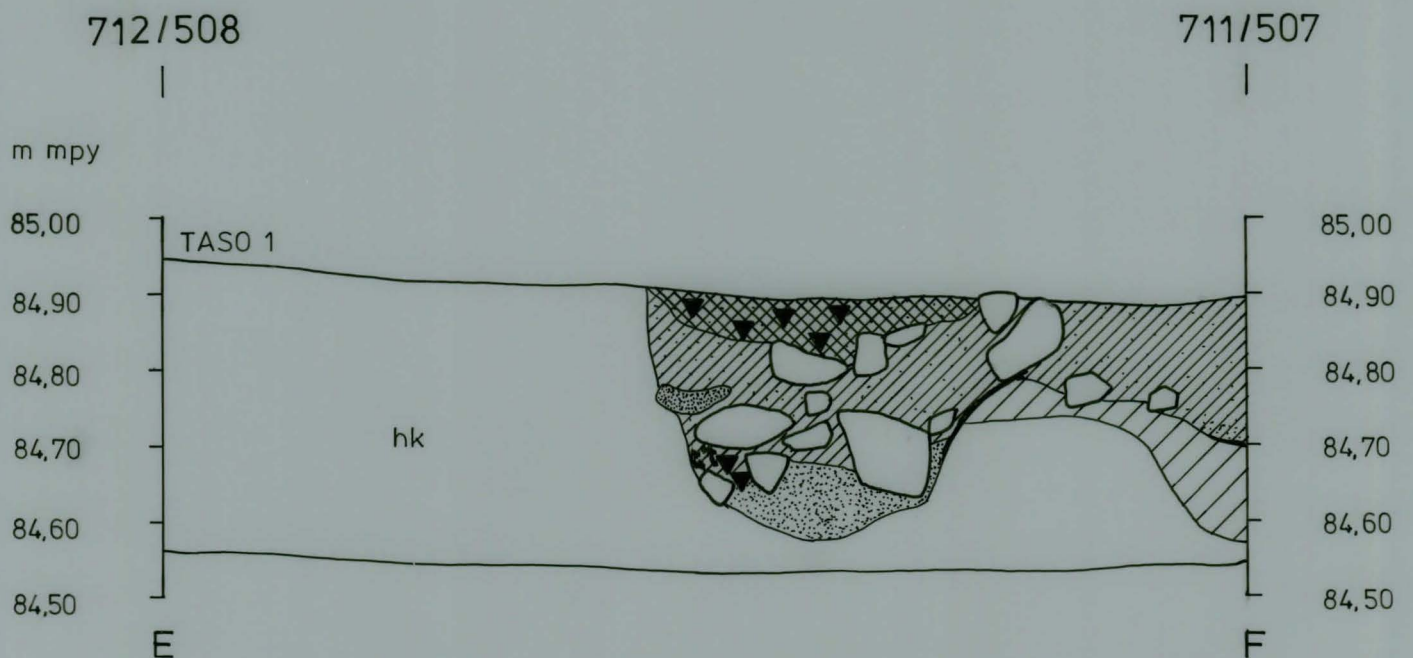
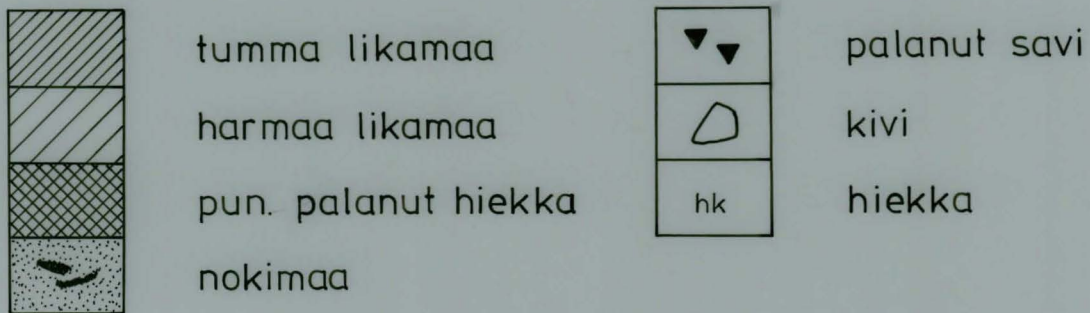
Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 1, kiveys/tulisija 2

Profiili 711,00/507,00 - 712,00/508,00 luoteesta (E-F)

Mk 1:10 50 cm

Piirt. Sirpa Leskinen

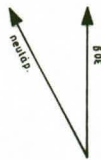
POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
 Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 1

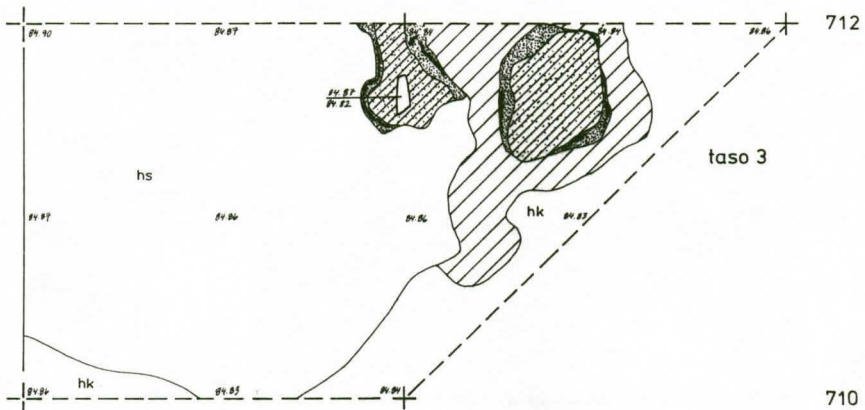
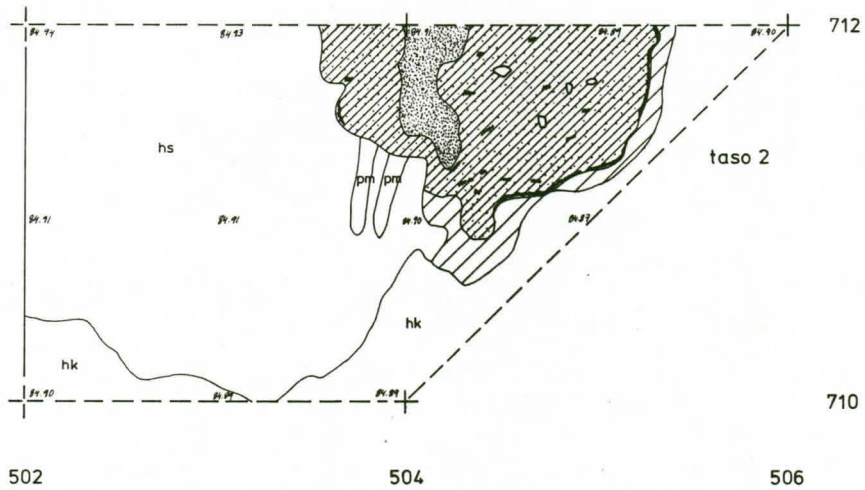
Likamaakuvio, tasot 2-3

Mk 1:20
 1:40

Piirt. Sirpa Leskinen

	tumma likamaa
	harmaa likamaa
	nokimaa, hiili
pm	pellomulta
hk	hiekkä
hs	hiesu
	kivi
PH.80	korkeus m mpy

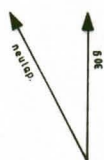
POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 1

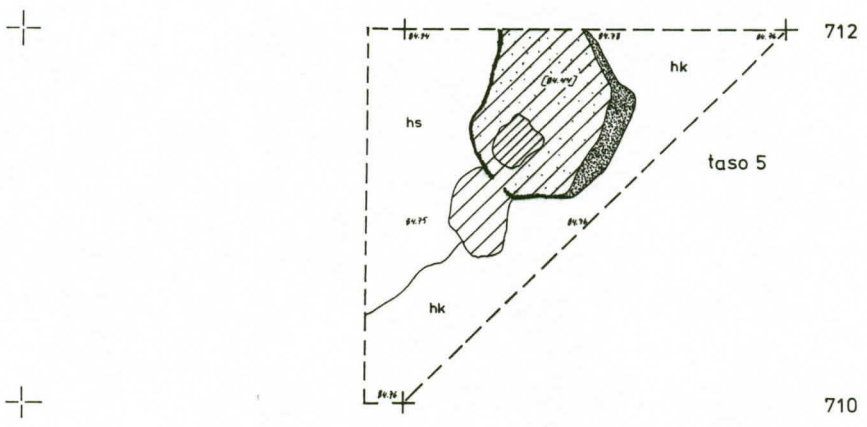
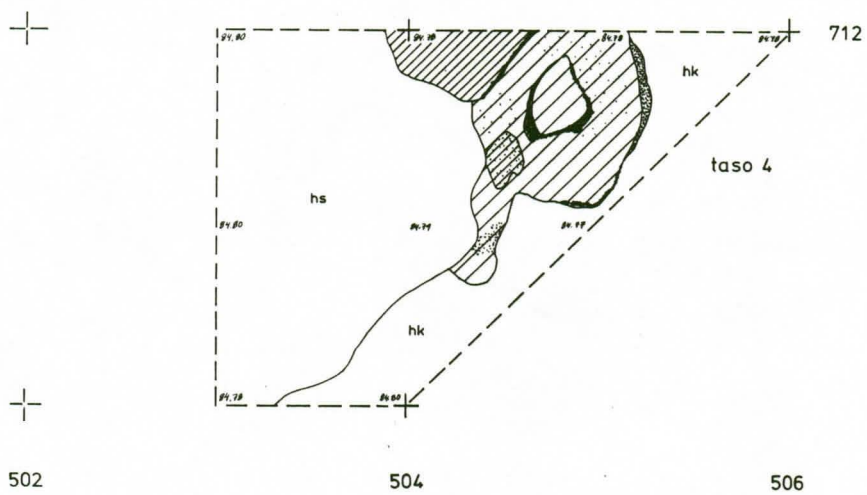
Likamaakuvio, tasot 4-5

Mk 1:20 1:40 1m

Piirt. Sirpa Leskinen, Petro Pesonen

	tumma likamaa
	harmaa likamaa
	nokimaa, hiili
hk	hiekkä
hs	hiesu
Pv. 00	korkeus m mpy

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2

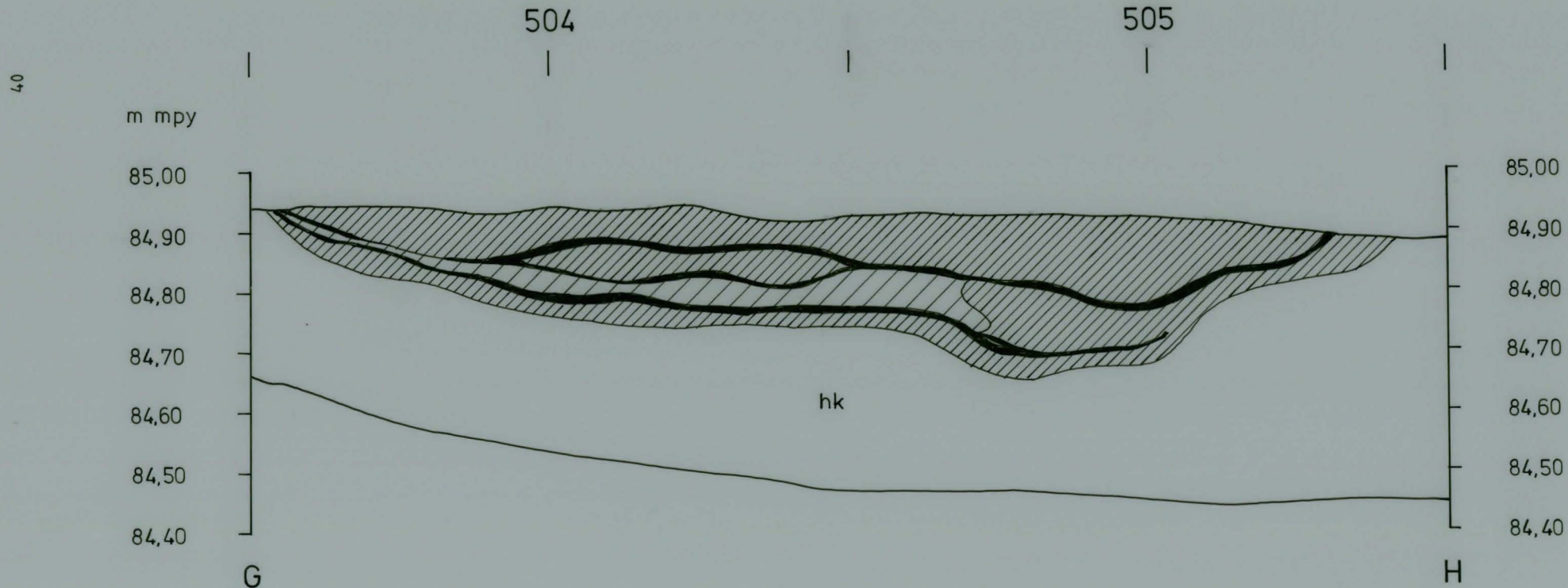
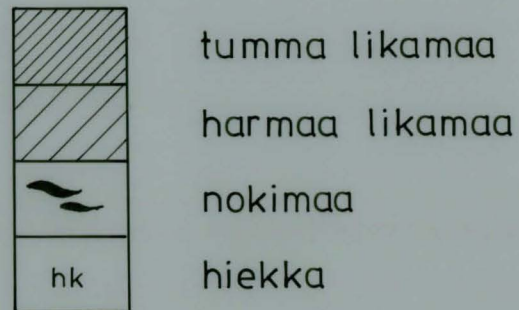
Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 1, likamaakuvio

Profiili 712,00/ 503,50 - 505,50 etelästä (G-H)

Mk 1:10 50 cm

Piirt. Tanja Tenhunen

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 1

Paalunsijat I-II, tasot 2-3 + profiilit

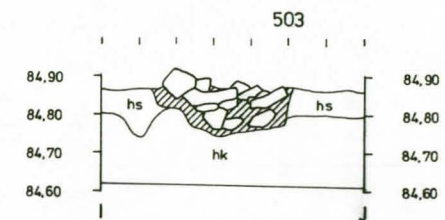
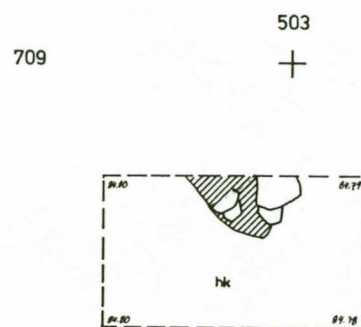
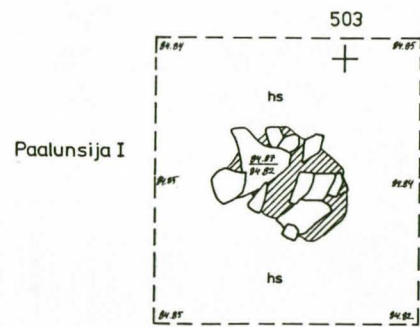
Mk 1:10
1:20

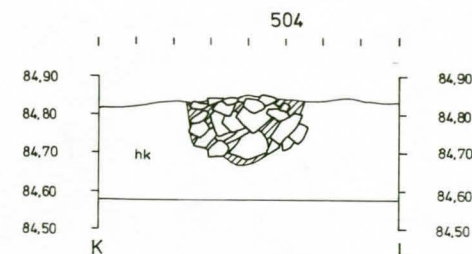
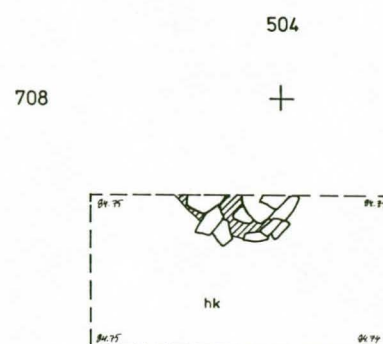
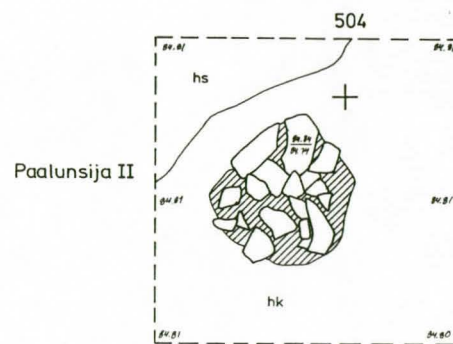
Piirt. Sirpa Leskinen

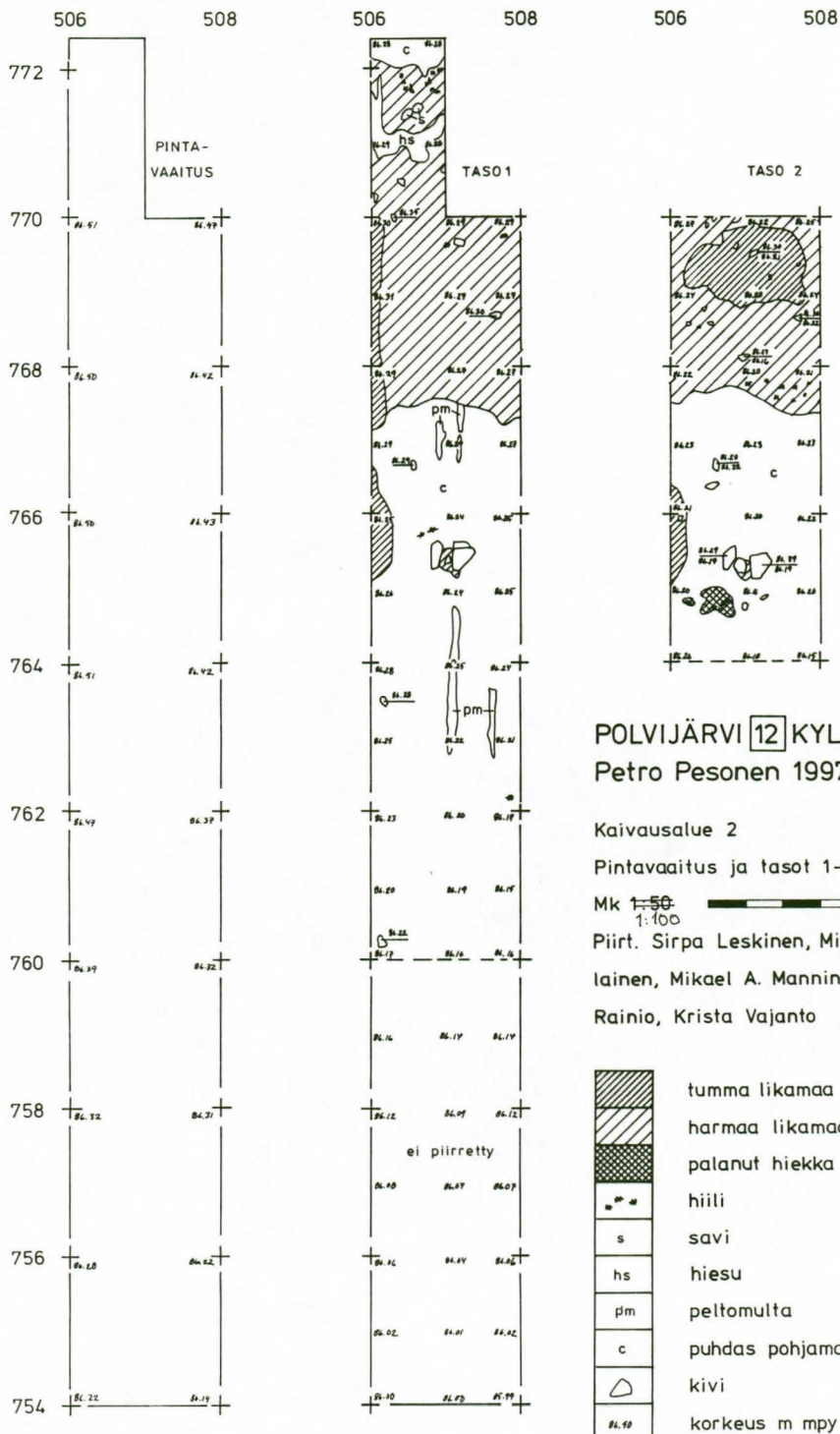
	tumma likamaa
hk	hiekkä
hs	hiesu
	kiwi
	korkeus m mpy

Profiili 708,70/502,50-503,20 etelästä (I-J)

Profiili 707,75/503,50-504,30 etelästä (K-L)

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

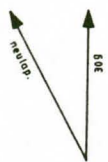
Kaivausalue 2

Pintavaaitus ja tasot 1-2

Mk ~~1:50~~ 1:100 2 m

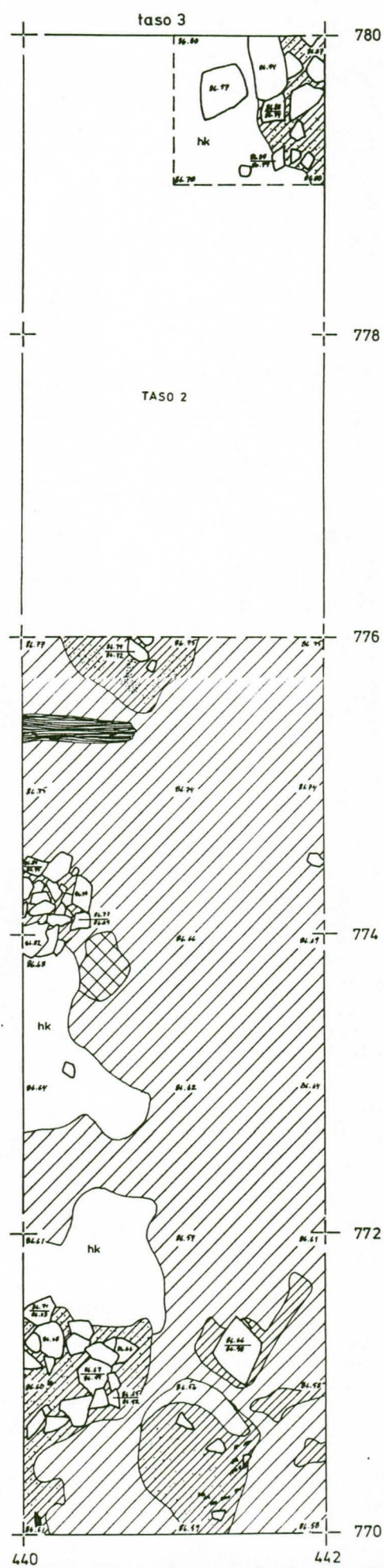
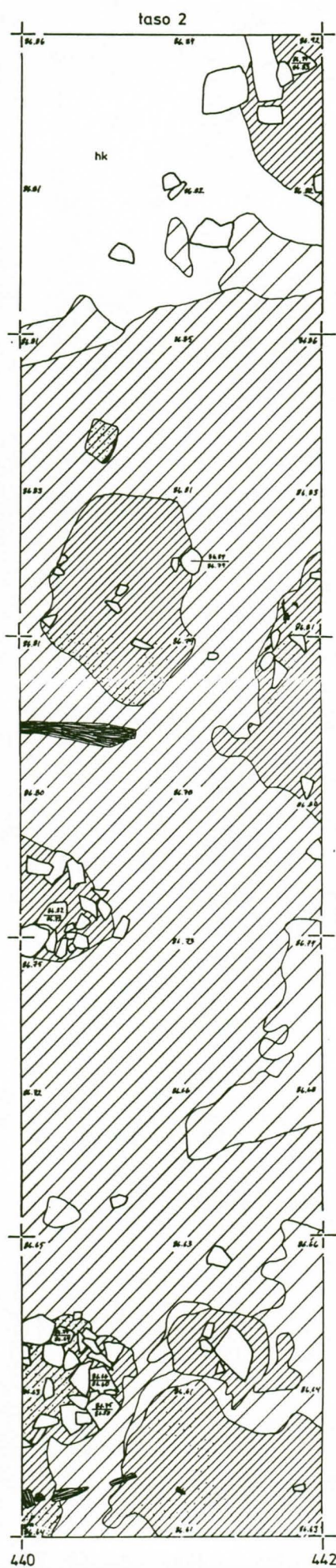
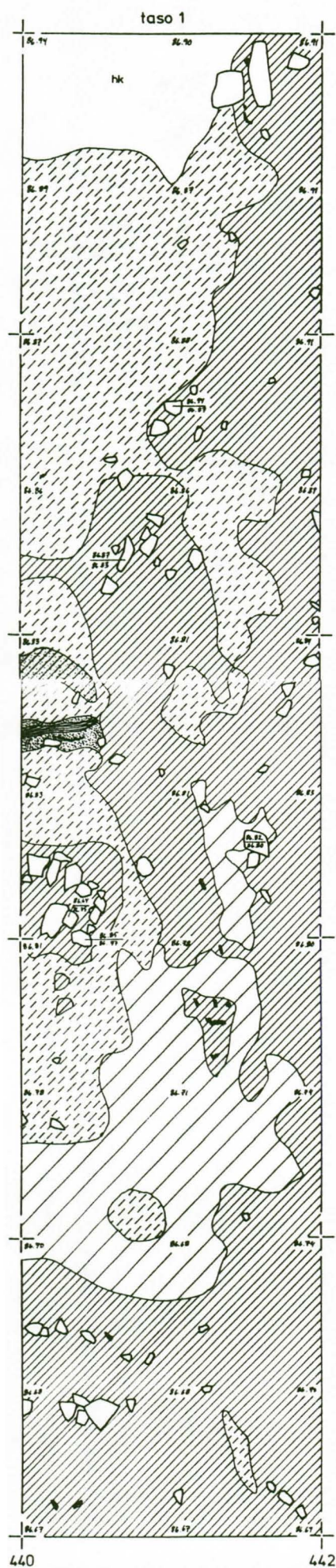
Piirt. Sirpa Leskinen, Mirkka Lappalainen, Mikael A. Manninen, Riitta Rainio, Krista Vajanto

- tumma likamaa
- harmaa likamaa
- palanut hiekka
- hiili
- savi
- hiesu
- peltomulta
- puhdas pohjamaa
- kivi
- korkeus m mpy

- tumma likamaa
- harmaa likamaa
- vaal.harmaa likamaa
- ruskea likamaa
- valk. palanut hiekka

- nokimaa, hiili
- puu
- kivi
- hiekka
- korkeus m mpy

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2

Petro Pesonen 1997

Kaivausalueet 3 ja 4

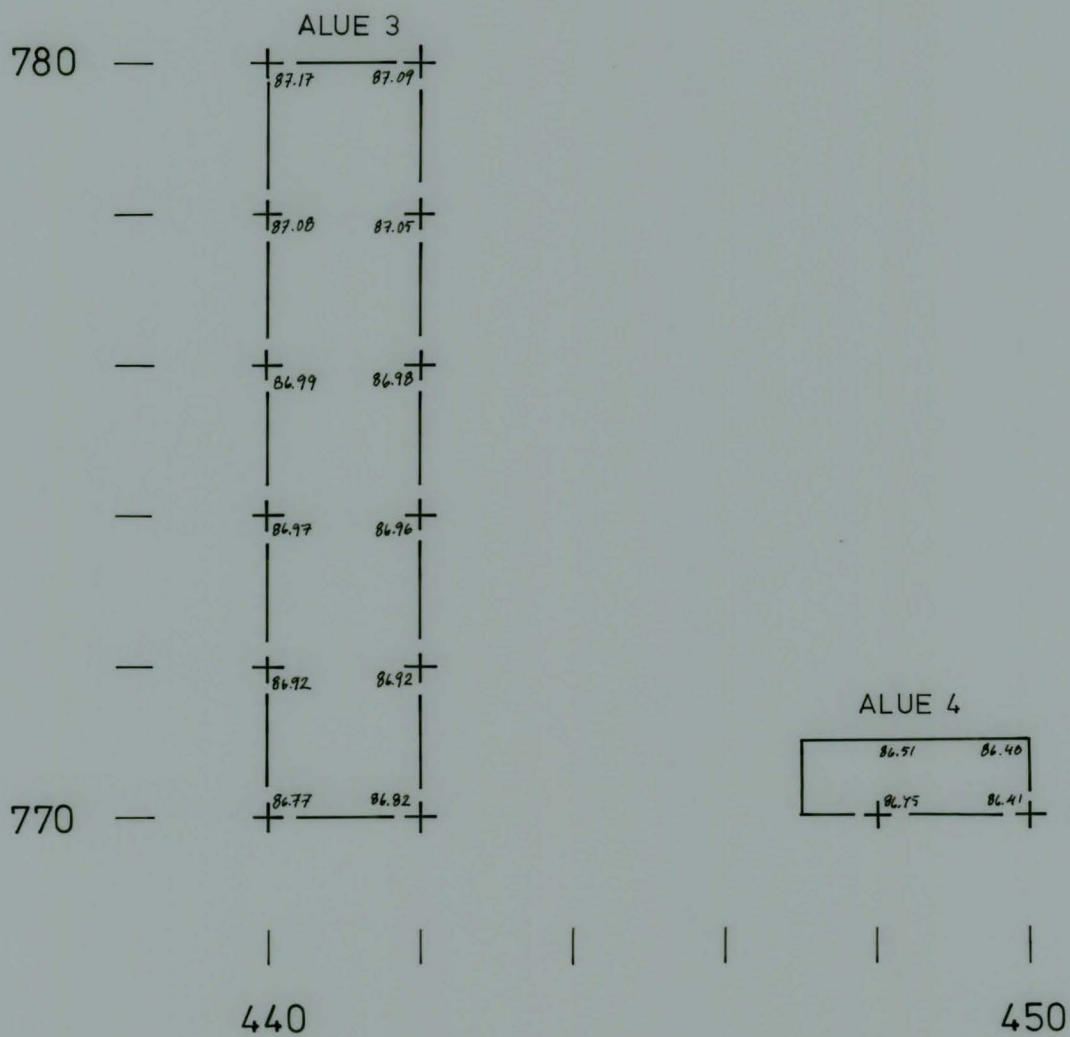
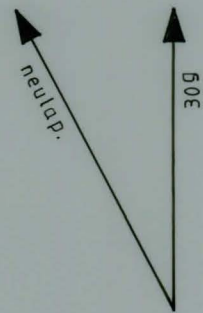
Pintavaaitus

Mk 1:100

 2 m

Piirt. Sirpa Leskinen

Korkeudet m mpy

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2

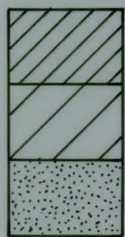
Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 3

Profiili 440,00/773,70-774,70 idästä

Mk 1:10 50 cm

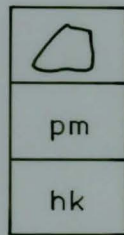
Piirt. Sirpa Leskinen

tumma likamaa

harmaa likamaa

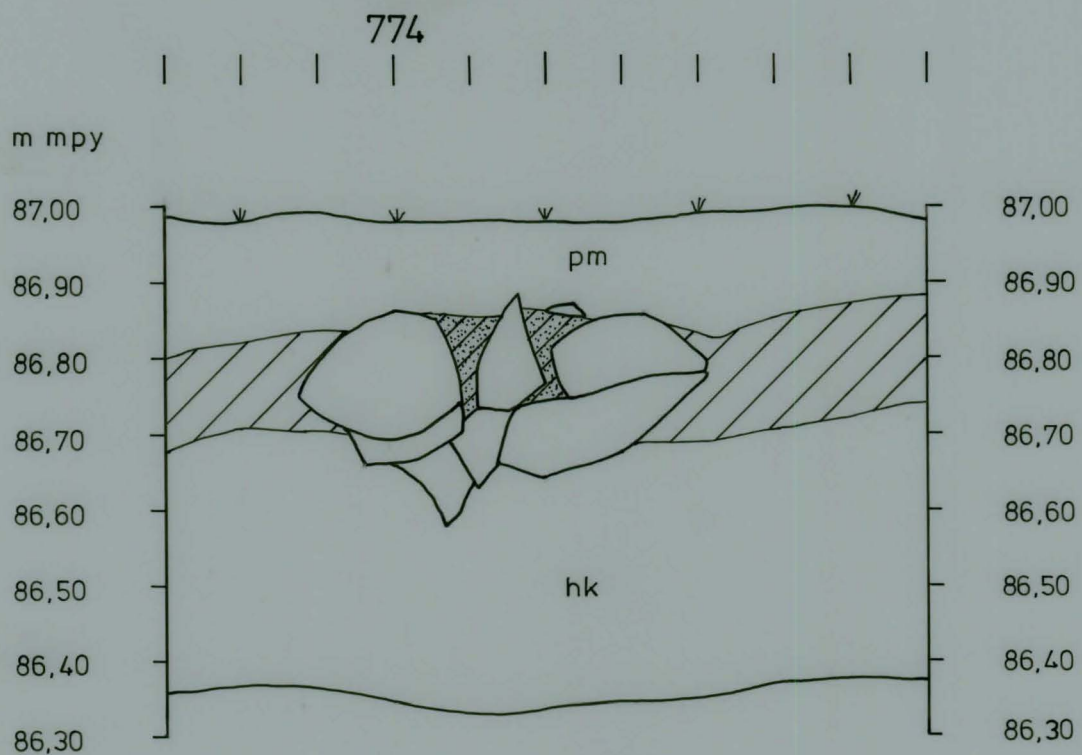
nokimaa

kivi

peltomulta

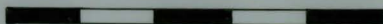
hiekkä

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2

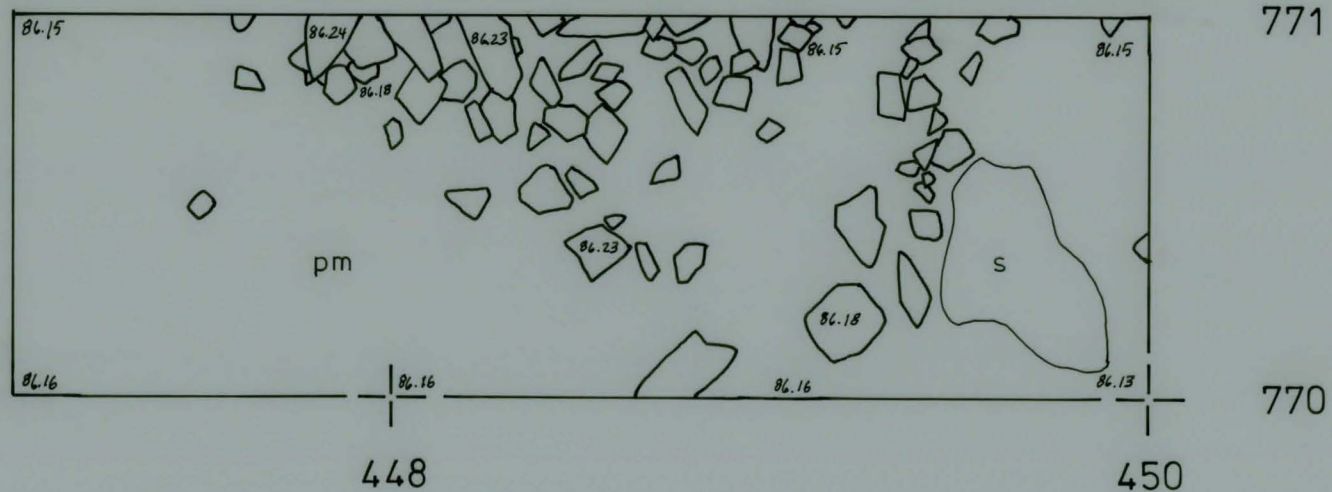
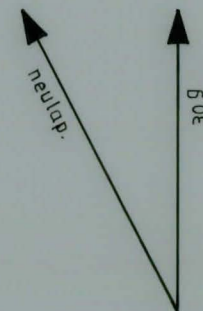
Petro Pesonen 1997

Kaivausalue 4, taso 1

Mk 1:20 1m

Piirt. Tanja Tenhunen

pm	peltomulta
s	savi
	kivi
86.23	korkeus m mpy

POLVIJÄRVI [12] KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

KUVA 1 Panoraama Lamminniemestä Outilan pelloille. SE-NW.

f.108095-108097

KUVA 2 Alueen 1 pintamaata seulotaan. f. 108091

KUVA 3 Yleiskuva alueista 1-2. S-N.

f. 108093-108094

KUVA 4
Aluetta 1 kaivetaan.

KUVA 5
Aluetta 1 kaivetaan.

KUVA 6
Aluetta 1 kaivetaan.

POLVIJÄRVI 12 KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

KUVA 7 Alue 1, taso 1. S-N.

f. 108082-108084

KUVA 8 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 1. S-N. f.108128

KUVA 9 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), taso 1. S-N. f.108102-108102

KUVA 10 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), f. 108139
taso 2. S-N.

KUVA 11 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), f. 108150
taso 3. SW-NE.

KUVA 12 Alue 1, kiveys/tulisija 1 (F1), f. 108160
taso 4. SW-NE.

KUVA 13 Alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2), taso 1. N-S. f. 108104 - 108105

KUVA 14 Alue 1, yksityiskohtakuva: mahd. paalun -
sija kiveys/tulisija 2:n (F2) N-laidalla, taso 1. N-S. f. 108107

KUVA 15
Alue 1, likamaakuvio (F3),
taso 1. N-S.

f.108115

KUVA 16
Alue 1, likamaakuvion (F3)
profiili. S-N.

f.108162

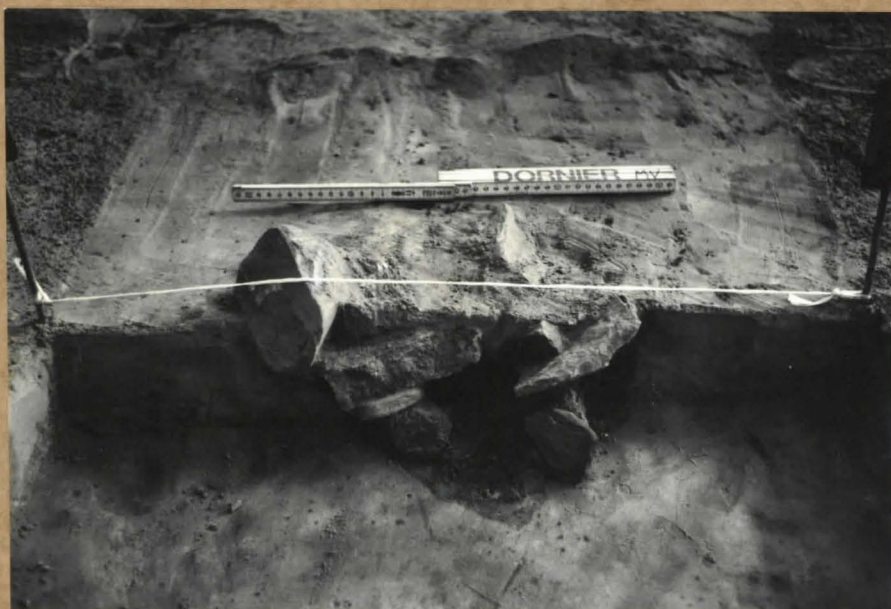
KUVA 17
Alue 1, kiveyksen (k4-mahdollinen
paalunsiija) profiili. N-S.

f.108149

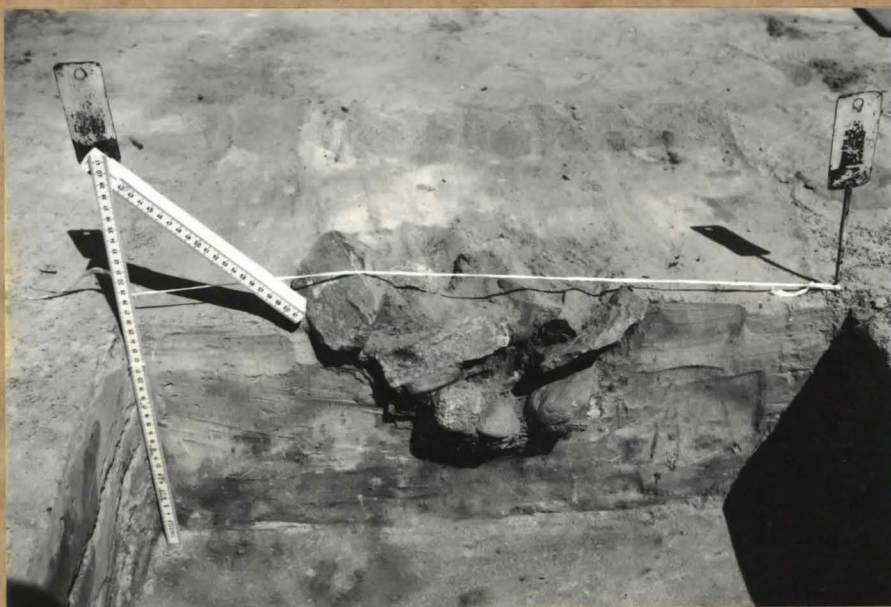
KUVA 18
Alue 1, paalunsija 1, taso 1,
S-N.

f.108114

KUVA 19
Alue 1, paalunsija 1, profiili ja
taso 3. S-N.

f.108131

KUVA 20
Alue 1, paalunsija 1, profiili. S-N.

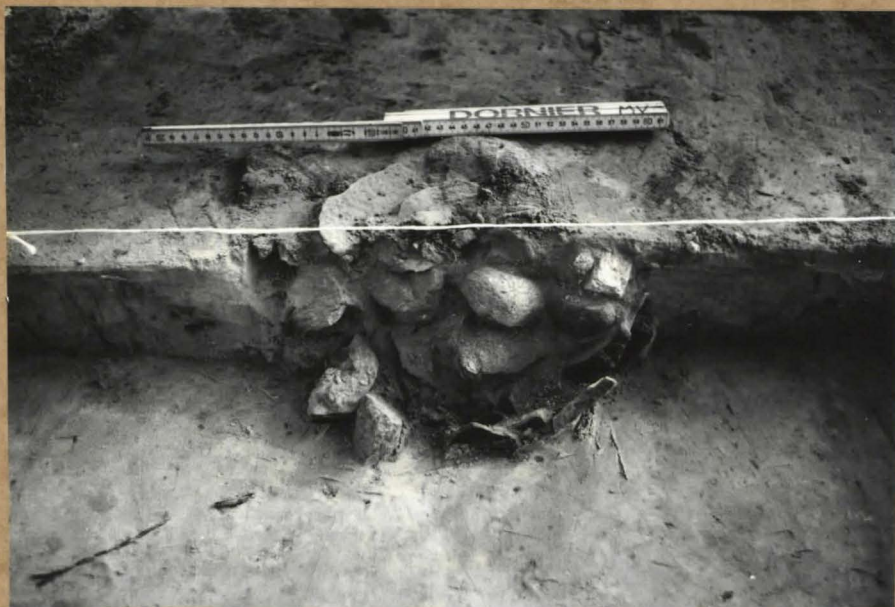
f.108136

KUVA 21

Alue 1, paalunsija 2, taso 1
S-N.

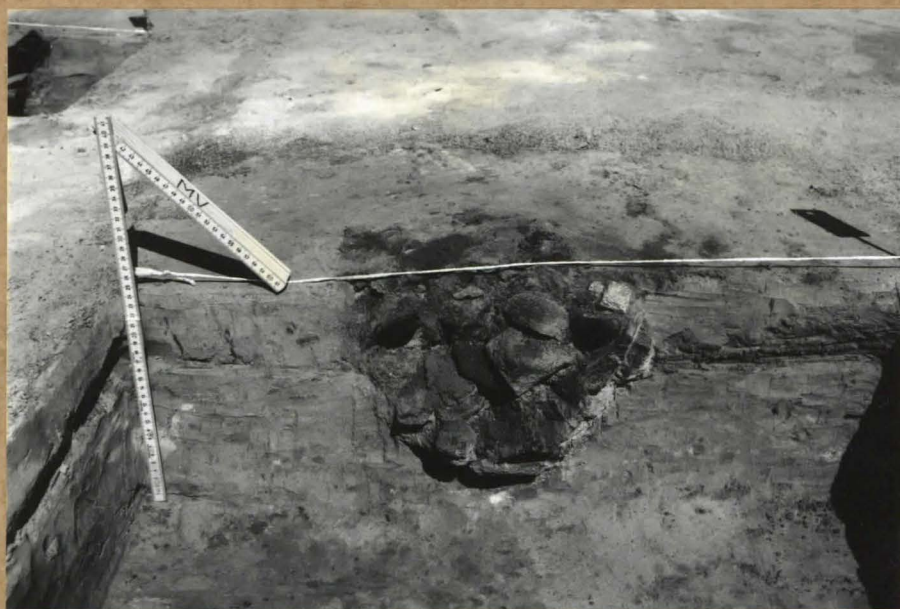
f.108115

KUVA 22

Alue 1, paalunsija 2, profiili
ja taso 3. S-N.

f.108129

KUVA 23

Alue 1, paalunsija 2, profiili
ja taso 3. S-N.

f.108137

Kuva 24 Suvi Lemmetyinen puhdistaa paalunsijaa 1. f. 108134

Kuva 25 Alueen 1 kerrosta 2 kaivetaan.

f. 108133

KUVA 26 Alue 3, S-osa, taso 1. S-N. f. 108116

KUVA 27 Alue 3, taso 3. N-S. f. 108154

KUVA 28 Rakenteita alueella 3, ruudut 774-775/440, f. 108121
taso 1. E-W.

KUVA 29

Alue 3, hiiltynyt puurakenne,
taso 1, ruutu 775/440. W-E.

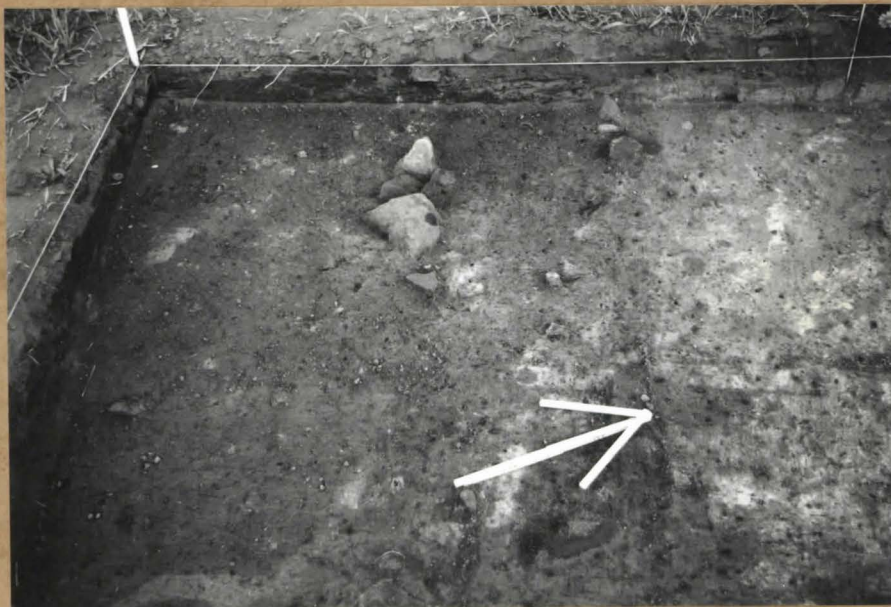
f.108125

KUVA 30

Alue 3, puujäännös, ruutu 775/440,
taso 2. W-E.

f.108145

KUVA 31

Kiveys (liesi) alueen 3 etelä-
päässä, ruutu 770/440,
taso 1. E-W.

f.108119

KVA Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 770/440, f. 108146
32 taso 2 (ylhäältä).

KVA Alue 3, tulisija/paalunsija, ruutu 770/440, f. 108158
33 taso 3 (ylhäältä).

KUVA 34

Kiveys (liesi) alue 3, taso 1,
ruutu 774/440. W-E.

f. 108124

KUVA 35

Alue 3, tulisija/paalunsija,
ruutu 774/440, taso 2,
(ylhäältä).

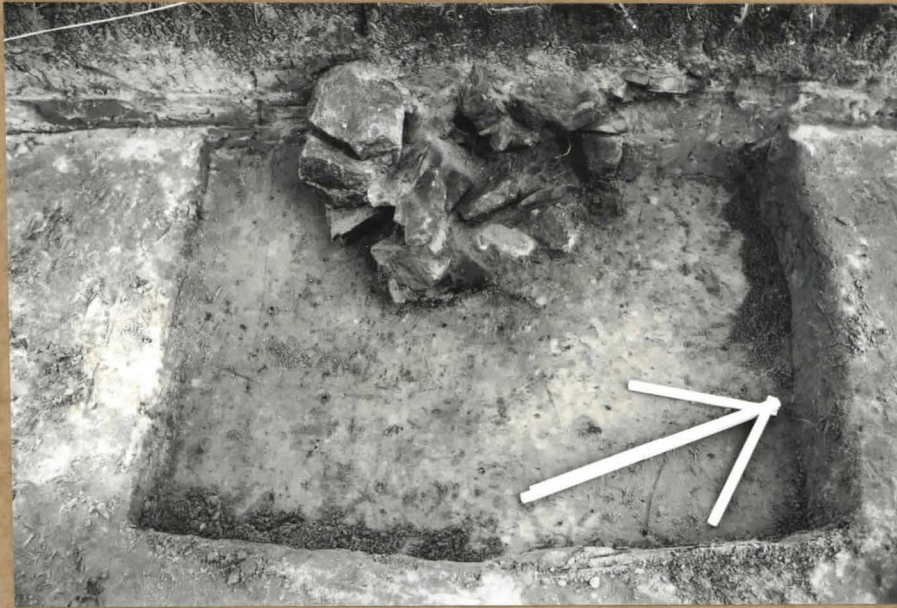
f. 108144

KUVA 36

Alue 3, tulisija/paalunsija,
ruutu 774/440, taso 3.
W-E. (ylhäältä).

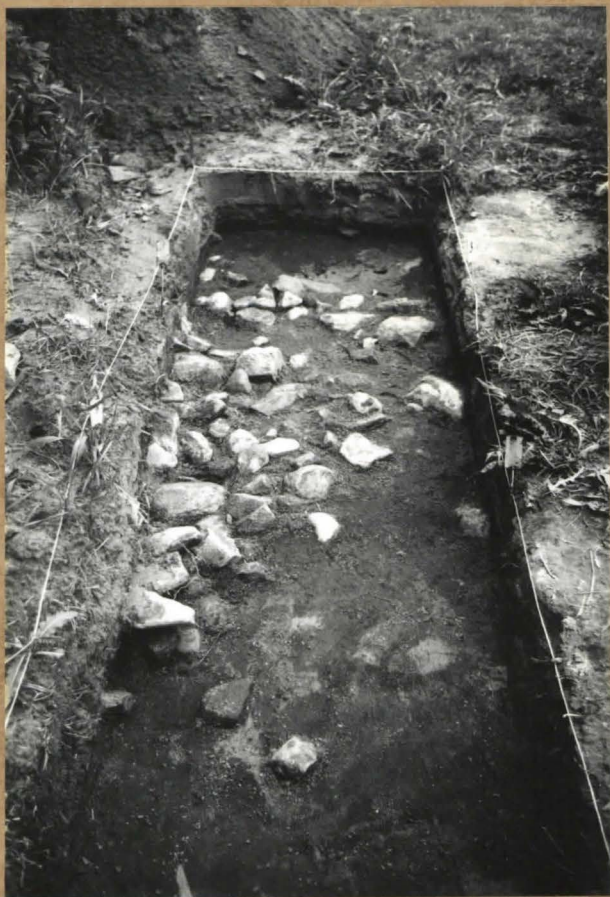
f. 108156

KVA 37 Alue 3, tulisija/paalunsija, runtu 774/440, f. 108164
taso 4. E-W.

KVA 38 Alue 3, tulisija/paalunsija, runtu 774/440, f. 108166
profiili. E-W.

KVA 39 Alue 4, taso 1. W-E. f.108152

KVA 40 Magnetometrimitausta: f.108115
Maria Inkiläinen.

KVA 41 Sola Paljaka

f.108147

MAKROFOSSIILIANALYYSI

Näyte 1 (Kiveys/tulisija 1 (F1), alue 1, $x = 706.90$, $y = 508.60$, 2. krs), näytemäärä 4 litraa

		kpl
Hiiltyneet		
Carex sp.	sara	1
Chenopodium album	jauhosavikka	460
Polygonum aviculare	pihatatar	2
Polygonum lapathifolium	ukontatar	1
Rumex acetosella	ahosuolaheinä	1
Secale cereale	ruis	1
Spergula arvensis	peltohatikka	11
Thlaspi arvensis	peltotaskuruoho	2
Lycoperdon ssp.	tuhkelot ¹	3
Schleranthus annuus	viherjäsenruoho verhiö	1

Hiiltymättömät

Alchemilla	poimulehti	2
Carex sp.	sara	8
Myosotis	lemmikki	5
Rumex acetosa	niittysuolaheinä	1
Rumex acetosella	ahosuolaheinä	6
Stellaria graminea	heinätähtimö	2
Stellaria media	pihatähtimö	8
Urtica dioica	nokkonen	2
	tunnistamattomia	4

Näyte 2 (Kiveys/tulisija 1 (F1), alue 1, $x = 708.40$, $y = 508.70$, 2.krs), näytemäärä 4 litraa

Hiiltyneet

Chenopodium album	jauhosavikka	177
Chenopodium sp.	savikka	5
Polygonum aviculare	pihatatar	35
Rumex acetosella	ahosuolaheinä	7
Spergula arvensis	peltohatikka	38
Schleranthus annuus	viherjäsenruoho verhiö	1

¹ Samankaltaisia itiöemiä muodostavat myös Bovista ssp. (maamunat) ja Calvatia ssp. (kuukuset) (Terttu Lempiäisen sähköpostiviesti 11.12.1997).

Hiiltymättömät

Rumex acetosella	ahosuolaheinä	3
Stellaria graminea	heinätähtimö	1
Stellaria media	pihatahtimö	2
	tunnistamattomia	4

Näyte 3 (alue 1, kiveys/tulisija 2 (F2K7), 5.krs), näytemäärä 4 litraa

Hiiltyneet

Chenopodium album	jauhosavikka	58
Rumex acetosa	niittysuolaheinä	1
Rumex acetosella	ahosuolaheinä	1
Spergula arvensis	peltohatikka	4
Lycoperdon ssp.	tuhkelot	12
	tunnistamattomia	2

**POLVIJÄRVEN SOTKUMAN KYLÄN
ASUTUKSEN JA MAANKÄYTÖN HISTORIAA**

**Pohjois-Karjalan museo
Sanna Ikonen
30.7. 1997
Joensuu**

Sisällysluettelo

1. Sotkuman asutushistoriaa 1500- luvulla
 - 1.1 Asutus varhaisimpien lähteiden mukaan
 - 1.2 Uskonnolliset olot
 - 1.3 Elinkeinot 1500- luvulla

2. Sotkuman asutuksen kehitys 1600- luvulla
 - 2.1 Asutus ennen ruptuurisotaa
 - 2.2 Ruptuurisodan vaikutukset Sotkuman asutukseen
 - 2.3 Talojen sijainti

3. Sotkuman asutuksen kehitys 1700- luvulla

4. Elinkeinot ja maankäyttö 1700- luvulla
 - 4.1 Maatalous
 - 4.2 Myllyt
 - 4.2 Kalastus
 - 4.4 Liikenneolot
 - 4.5 Kirkolliset olot

5. Sotkuman asutuksen kehitys 1800- luvulla
 - 5.1 Isojako
 - 5.2 Tilojen sijainti ja maanomistus

6. Maankäyttö ja elinkeinot Sotkumassa 1800- luvulla
 - 6.1 Maanviljelys
 - 6.2 Järvenlaskut
 - 6.3 Myllyt
 - 6.4 Kauppa
 - 6.5 Tiet
 - 6.6 Kirkollinen toiminta

Lähdeluettelo

Liitteet

1. Sotkuman asutushistoriaa 1500 -luvulla

1.1 Asutus varhaisimpien kirjallisten lähteiden mukaan

Polvijärven Sotkuman kylä sijaitsee asutuksellisesti suotuisassa paikassa Viinijärven Venepohjanselän pohjoisrannalla Höytiäisen tuntumassa. Vesistöjen läheisyys edesauttoi asutuksen syntyä ja leviämistä. Sotkuma on eräs Pohjois-Karjalan vanhimpia kyliä myös historiallisten lähteiden perusteella. Kaikista varhaisin Sotkuman asutusta koskeva asiakirjamerkintä on vuodelta 1500. Se esiintyy ns. Novgorodin vatjalaisen viidenneksen verokirjassa, joka valaisee Karjalan oloja keskiajan ja uuden ajan vaiheilla.¹

Jo ennen historiallisen ajan alkua näyttää asuttu alue Karjalassa olleen jakaantuneena eräänlaisiin hallintoalueisiin. Ne olivat muodostuneet vanhojen asutuskeskusten mukaisesti ja niitä erottivat toisistaan luonnollisina rajoina metsät, vesistöt ja asumattomat seudut. Kun Karjala menetti itsenäisyytensä, Novgorod ulotti Käkisalmen lääniin oman hallintojärjestelmänsä ja vanhaan kihlakuntajakoon yhtyi novgorodilainen pogostajako. Tämä ilmenee mm. Pähkinäsaaren rauhankirjasta. Pogostajako oli käytössä kaikkialla Novgorodin varsinaisilla alueilla ja oli luonnollista, että se ulotettiin myös Karjalaan. Pogostoja oli Vatjan viidenneksen verokirjan mukaan kaikkiaan seitsemän Käkisalmen läänissä vuonna 1500. Ne olivat: Rautu, Sakkola, Kaupungin (Räisälän) pogosta, Kurkijoki, Sortavala, Salmi ja Ilomantsi. Kolme ensimmäistä muodosti verotuksessa, oikeudenhoidossa ym. Novgorodista katsoen Etu-Karjala ja neljä viimeksi mainittua Taka-Karjala -nimisen alueen. Varsinkaan Taka-Karjalan pogostat eivät olleet tarkoin rajattuja alueita; niistä lähtenyttä ja niihin kuuluvaa asutusta saattoi olla kaukana takamailla, osittain toisten pogostain alueella, jopa niiden kanssa yhteisissä kylissä. Pohjoisin ja nuorin Käkisalmen läänin pogostoista oli Ilomantsi, johon myös Sotkuman alue luettiin tuolloin kuuluvaksi. Pogostat jakautuivat vielä pienempiin alueisiin: volosteihin ts. verolääneihin ja perevaaroihin. Volosti oli alue, joka oli tietyn yksityisen tai juridisen henkilön alainen. Volostin koko vaihteli kokonaisesta ruhtinas- tai maakunnasta vain muutaman kylän käsittävään alueeseen. Perevaarat olivat pogostoihin muodostettuja pienempiä veronkantopiirejä, joissa kuten pogostoissakin veronkantajia täytyi kestitä hankkimalla heille tarpeellinen ruoka ja juoma. Perevaarat eivät olleet mikään yhtenäisen asutusalue vaan niiden kokoonpano muuttui ajan myötä. Perevaaroihin liitettiin uusia kyliä ja entisiä siirrettiin toiseen tai jotkut kylät hävisivät kokonaan.² Perevaaroja oli Vatjan viidenneksen verokirjan mukaan vain Taka-Karjalan kolmessa suurimmassa pogostassa: Kurkijoella, Sortavalassa ja Ilomantsissa. Vatjan viidenneksen verokirjan mukaan Sotkuman alue kuului tuolloin Ilomantsin perevaaraan.³

¹ Ronimus 1906, s.3

² Könönen & Kirkinen 1969, s.77-81

³ Ronimus 1906, s.202

Novgorodin vallan loppuaikoina ennen vuotta 1480 laadittiin Käkisalmen läänistä verokirja. Se ei ole säilynyt meidän päiviimme saakka. Vuoden 1500 Vatjan viidenneksen verokirjassa vanhaa verokirjaa on kuitenkin käytetty apuna mm. vertaamalla siinä mainittua “vanhan kirjoituksen” asutusta “uuden kirjoituksen” eli vuoden 1500 aikaiseen asutukseen. Vatjan verokirjassa viitataan usein tähän ns. vanhaan kirjoitukseen, joka ei kuitenkaan mainitse kylien nimiä tai asukkaiden lukumäärää. Sotkuman kylä on ilmeisesti saanut alkunsa tämän vanhan kirjoituksen aikana ennen vuotta 1480.⁴

Vatjan viidenneksen verokirja on vanhin säilynyt kirjallinen lähde, jossa on tietoja Karjalan asutuksesta. Novgorod, joka liitettiin vuonna 1478 Moskovan ruhtinaskuntaan, jakautui hallinnollisesti ns. viidenneksiin. Myös Käkisalmen lääni kuului Vatjan viidennekseen. Vatjalaisen viidenneksen verokirjan synty liittyy läheisesti Novgorodin kukistumiseen ja sen joutumiseen Moskovan suuriruhtinaan vallanalaisuuteen. Verokirjassa on noudatettu pitkälti vanhoja novgorodilaisia muotoja ja veroperusteita. Kirjan täydellinen nimi suomeksi on: “Hengillekirjoitettujen verokirja Novgorodin vatjalaisesta viidenneksestä vuodelta 7008 (1500).”⁵ Kyseisessä verokirjassa kerrotaan kylittäin talojen ja täysi-ikäisten miesten määrä. Täysi-ikäiset miehet mainitaan nimeltä käyttäen etu- ja ristimänimeä ja isän nimeä tavallisesti venäjänkielisessä muodossa.

Vatjan viidenneksen verokirjassa mainitaan “Viinilahden kylä Ruojärven luona.”⁶ Tämä viittaa mitä ilmeisemmin juuri Sotkumaan; Ruojärvellä tarkoitetaan Sotkuman Rukkojärveä. Kyseessä olevan alueen Viinilahtien tai -järvien joukossa on ainoa tähän kuvaukseen sopiva paikka juuri Sotkumassa. Verokirjan mukaan kyseisessä kylässä sijaitsi vuonna 1500 kaksi taloa. Jousia mainitaan kolme kappaletta; tällä tarkoitettiin kylän asukkaita, jotka olivat täysi-ikäisiä ja jotka maksoivat veroa. Jousella tarkoitettiin alunperin mieshenkilöä, joka kykeni jännittämään jousen. Myöhemmin nimitys vakiintyi tarkoittamaan noin 15-60- vuotiasta miestä.⁷ Verokirjan mukaan Sotkuman kylässä asuivat vuonna 1500 talonpoika Miheiko Ivashkov, hänen poikansa Fomka ja talonpoika Uljanko Markov.⁸ Heidän lisäksi kylässä asui myös naisia, lapsia ja palkollisia; heitä verokirja ei vain mainitse.

Seuraavat tiedot Sotkuman asutuksesta ovat vuodelta 1544 jolloin verokirjassa mainitaan Pälkjärven perevaaraan kuuluneita Libelitskaja eli Suur-Liperin alueella sijainneita kyliä. Kyliä mainitaan kaikkiaan

⁴ Saloheimo 1971, s.158

⁵ Ennen Pietari Suurta venäläiset aloittivat ajanlaskunsa maailman luomisesta. Ronimus 1906,s .2-5

⁶ Ronimus 1906, s.202

⁷ Voionmaa 1915, s.89-90

⁸ Ronimus 1906, s.202

viisi kappaletta: Sjapinojavka, Lambilitsa, Libelitsa, Sairgitaibola ja Koringajarva. Ensin mainittu Sjapinojavka on mitä luultavimmin Sotkuma. Kylistä mainitaan yhteensä 13 joustaa; Sjapinojavkan osuus oli 2 joustaa. Nämä talot olivat itsenäisten talonpoikien omistamia. Ne olivat merkityt ns. mustalle maalle; venäläisissä maanomistusoloissa tämä merkitsi itsenäisen talonpojan omistamaa veromaata. Talonpoikien lisäksi kylissä asui yhteensä 12 populia eli tilatonta omissa taloissaan. Nämä talot mainitaan verokirjan mukaan uusiksi, joten ne voidaan laskea uudisasutukseksi jo kauemmin kylässä sijainneisiin talonpoikaistaloihin verrattuna.⁹

Asutuksen voimistumista itäisessä Suomessa haittasi varsinkin 1500 -luvun lopulla talojen autioituminen paikallisten ryöstö- ja partioretkien sekä Venäjän ja Ruotsin välisen 25 -vuotisen sodan seurauksena. Paikalliset kahakat johtuivat varsin usein savolaisten ja karjalaisten keskinäisistä riidoista kaski- ja heinämaista sekä kalavesistä savolaisasutuksen levitessä karjalaisten asuma-alueille. Vuosien 1526-1571 välisenä aikana jouduttiin suorittamaan useita verotarkastuksia joiden avulla pyrittiin selvittämään mm. syitä autioitumiseen. Syiksi mainittiin usein juuri nämä "ruotsalaisten" (savolaisten) tekemät partio- ja ryöstöretket.¹⁰ Autioitumista aiheuttivat myös raskaat verot ja velkaantuminen mm. katovuosien takia. Vuosina 1585-1586 Sotkuman kylässä oli autiona kaikkiaan kahdeksan taloa; asuttuja taloja ei veroluettelon mukaan ollut lainkaan. Seuraavina kahtena vuotena Sotkumasta mainitaan kaksi asuttua ja viisi autiota taloa. Vuosina 1589-1593 Sotkuman kylässä oli autiona kaikkiaan 15 taloa. Vuosina 1589-90 asuttuja taloja oli kaksi kappaletta; seuraavana vuonna mainitaan enää vain yksi talo. Vuosina 1592-93 asuttuja taloja oli yhdeksän ja autioituneita 15. Venäjän ja Ruotsin välisen sodan päättymisvuonna 1595 Sotkumasta ei mainita lainkaan asuttuja tai autioituneita taloja.¹¹ Epävarmat olot jättivät jälkensä asutuskehitykseen. Rajaseutu oli turvaton paikka asua.

1.2 Uskonnolliset olot

Sotkuman ensimmäiset asukkaat olivat uskonnoltaan ortodokseja. Vanhin ruotsalainen vero- ja maakirja, joka tehtiin Pontuksen sodan aikana (Manttaledh af Kexholms Lähn 1589-93), mainitsee Ilomantsin pogostan kappeliseurakuntina Pälkjärven, Soanlahden, Tohmajärven, Liperin, Lieksan ja Repolan Venäjän Karjalassa. Sotkuman kylä kuului Liperin kappeliseurakuntaan (Liblis kapell), joka perustamisajankohta oli siis ennen vuotta 1589. Kyseisessä asiakirjassa luetellaan Sotkuman lisäksi useita muitakin Liperin kappelin piiriin kuuluvia kyliä ja niiden taloja sekä mainitaan useiden talojen

⁹ Tuomi 1984, s.73

¹⁰ Kuujo 1959, s.30

¹¹ Könönen&Kirkinen 1969, s.151

autioituneen juuri sodan vuoksi.¹² Täyssinän rauhan jälkeen 1595 jälkeen ortodoksisen kirkon ote tehostui Liperin kappelin alueella tuntuvasti läntisten vaikutteiden torjumiseksi.

Ilomantsi eli Iljan pogosta oli hallinnollisen alueen lisäksi myös kirkkopitäjä. Kullakin pogostalla oli oma kirkkonsa. Tämän lisäksi niiden alueilla sijaitsi kappeleita eli tsasounia, joiden luona oli useimmiten kalmisto. Perimätiedon, luu- ja esinelöytöjen ja lyhyiden kirjallisten tietojen perusteella Sotkuman Lamminniemessä on sijainnut vanha ortodoksinen tsasouna ja kalmisto. Sotkuman profeetta Eliaalle pyhitetty tsasouna ja kalmisto ovat olleet käytössä vielä 1700-luvulla, mutta luterilaiset lienevät tuhonneet ne.¹³

Myös luostarien vaikutus ulottui itäiseen Suomeen; ne hankkivat täältä mm. maaomaisuutta. Varsinkin Valamon luostarilla oli runsaasti maaomaisuutta eri puolilla Karjalan aluetta. Valamon munkit harjoittivat käännytystoimintaa ja perustivat uusia luostareita ja kirkkoja ortodoksista valtaa lujittaakseen. Mm. Pielisjoen suulle Kuhasaloon perustettiin luostari 1530-luvulla. Kansanruno kertoo tästä tapahtumasta:

“Vieras tuli Viron takoa, Pyhä Ilja Inkeristä, alkoi kirkkoa kohota, sääsynätä saaren päähän, risti miehet mielihyvin, vaimot vastenmielisetkin, Ilja, pyhän miehen poika, veessä kasto karjalaiset, silmät risti riitamiesten, sovitti sotaisen kansan, Iljalle ilon saattoi, sulosanat Sotkumalle, Liperille liian hyvät.”¹⁴

Runossa mainittu Pyhä Ilja on ilmeisesti pappismunkki Ilja, jonka Novgorodin arkkipiispa Makarin lähettämänä teki käännytystyötä Karjalassa vuosina 1534 ja 1535. Hän pyrki lujittamaan ortodoksisen kirkon valtaa ja karsimaan kansasta pakanalliset tavat.¹⁵ Runon perusteella hänen vaikutusvaltansa ulottui myös Sotkuman alueelle. Perimätiedon mukaan Ilja olisi käynyt Sotkuman kylässä, jossa ennen vanhaan puhuttiin Iljan kivistä hänen käyntinsä muistona.¹⁶

1.3 Elinkeinot 1500-luvulla

Maanviljelystä harjoitettiin Karjalassa ilmeisesti jo 1400-luvulla. Etu-Karjalan alueella maanviljelys oli kehittyneempää kuin Taka-Karjalassa. Maanviljelyä harjoitettiin myös jälkimmäisen alueella; siitä

¹² Ronimus 1906, s.15

¹³ Tuomi 1984, s.549

¹⁴ Könönen 1904, s.20. Tämä runo esitetään kaikissa Kuhasalon luostaria käsittelevissä kirjoituksissa. Kts. esim. Tuomi 1984, s.548. Kirkinen & Könönen 1975, s.107

¹⁵ Holm & Toivonen (toim.) 1991, s.87-88

¹⁶ Holm & Toivonen (toim.) 1991, s.129

kertovat mm. Vatjan viidenneksen verokirjassa Ilomantsista mainitut Riihiniemi -nimiset kylät. Verot maksettiin yleisesti viljana, erityisesti rukiina.

Talonpojat harjoittivat pääasiassa kaskiviljelystä. Joissakin tapauksissa muodostettiin "yhtiöitä" yhteiskaskien viljelemiseksi. Varsinkin 1600 -luvulta on säilynyt runsain määrin yhteiskaskien viljelijöiden keskinäisiä sopimuksia, mutta todennäköisesti yhteisiä kaskia on viljelty jo ennen 1600 -lukua. Rukiin lisäksi viljeltiin ohraa ja kauraa kaskiviljelyksen alettua 1500- luvulla. Muista viljelyskasveista osalta ei ole tietoja Vatjan viidenneksen verokirjassa. Verokirja ei myöskään kerro karjanhoidosta, koska sen tuotteilla ei maksettu veroja.¹⁷

Metsästys oli Karjalan alueella tärkeä elinkeino. Mm. oravannahkat kävivät valuutasta ja niillä voitiin maksaa veroja. Vatjan viidenneksen verokirjassa on mainintoja tällaisesta toiminnasta. Metsästyksen rinnalla kalastusta harjoitettiin paljon. Joissain tapauksissa sitä pidettiin merkittävämpänä elinkeinona kuin metsästystä. Eränkävynillä oli suuri merkitys rajaseutujen asukkaille. Eränkävynillä tarkoitetaan metsästystä ja kalastusta kotikylän ulkopuolella sijaitsevilla nautinta-alueilla. Kaskiviljelyn alkumuotona pidetään ns. eräkaskeamista, joilloin eränkävijät kaskesivat takamaiden metsiä. Eränkävintiä voidaan pitää myös kiinteän asutuksen tienraivaajana. Uudisasukkaat lähtivät etsimään uusia asuinsijoja eräretkillä tutuiksi tulleilta alueilta. Uudisasutuksen voimistumiseen 1500 -luvulla vaikuttivat eränkävynnin lisäksi monet tekijät. Vastoinkäymisistä huolimatta asutus jatkui myös vanhoilla asuinseuduilla.

2. Sotkuman asutuksen kehitys 1600- luvulla

2.1 Asutus ennen ruptuurisotaa

Pohjois-Karjalalle ja koko Käkisalmen läänille oli 1600- luvulla luonteenomaista väestön liikkuvuus. Vanhaa kantaväestöä muutti paikoitellen pois ja uutta väestöä saapui lähinnä lännestä ja pohjoisesta. Ruotsi sai Stolbovan rauhassa vuonna 1617 Pohjois-Karjalan lopullisesti haltuunsa Venäjältä. Ruotsalaiset hallitsivat aluetta voittomaana; alue oli vapautettu sotaväenotoista, sieltä ei valittu valtiopäivämiehiä ja kaikki maa oli kruunun omaisuutta. Rauhan solmimisen jälkeen alueelle muutti entistä enemmän mm. savolaisia. Uudet asukkaat joutuivat vähemmistöksi ortodoksiseen kulttuuripiiriin. Tulokkaat käännyttiin nopeasti ortodoksiseen uskoon alueen vielä kuuluessa Venäjälle. He mm. saivat uudet, ortodoksiperinteen mukaiset nimet. Ruotsin vallan aikana käännyttäminen loppui ja tulokkaat saivat säilyttää luterilaisen uskonsa. Länsiperäisiä sukunimiä omaava ortodoksiväestö on siis muuttanut

¹⁷ Könönen&Kirkinen 1969, s.98-99

alueelle ennen Ruotsin hallinnon alkua. Luterilaiset toivat uusia vaikutteita ortodoksiseen kyläkulttuuriin. Myös luterilaistulokkaat omaksuivat uusia vaikutteita ortodoksialueilta. Sotkuman ensimmäinen pysyvä luterilainen asukas oli Antti Hartikainen, joka mainitaan vuoden 1637 maakirjassa tilattomana.¹⁸ Sotkuman Hartikaiset olivat todennäköisesti kotoisin Rantasalmelta. Ortodoksit pysyivät kuitenkin enemmistönä koko 1600-luvun Sotkuman väestöstä.

Vuonna 1618 Sotkumassa sijaitsi maakirjojen mukaan seitsemän taloa. Kylään saapui uutta väestöä ainakin Ilomantsin alueelta. Tältä alueelta Sotkumaan tiedetään muuttaneen mm. Hörhön suku vuonna 1614.¹⁹ Sotkumasta myös muutti pois väestöä. Stolbovan rauhasta alkoi ortodoksisen kantaväestön vähittäinen poismuutto, joka huipentui ruptuurisodan aikana. Rauhan ehtoissa sallittiin Käkisalmen läänin aatelisten, viranomaisten, kaupunkien asukkaiden sekä munkkien muutto entiseen emämaahan Venäjälle. Sen sijaan talonpoikien ja tilattomien muuttaminen oli kielletty. Viime mainittujen pakolaisuus lähinnä uskonnollisista, eettisistä ja taloudellisista syistä alkoi heti Ruotsin vallan alle joutumisen jälkeen. Tukholmassa tehtiin vuonna 1649 sopimus, jonka mukaan Venäjä maksoi ennen syyskuuta 1647 paenneesta väestöstä korvauksen. Sen jälkeen pakolaiset piti palauttaa em. sopimuksen nojalla. Tämä ei kuitenkaan estänyt poismuuton jatkumista vielä 1650-luvullakin. Todennäköisesti edellä mainittua tarkoitusta varten venäläiset viranomaiset laativat vuonna 1647 luettelon niistä Ruotsin alueella asuneista henkilöistä, jotka Stolbovan rauhan jälkeen muuttivat Venäjälle. Tämän luettelon mukaan Sotkumasta muutti vuosina 1631-1633 ja 1640-1645 Venäjälle Solovetskin alueelle kaikkiaan 19 henkeä. Vuosina 1640-45 Sotkumasta muutti Novgorodin kihlakuntaan kahdeksan ja Poventsaan viisi henkeä. Vuoteen 1647 mennessä Sotkumasta oli muuttanut Venäjälle yhteensä kahdeksan perhettä eli 32 henkilöä. Poismuutto ei laantunut luovuttamissopimuksesta huolimatta. Vuosina 1648-1652 muutti Luikonlahden, Oravisalon, Viinirannan, Konttilansalmen, Sotkuman ja Taipaleen kylistä erään luettelon mukaan 27 henkeä joko Repolaan, Solovetskin alueelle, Novgorodin kihlakuntaan tai Valdaille. Virallisesti kotimaan vaihtaminen ei kuitenkaan ollut enää sallittua.²⁰

Vuoden 1637 Käkisalmen läänin maakirjassa on Sotkuman kohdalla lueteltu kaikkiaan kahdeksantoista verotettavan tilan isäntien nimet.²¹ Kyseinen asiakirja ei oikeastaan ole maakirja vaan vuosittaisen arvion mukaan laadittu luettelo talonpoikien verotettavasta omaisuudesta ts. yhden vuoden arvioverokirja eli arvioluettelo. Luettelossa on mm. mainittu sotkumalaisten omistaman karjan määrä. Vuonna 1637

¹⁸ Katajala (toim.) 1991, s.237

¹⁹ Saloheimo 1976, s.77

²⁰ Tuomi 1984, s.75-78

²¹ Kts. liite 1

Sotkuman kylästä luetellaan kaikkiaan 10 hevosta, 2 varsaa, 15 lehmää, 6 hiehoa/härkää ja 9 lammasta. Sikataloutta ei Sotkumassa vielä harjoitettu.

Maakirjan mukaan Sotkumassa asui vuonna 1937 neljä populia eli tilatonta. Kaksi luterilaista tilatonta, Jussi Condiainen ja Michill Harajnen, ovat ilmeisimmin Kinahmosaaren ensimmäiset pysyvät asukkaat. Heidät on mainittu Sotkuman tilattomina jo vuonna 1631, joten Kinahmonsaari näyttää kuuluneen Sotkuman nautintamaihin jo ennen asuttamistaan.²²

Vuoden 1637 maakirjassa luetellaan myös autioksi jääneitä tiloja. Tämä autioluettelo käsittää vain ne asumattomiksi jääneet tilat, joiden pelloilta tai niityiltä kylän talonpojat keräsivät verotettavaa satoa. Kylän nimen alla on verotettavien talonpoikien nimet ja ilmoitettu kenen autiosta verotettavaa satoa on nautittu. Sotkumasta on mainittu kolme autiota, joista talonpojat Rodiwanka Petrof ja Juska Mihailof keräsivät satoa.²³

Sotkuman kylän väkiluku jatkoi kasvuaan seuraavana vuosikymmenenäkin. Varsinkin luterilaisten osuus väestöstä kasvoi. Vuonna 1651 Sotkumassa sijaitsi kaikkiaan 25 taloa. Näistä 14 oli ortodoksisten ja 11 luterilaisten omistuksessa. Sotkuman taloluku oli reilusti kolminkertaistunut verrattuna 1600-luvun alkuvuosiin.

2.2 Ruptuurisodan vaikutukset Sotkuman asutukseen

Ortodoksinen kirkko oli Stolbovan rauhassa jäänyt vähemmistöksi Ruotsin valtakunnassa, joka pyrki tukemaan luterilaisuutta ulkomaillakin osallistuen 30-vuotiseen sotaan. Ruotsalaisten suhtautuminen ortodoksiseen kirkkoon oli vaihtelevaa. Stolbovan rauhan piti periaatteessa taata uskonvapaus, mutta käytännössä asia oli toisin. Kirkollista elämää yritettiin yhtenäistää luterilaisen kaavan mukaan. Ensimmäiset luterilaiset seurakunnat perustettiin Pohjois-Karjalaan vuonna 1630 ja jo seuraavana vuonna myös Liperi erotettiin omaksi luterilaiseksi kirkkopitäjäkseen. Ortodoksiväestö koki Ruotsin kirkkopoliittikan painostuksena ja myös tämän vuoksi muutto Venäjälle yleistyi.

Ruotsin kirkkopoliittikan tuhoisuus paljastui vuosina 1656-1658 ns. ruptuurisodan aikana. Venäjä yritti saada takaisin Käkisalmen läänin ja Inkerinmaan sekä avata pääsyn Suomenlahdelle. Pohjois-Karjalan ortodokseja yllytettiin kapinaan uskonyhteyteen vedoten. Kun kapina epäonnistui, ortodokseja pakeni

²² Saloheimo 1971, s.161

²³ Katajala 1991 (toim.), s.436

aikakaudella 1600- luvulla, jolloin noitavainot riehuivat ankarimmillaan. Pohjois-Karjalassa noitavainoja ei varsinaisesti ollut, mutta silloin tällöin käräjäpöytäkirjoissa esiintyy mainintoja erilaisista taikamenoista. Varhaisimpia merkkejä uskosta luonnonvoimiin ovat pyhät lehdot ja uhrikivet. Liperin suurpitäjän alueelta tiedetään tällaisen uhrikiven olleen Sotkuman kylässä. Innokas taikauskon vastustaja kirkkoherra Petter Possenius löysi kyseisestä paikasta uhrattuna haukia, villoja ja munia. Kirkkoherra pyysi käräjillä, että uhrikivi vieritettäisiin järveen.²⁸ Posseniuksen löydöt uhrikiven viereltä kertovat siitä, mihin luonnonvoimilta tahdottiin apua. Karja- ja pyyntionni olivat tärkeitä entisajan taloudessa.

Maanviljelys oli vakiinnuttanut paikkansa elinkeinona 1600- luvun lopulla myös Sotkumassa. Tästä kertovat mm. tilastot karjavarallisuudesta. Vuonna 1681 Sotkuman kylässä oli 18 hevosta, 2 varsaa, 30 lehmää, 1 hieho/härkä ja 32 lammasta. Myös sikataloutta oli alettu harjoittaa Sotkumassa; sikoja oli kylässä yhteensä 16 kappaletta.²⁹

2.3 Talojen sijainti

1600- luvun lopulla Sotkumassa sijaitsi kaikkiaan 21 taloa. Suurin osa näistä talosta oli sijoittunut silloisen Sotkumanlammin ja siitä etelään johtavien salmien länsirannalle. Muutama talo sijaitsi myös tämän linjan itäpuolella; Reuhkajärven laskupuron takana ei kuitenkaan mitään ilmeisemmin ollut asutusta

1600- luvun alkupuolella. Pari taloa saattoi olla Mansikkaniemessä ja Rukkonivan itärannalla. Ruptuurisodan jälkeen Sotkuman asutus alkoi levitä myös Reuhkajärven ja Kuorevaaran suuntaan.

Ainakin seuraavat talot sijaitsivat Sotkumassa jo 1600- luvulla: nrot 1-9, 11, 13-19 ja 25. Näistä asutettiin vuonna 1723 Horsmala (16) Ontrei Pajarin, Mertala (19) Olli Martikaisen ja Teppanala (25) Pertti Reijosen autiosta. Agafila (7) oli Iljalan (6) aputilana vuosina 1722-34. Jos otetaan 1720- luvun maakirjoista edellisten lisäksi ne tilat, joita ei nimenomaan mainita uudistiloiksi, Sotkumassa sijaitsi 1600- luvulla vielä seuraavat tilat: Penttilä (10), Mansikkala (12) ja Hirvola (34). Näin päästään vuoden 1690 talolukuun 21.³⁰

²⁸ Tuomi 1984, s.579

²⁹ Tuomi 1984, s.638-639

³⁰ Saloheimo 1971, s.158

Venäjälle. Kapinan ja paon johdosta tämä sota sai nimensä ruptuuri (repeämä).²⁴ Ruptuurisota aiheutti suuren määrän autoita väestön paettua Venäjälle. Vuonna 1657 lähtijöiden määrä oli suurimmillaan. Sota sai liikkeeseen yli tuhannen ortodoksiperheen lisäksi parisataa luterilaisperhettä. Nämä joko menehtyivät sodassa tai muuttivat pois. Lähteiden puuttuessa asutustilannetta on vaikea hahmottaa ruptuurisodan jälkeisiltä vuosilta. Joka tapauksessa ortodoksiväestön määrä väheni tuntuvasti.²⁵

Myös Sotkumassa talojen lukumäärä väheni. Vuonna 1690 kylästä mainitaan yhteensä 21 taloa. Ortodoksien omistuksessa oli 11 ja luterilaisten 10 taloa. Sotkuman ortodoksiväestön lukumäärä aleni hieman vähemmän kuin muissa ruptuurisodan jalkoihin jääneissä pitäjissä. Alueella säilyi koko ajan vanhaa alkuperäistä asutusta.

Muuttoliike Venäjälle jatkui hiljalleen vielä 1600- luvun viimeisinä vuosina. Pakolaisten jättämä talo joutui yhä useammin luterilaisten hallintaan. Suurina kuolonvuosina 1695-1697 jäi myös luterilaistaloja autoiksi ja tuolloin ortodoksikin saattoi päästä sen isännäksi. Tällä tavoin sotkumalainen Ertto Markinpoika sai vuonna 1702 aputilakseen Silvennoisen aution. Vuonna 1705 vaati kirkkoherra Sidensnöre häneltä papinsaatavia vedoten Silvennoisen isännyyteen. Ertto puolustautui sillä, että talossa asui ortodoksi ennen Silvennoista. Tämä ei auttanut, ja hänen oli maksettava neljän vuoden rästit.

Ristiriitaisuuksia ortodoksien ja luterilaisten välillä lienee ilmennyt arkielämässä, mutta virallisesti molemmat tunnustettiin tasa-arvoisiksi. Kun Liperin omat käräjät alkoivat vuonna 1697, lautamiehiksi tarvittiin kaksitoista henkilöä. Usein istunnoissa oli kuitenkin vain kymmenen tai sitä vähemmän luottamustehtävänsä hoitajaa. Esteen sattuessa ei aina saatu varamiehiä paikalle. Lautamiehen luottamustehtävä vakiintui 1600- luvun lopulla ja 1700- luvun alussa samoille miehille. Ortodokseja käräjien lautakunnassa istui yleensä kaksi kerrallaan ja näistä kaikista kauimmin siikasalmelainen Iivana Kerkkänen, käsämäläinen Ulassi Hartikainen ja sotkumalainen Simana Jolkkonen.²⁶ Myökin Erto Markinpoika, joka asui Sotkumassa tilalla nro 14, toimi lautamiehenä huomattavan pitkään. Liperin lautamiehet olivat yleensä suhteellisen varakkaita talonpoikia.²⁷

Niin ortodoksinen kuin luterilainenkin kirkko pyrki taistelemaan pakanuutta ja kaikenlaisia pimeydenvoimia vastaan. Tämä oli varsinkin luterilaisen kirkon tavoitteena puhdasoppisuuden

²⁴ Holm&Toivanen (toim.) 1991, s.110

²⁵ Saloheimo 1976, s.142

²⁶ Holm&Toivanen (toim.) 1991, s.112

²⁷ Tuomi 1984, s.383

3. Sotkuman asutuksen kehitys 1700- luvulla

Vuonna 1700 alkanut Ruotsin ja Venäjän välinen Suuri Pohjan sota rasitti jälleen kerran itäisten rajaseutujen asutusta. Tämä sota, jonka vuonna 1713 alkanutta vaihetta kutsutaan myöskin ns. isoksi vihaksi, päättyi Venäjän voittoon ja Uudenkaupungin rauhaan vuonna 1721. Iso viha aiheutti väkiluvun alentumista ja autioitumista koko Pohjois-Karjalan alueella. Sodan vaikutuksen näkyivät myös Sotkuman taloluvussa. Vuonna 1722 Sotkumassa sijaitsi yksitoista asuttua taloa. Autioituneita taloja mainitaan kolme kappaletta. Ortodoksit olivat säilyneet enemmistönä kylän väestöstä; vuonna 1722 seitsemän sotkumalaista taloa oli ortodoksien omistuksessa.

Ison vihan jälkeisinä vuosina paikallinen väestö pyrki ottamaan viljelysmaata käyttöönsä helpoimmalla tavalla riippumatta vanhasta järjestyksestä ja omistussuhteista. Autiotilojen niittyjä, peltoja ja metsämaita otettiin käyttöön omavaltaisesti. Vahvan talon isäntä saattoi viljellä kahta tai kolmeakin naapuruston autiota. Valtauksista vaiettiin verottajan vuoksi. Vähitellen virkavallan ote kuitenkin tiukentui; Itä-Suomen tutkijakunta ja paikalliset kruunun virkamiehet alkoivat kiinnittää huomiota autioiden asuttamiseen. Varsinkin Liperin panttiläänin haltija Carl Printz näyttää tehokkaasti edistäneen asutusta Suuren Pohjan jälkeen. Hän hyötyi siitä henkilökohtaisesti; Liperin hovileirin tulot kasvoivat jokaisesta uudesta talosta ja tilallisesta, joka maakirjaan merkittiin. Autioituneiden tilojen asuttamisen lisäksi hän pyrki edistämään myös uudisasutusta. Mm. muutamat sotkumalaiset ja lehmoalaiset saivat häneltä käskyn sijoittua Kunnasniemeen.³¹ Myös Sotkumassa autioita alettiin enenevässä määrin asuttaa. Vuonna 1739 kylässä sijaitsi kaikkiaan 32 taloa. Näistä kaikkiaan 21 taloa oli ortodoksien omistuksessa.

Ns. Pikku viha (1741-43) autioitti jälleen rajapitäjien kyliä. Sota-aika aiheutti kuolleisuuden jyrkän nousun ja poismuuton sotaisilta alueilta. Turun rauhan jälkeen autioksi jääneet tilat pyrittiin nopeasti asuttamaan. Monissa tapauksissa myös entiset asukkaat palasivat kotitiloilleen. Vuosien mittaan väen puute muuttui maan puutteeksi. Uudisasukkaita ei enää suvaittu entiseen malliin, sillä vanhojen tilojen etuudet kapenivat heidän ottaessa osansa yhteisistä maista. Autioiden asuttaminen oli kuitenkin virkavallankin päämääränä; vanhojen tilojen omistajat eivät siis voineet turvautua lakiin tämän toiminnan estämiseksi. Autioituneet tilat saattoivat kuitenkin olla uudisasukkaan tarpeisiin nähden asumiskelvottomassa paikassa. Tällöin uudistalolle oli haettava parempi paikka eli siirrettävä tila.

Sotkuman Koskenkorva (2/3)³² on todennäköisesti siirretty tila. Se oli isonjaon aikana pohjoisessa nykyisen Polvijärven kirkon seuduilla. Tuolloin siihen kuului veronalaistakin peltoa; se oli siis oli vuotta

³¹ Saloheimo 1980, s.21

³² 2 tilan vanha numero/ 3 uusi numero (isonjaon jälkeen).

1775 vanhempi. Tilan isäntäsarja ulottuu 1600- luvulle asti. Jos tila olisi tuolloin sijainnut noin kaukana Sotkuman pääkylästä, se olisi joko muodostanut oman kylän tai liitetty lähimpään kylään Kinahmoon. Koskenkorvan tila on siis todennäköisesti siirretty 1700- luvun alkupuolella. Verollepanoaktin mukaan Koskenkorvan tilalla oli yhteisiä tiluksia Aaloppilan tilan kanssa. Tiloilla asuvat veljekset Jyrinpojat viljelivät niitä yhdessä. Koskenkorvan alkuperäinen paikka lienee siten Kurolan-Iljalan-Kopolan vaiheilla. Vuonna 1732 sai Pekka Kyröläinen hallintaansa Lamminniemen uudistilan, joka sai numerokseen 41. Kyseinen tila sijaitsee puoli kilometriä Koskenkorvasta lounaaseen. Edellämainittu siirto on ilmeisesti myöskin tehty 1730- luvun alussa. Horsmalan tila (16/24) siirrettiin Sotkumasta uuteen paikkaan Horsmanahoon 1700- luvun lopulla. Sen entinen paikka näyttää jääneen Rupalalle tai Kankaalalle (3/6-7), jonka alaisena osa Horsmalaa oli verollepanoaktissa. Myös Sorsalan (17/26) tila on siirretty 1700- luvulla. Siihen liitettiin vuonna 1727 Mikko Jerasimonpojan autiotorppa.³³

Aluksi torppien perustaminen oli luvallista rälssimaille sekä vuodesta 1697 lähtien myös ratsutiloille. Torpparijärjestelmä alkoi kuitenkin yleistyä vasta kun torppia saatiin vuodesta 1743 alkaen perustaa myös talonpoikien perintötilojen maille. Tämä oikeus laajeni vuonna 1757 myös kruununtiloja ja vuonna 1770 jakamattomia maita koskeväksi. Kartanotorppien tarkoitus oli turvata kartanoiden työvoiman tarve. Talonpoikaistorppien kohdalla oli sen sijaan tärkeämpi maakysymys. Talonpoikaistaloja ei saanut jakaa tiettyä manttaalimäärää pienemmäksi. Tämän vuoksi perinnönjakokysymys ratkaistiin joissain tapauksissa torpparijärjestelmän avulla. Myös tilattoman väestön kasvu lisäsi torppien kysyntää. Valtiovalta piti torppien perustamista hyödyllisenä, koska se lisäsi viljelyn maan pinta-alaa ja sen kautta viljantuotantoa. Torpparijärjestelmä mahdollisti myös nuorena solmitut avioliitot, jotka lisäsivät väestönkasvua. Vakinainen asutus levisi torppien perustamisen myötä. Varsinkin tilattomalle väestölle torpparilaitos tarjosi usein ainoan toimeentulomahdollisuuden.

Sotkuman kylässä perustettiin Ritosärkän torppa joko Kuusenjuuren tai Kurolan tontille vuonna 1734. Vuonna 1739 Sotkuman kylässä oli seitsemän torppaa. Vuoteen 1767 mennessä torppien määrä oli pudonnut viiteen. 1800- luvun loppua kohti mentäessä yhä useammat torpparit nousivat tilallisen asemaan; näin on ilmeisesti käynyt Sotkumassakin.

Myös vanhat tilat alkoivat jakautua veljesten tai muiden sukulaisten kesken. Uusi tila sai oman numeronsa aina vuoteen 1762 asti, jolloin virallisesti sallittiin tilojen jakaminen. Käytännössä tämäkin oli uudisasutusta; vanhan talon pelloissa ja metsissä ei ollut jakamista, koska ne olivat virallisesti yhteisiä.³⁴ Sotkumassa uudiasutus levisi varsinkin Rukkojärven ja Reuhkajärven ympäristöön. Myös Kuorevaaran

³³ Saloheimo 1971, s.158-159

³⁴ Saloheimo 1980, s.46-48

asutus tihentyi. Vuonna 1765 Sotkumassa oli jo yhteensä 42 taloa, joista 28 oli ortodoksien omistuksessa. Ortodoksit olivat siis edelleen kylän enemmistönä.

4. Elinkeinot ja maankäyttö 1700- luvulla

4.1 Maatalous

Väestön toimeentulo oli Sotkumassa pitkälti kaskitalouden varassa 1700- ja vielä 1800- luvun alkupuolella. Kun alueen väkiluku lisääntyi, tarvittiin kaskimaita entistä enemmän. Pelloissa viljeltiin pääasiassa ohraa, ruista ja kauraa. Sotkumassa ei kauraa viljelty kuitenkaan kuin hyvinä vuosina.³⁵ Perinteisessä maataloudessa tarvittiin yhä enemmän hyviä heinämaita, kun kaskitalouden rinnalla karjatalous alkoi saada enemmän merkitystä. Uusia heinämaita saatiin, kun sopivia lampia ja järviä laskettiin. Järvenlaskut eivät kuitenkaan lisänneet viljelysmaata pysyvästi. Uutta viljelysmaata saatiin myös kuivattamalla soita. Kuivauksen jälkeen suo poltettiin ja siihen kylvettiin ruista. Tämän jälkeen suo kynnettiin auralla tai kuokittiin. Turvekerrosta ei Itä-Suomessa yleensä irroitettu. Ruissadon jälkeen kynnettiin tavallisesti kauraa. Tämän jälkeen suoviljelysmaasta saatiin heinäsaatoja. Viinijoen varret Sotkuman ja Solan alueella olivat kuivatusalueita, joiden tuloksena saatiin hyvää viljelysmaata.³⁶

Karjatalous ei vielä 1700- luvun alussa ollut kovinkaan merkittävä elinkeino varsinkaan itäisessä Suomessa. Rehunsaanti rajoittui luonnonniittyihin eikä peltoviljelys vielä kaivannut karjataloutta kovin laajassa mitassa tuekseen. Vähitellen karjanpito kuitenkin yleistyi. Rehuntuotantoa kehitettiin edellämäin tavalla soita viljellen ja peltopinta-alat kasvoivat nopeasti. Talon arvokkain kotieläin oli hevonen, jota tarvittiin talon töiden lisäksi kruunulle suoritettavissa rasituksissa kuten hollikyydeissä. 1600- luvulla ei läheskään jokaisella pohjois-karjalaisella tilalla ollut hevosta. Tilanne muuttui seuraavalla vuosisadalla; varsinkin Polvijärven alueella oli runsaasti hevosia arvioveroluetteloiden mukaan. Vuonna 1739 Sotkumassa oli 51 hevosta ja 3 varsaa. Vuonna 1765 hevosien lukumääräksi mainitaan 65. Kylässä oli tuolloin vain yksi varsa. Nautakarjan määrä ylittää hevosten määrän. Varsinkin kaskitalouden vähentyessä 1800- lukua kohti mentäessä lehmien määrä lisääntyi selvästi. Vuonna 1739 Sotkuman kylässä oli 66 lehmää. Hiehoja ja härkiä oli yhteensä 27. Vuoteen 1765 mennessä lehmien määrä oli kasvanut jo 95:een. Hiehoja ja härkiä oli jo 39. Lammastaloutta arvostettiin 1700- luvulla. Lampaat antoivat sekä villoja että lihaa ja ne tulivat toimeen niukissakin olosuhteissa. Sotkumassa oli jopa enemmän lampaita kuin nautakarjaa. Vuonna 1739 Sotkuman kylässä oli 74 ja vuonna 1765 118 lammasta. Sikojen pito oli ilmeisesti keskittynyt vauraimpiin pitäjiin ja taloihin varsinkin 1700- luvun

³⁵ Saloheimo 1980, s.117

³⁶ Tuomi 1984, s.193

alussa. Vuonna 1739 Sotkumassa oli yhteensä 13 sikaa. 1700- luvun jälkipuoliskolla sikojen pito yleistyi. Vuonna 1765 Sotkumassa oli jo kaikkiaan 27 sikaa.³⁷ Muista kotieläimistä Sotkuman osalta ei ole tietoja 1700- luvulta.

4.2 Myllyt

Maaseudun väestö joutui ensimmäistä kertaa tekemisiin koneellistumisen kanssa viljaa käsitellessään. Ensimmäisiä jauhatuslaitteita olivat käsikivet. Jo 1600- luvulla otettiin käyttöön ensimmäiset vesimyllyt Pohjois-Karjalassa. Kotitarvemyllyt olivat yhden tai useamman talon omistamia laitoksia, joissa tavallisesti jauhettiin vain omistajan tai osakkaiden viljat. Tullimyllyt olivat sen sijaan suhteellisen suuria yrityksiä, joiden palveluksia käytettiin hyväksi laajalla alueella. Tullimylly- nimitys johtuu siitä, että myllyt maksoivat veroa tulliviljan muodossa. Tämän vuoksi myllyn omistaja peri palveluksistaan maksun jauhettuna viljana. Aivan pienissä myllyissä omistaja jauhoi itse viljansa. Jo keskisuurissa myllyissä saattoi olla oma myllärinsä. Myllymatkat olivat merkkitapauksia maaseudun väestön elämässä. Myllärit myös saavuttivat varsin arvostetun aseman yhteisössään.

Sotkuman vanhin mylly oli Simana Jolkkosen omistama kotitarvemylly Lahnajoessa. Kyseinen mylly mainitaan lähteissä ensi kerran jo ennen isoa vihaa. Sotkuman Hartikaisilla on ollut mylly 1700- luvun alkupuolella Reuhkajärven lasku-uomassa. Se jäi kuiville vuosisadan puolivälissä, kun Pitkäset Ojalan talosta (RN:o 4) isäntä Tuomas Pitkäsen johdolla laskivat järven ja kaivoivat lasku-uoman syvemmäksi. Tämän toimenpiteen avulla Pitkäset saivat itselleen uuden pellon. He hyötyivät myös siten, että uuteen lasku-uomaan syntyi myllyn paikka.³⁸

Sotkuman kylän merkittävimpiä myllynpaikkoja oli Lierinkoski, johon sotkumalaiset Samuel Hartikainen, Tito Jolkkonen ja kiessalolainen Jakob Mustonen rakensivat myllyn 1770- luvun lopulla. He tahtoivat siitä tullimyllyn, mitä vastaan naapureilla ei ollut huomauttamista. Edut menivät kuitenkin ristiin Viinijoen siiankalastamon omistajien kanssa ja tullimyllyn jauhatusoikeuden sai pitkien riitojen jälkeen kihlakunnankirjuri Leonhard Aschan vuonna 1809. Aschanin kuoltua myllyn hankki omistukseensa hänen perillisiltään kihlakunnantuomari Johan Hällström. Mylly jäi verollepanematta neljäksikymmeneksi vuodeksi. Asia tuli ajankohtaiseksi vasta Hällströmin kuoleman jälkeen hänen perillistensä toimesta vuonna 1845. Lierinkosken mylly lakkautettiin 7.6.1861. Höytiäisen laskun vuoksi vedet eivät enää virranneet Viinijoen kautta ja Lierinkoski menetti entisen voimansa. Tämän vuoksi jopa sen sijainnin määrittelyssä on ollut vaikeuksia. Paikka jossa Lieri- nimitys on säilynyt, sijaitsee nykyisen Kuorevaaran

³⁷ Tuomi 1984, s.640-641

³⁸ Tuomi 1984, s.238

tien varressa hautausmaan tienoilla. Tien toisella puolella muutaman sadan metrin päässä metsän takana alkaa Mertajärvestä Kirkkojoki, joka noudattaa entisen Viinijoen vanhaa uomaa. Kansanperinteen mukaan lohta pyydettiin aikoinaan runsaasti juuri Mertajärven tienoilla. Tämäkin viittaa seudulla olleen kosken tai putouksia.³⁹

Edellämainitut Hällströmit olivat hankkineet maita myös toisen hyvän myllypaikan läheisyydestä, Polvikoskelta. Myös sotkumalaiset talolliset Jyrgi ja Wasko Ratilainen sekä Jyrgi Naumanen anoivat tullimyllyn perustamisoikeutta Polvikoskeen. Sitä he eivät kuitenkaan saaneet Hällströmin perillisten ja joidenkin paikkakuntalaisten vastustettua hanketta.⁴⁰

4.3 Kalastus

Kalastuksella on ollut toimeentulon kannalta tärkeä merkitys koko Pohjois-Karjalan alueella vielä 1700-luvulla. Kalanpyydyksistä suurimmat ja tehokkaimmat, nuotat ja verkot, ilmoitettiin verottajalle. Näistä on säilynyt tietoja arviomaakirjoissa. Vuoden 1637 arviomaakirjan mukaan kalastus oli huomattava sivuelinkeino varsinkin Polvijärven alueella. Vuoden 1681 arvioluettelosta puuttuvat verkot, mutta nuotista on puolestaan tietoja. Polvijärveläisistä taloista oli 20 taloa osakkaana nuotassa. Näistä ainoastaan Sotkuman Steffan Jolkofilla oli hallussaan puoli nuotta. Muut osakkaat omistivat vähemmän.⁴¹

Kalaa pyydettiin edellämainittujen tapojen lisäksi myös muilla tavoin mm. katiskoilla ja merroilla. Erityisesti lohta ja siikaa pyydettiin jokien virtapaikoista patojen avulla. Patorakennelma tehtiin tavallisemmin hirsistä, jotka verhottiin havuilla. Siihen jätettiin tarpeellinen määrä aukkoja, joihin sijoitettiin merta tai pieni rysä. Oli kuitenkin muistettava, ettei pyydyksellä saanut sulkea vesiväylää kokonaan. Pääväylä syvimmältä kohdaltaan eli ns. kuninkaan väylä oli jätettävä vapaaksi. Tämä oli tärkeää sekä vesiliikenteen esteettömyyden että kalan nousun kannalta. Joen yläjuoksulta ei kalaa saatu, jos väylä oli tukossa. Liian leveälle laitetuista pyydyksistä nostettiin usein oikeusjuttu. Näin kävi myös Sotkumassa. Kopolan talon (11) isäntä Petri Ivanoff oli pitänyt katiskaansa sittemmin kuivatun Sotkumanlammin ja Viinijärven välisessä salmessa laittoman leveällä. Tämän vuoksi lammessa ei voinut kalastaa. Käräjillä Petri väitti lasten vetäneen tietämättömyyttään johdeaidan salmen poikki. Asia oli

³⁹ Tuomi 1984, 238, 243

⁴⁰ Tuomi 1984, s.245

⁴¹ Tuomi 1984,s.174

hänen mukaansa jo korjattu. Naapurien mielestä pääväylä oli vieläkin täysin tukossa.⁴²

Valtio piti huolen oikeuksistaan kalastukseen verotuksen lisäksi myös ns. kruununkalastamoiden avulla. Jo 1600- luvulla oli muutamia kalavesiä pidätetty kruununkalastamoiksi, jotka tuottivat lähinnä siikaa ja lohta. Kruununkalastamoiden lukumäärä lisääntyi 1700- luvulla, kun talonpojat halusivat syrjäyttää naapurinsa pyynnistä sitoutumalla maksamaan kruunulle vuokraa kalastusoikeudestaan.

Viinijoen kalastamo syntyi Sotkuman naapurikylän Solan pohjoispuolelle 1720- luvulla. Kyseinen joki oli ollut suosittu kalastuspaikka jo ennen kalastamon virallista perustamista; sekä Liperin kirkkoherra että Sotkuman ja Solan talonpojat olivat pyytäneet sieltä siikaa jo ennen ison vihan aikaa. Uudenkaupungin rauhan jälkeen Liperin panttiläänin haltija Carl Printz otti ainakin talonpoikien ja mahdollisesti myös kirkkoherrojen osuuden hovileirille. Vuonna 1741 Prinzin kuoltua tohmajärveläinen liikemies Offan Matveoff sai hallintaoikeuden kalastamoon silloiselta maaherralta. Pikku vihan aikana vuonna 1743 venäläiset antoivat kalastamon hallinnan kirkkoherra Posseniukselle ja tuomari Johan Freselle. Offan Matveoff sai tämän päätöksen kumotuksi. Kuitenkin jo paria vuotta myöhemmin tullitarkastaja Nils Printz sai takaisin isänsä hallintaoikeudet.

Kun kruununvouti Andersin ja kihlakunnankirjuri Weman vuokrasivat panttiläänin Printzin perillisiltä, alkoivat jälleen kerran riidat Viinijoen kalastusoikeuksista. Uudet omistajat eivät hyväksyneet sitä, että kirkkoherra Posseniuksen oikeudet kalastamon tuottoon olivat säilyneet vuodesta 1743. He vetosivat siihen, ettei papistolla ollut muissakaan kalastamoissa kymmenysoikeuksia. Kirkkoherralta otettiin ilmeisesti pois hänen yhden vuorokauden kalastusoikeutensa niin Viinijoen kuin Utrankin kalastamoissa. Samana vuonna eli 1752 Weman antoi kuitenkin sotkumalaiselle Petri Ivanoffille siianpyyntioikeuden Viinijoessa Vuohorinkarin yläpuolella. Tämän kalastusoikeuden hinnasta ei kuitenkaan ole säilynyt tietoja. Petri Ivanoff otti osakkaiksi yritykseensä sotkumalaiset Gavriila Hartikaisen sekä Jolko ja Mihail Petroffin. Siianpyyntioikeus joessa säilyi edellämainituilla osakkailla sekä heidän jälkeläisillään ainakin parikymmentä vuotta. He tekivätkin tarkkaa työtä; vuonna 1769 kuorevaaralainen Erkki Lappalainen valitti, ettei kala päässyt ollenkaan nousemaan jokea pitkin Polvijärven Kuorevaaran alle juuri Hartikaisten ja Jolkkosten kalanpyydysten vuoksi.

Verotuksen perusteella Viinijoki oli Utran jälkeen Liperin suurpitäjän tuottoisin kalastamo. 1700- luvun lopulla siitä maksettiin veroa 12 hopeataalaria eli ruplissa 5 ruplaa ja 767 kopeekkaa hopeaa. Ilmeisesti juuri tämän vuoksi Viinijoki oli jatkuvasti paikkakunnan virkamiesten omistuksessa. Vasta isonjaon jälkeen tapahtuneessa verollepanossa Viinijoen siiankalastamon oikeudet saivat Sotkuman talot Wiinijoki

⁴² Saloheimo 1980, s.95

(123) ja Herrala (124). Näistä ensin mainittua viljelivät vuokratilajelijät ja toinen oli maanmittari C.von Fieandtin omistuksessa.⁴³

4.4 Liikenneolot

Ison vihan jälkeinen kausi merkitsi Pohjois-Karjalassa vähittäistä siirtymistä vesiliikenteestä maanteille. Tähän vaikutti mm. se, että valtakunnanraja katkaisi etelään johtavat vesiväylät ja pakotti korvaamaan ne muuten. Vesiliikenteellä oli vielä 1700- luvulla huomattava merkitys maaseudun väestölle. Veneitä oli eri kokoisia eri tarkoituksia varten. Talonpoikien oli ilmoitettava soutuveneidensä lukumäärä verottajalle, joten soutuvenekanta kuvastuu verraten yksityiskohtaisena vuotuisista verollepanoista. Pikku vihan aattona vuonna 1739 venekanta oli runsas useimpien suurten vesien äärellä sijaitsevilla paikkakunnilla. Veneitä oli erityisen runsaasti mm. Sotkumassa, Juuassa, Nurmeksessa, Ilomantsissa ja Kesälahdella.⁴⁴

Liperin suurpitäjän alueella maantieverkosto oli vasta aluillaan 1700- luvulle tultaessa. Alueen pitäjät olivat hyvien vesiyhteyksien läheisyydessä, joten tieverkon kehittäminen oli jäänyt vähemmälle. Esim. Kontiolahdesta päästiin pääkirkolle joko Höytiäisen-Viinijoen-Komperonjoen-Heposelän reittiä tai Pielisjokea alas ja Pyhäselän poikki Mattisenlahteen, josta oli enää vain lyhyt maamatka. Maantieyhteyksien rakentaminen alkoi Liperin kirkkoherra Petter Posseniuksen esityksestä. Hänelle oli tärkeää päästä juuri suurpitäjän pohjoisiin kyliin. Possenius piti Mattisenlahden kautta kiertävää tietä liian pitkänä ja esitti sen korvaamista Kuoringan länsipuolelta kulkevalla tiellä. Kesällä 1735 rakennettiin maantie Pappelonsaaren kautta Komperoon ja Käsämään sekä ilmeisesti edelleen Sotkuman ja Kunnasniemen puolelle.⁴⁵

Vesistöjen ylitys oli todellisena ongelmana maanteitä rakennettaessa. Siltojen rakentaminen oli vaivalloista ja aikaavievää puuhaa. Useissa tapauksissa sillat korvattiin lossiveneillä. Jänisselän lossi vakiintui 1760- luvun alussa. Tätä ennen lossia oli ylläpidetty vapaaehtoisin maksuin. Vuonna 1763 nimismies Erik Andersin otti ylläpitääkseen sekä Kytänniemen että Jänisselän lossit pitäjän kustannuksella. Lossivene oli uusittava noin kymmenen vuoden välein. Vuonna 1767 Liperin pitäjä tilasi uuden aluksen sotkumalaisilta Martti Reijoselta ja Pekka Karttuselta. Lossiveneestä maksettiin 180 kuparitaalerialia. Vene oli nelilaitainen ja kuusi sylvä pitkä. Tilaajat tekivät venettä vastaanottaessa muutamia parannusvaatimuksia: kaaria oli lisättävä, aivot oli tehtävä uudelleen paremmasta puusta ja

⁴³ Tuomi 1984, s.183-185

⁴⁴ Saloheimo 1980, s.177

⁴⁵ Saloheimo 1980, s.179

tervattava. Ruorimela oli puolitoista sylvästä pitkä ja kumpaankin partaaseen laitettiin kolme rautarengasta hevosten kiinnittämiseksi.⁴⁶

4.5 Kirkolliset olot

Isonvihan lopulla järjestettiin Pohjois-Karjalan ortodoksinen seurakuntajako uusien edellytysten mukaan. Ortodoksiväestön vähennyttyä yhdistettiin koko alue yhdeksi kirkkopitäjäksi keskustanaan Taipale. Vuodesta 1722 lähtien myös ortodoksiväestön määrä kääntyi nousuun.

Vuonna 1739 Taipaleen seurakunta sai uuden papin nimeltä Feodor Sofronov. Hän toimi erittäin aktiivisesti seurakuntansa alueella. Sofronov paheksui perinteisiä kyläkalmistoja. Niihin vietiin hänen mukaansa vainajia salaa ilman normaaleja kirkollisia menoja. Näin tapahtui varsinkin Sotkumassa, Paiholassa ja Liperin kirkolla. Hän pyysi viranomaisten apua vainajien saamiseksi pyhitettyyn maahan Taipaleen kirkolle. Sofronov poikkesi ortodoksisesta perinteestä pyrkiessään näin mukauttamaan sitä luterilaisiin muotoihin. Sotkuman tsasounan hävittäminen on ilmeisesti tapahtunut Liperin nimismiehen toimesta 1700-luvulla. Hän halusi samalla lopettaa kylässä vietetyn Iljan praasniekan.⁴⁷

Sofronov uudisti myös seurakunnan hallinnon. Siihen asti oli pappi tai lukkari hoitanut taloutta tekemättä siitä kenellekään tiliä. Seurakunta sai Sofronovin ansiosta nyt ensimmäiset luottamusmiehensä. Kirkonisännäksi valittiin siikasalmelainen Petri Leskinen, kuudennusmiehiksi homanniemeläinen Paavila Mikitanpoika, taipalelainen Ertto Naumanen ja sotkumalainen Matvei Pajarinen.⁴⁸

5. Sotkuman asutuksen kehitys 1800-luvulla

5.1 Isojako

1700-luvun lopulla väkiluku kasvoi koko Pohjois-Karjalan alueella. Maankäyttö tehostui, kun yleinen suuntaus oli siirtyä maan kaukonautinnasta intensiiviseen maanviljelyyn. Vuosina 1788-1790 käyty ns. Kustaan sota ja vuoden 1791 katovuosi rasittivat jälleen kerran juuri itäisten rajaseutujen asutusta. 1800-luvulle tultaessa asukasluvu oli kuitenkin uudelleen nousussa. Ns. Suomen sodan jälkeen vuonna 1810 Sotkumassa oli jo 75 taloa. Tilojen määrä säilyi samana vuoteen 1830-saakka, jolloin taloluku oli

⁴⁶ Saloheimo 1980, s.185

⁴⁷ Holm&Toivanen (toim.)1991, s.137

⁴⁸ Holm&Toivanen (toim.)1991, s.115

vähentynyt yhdellä.

1700- luvun loppupuolen ja 1800- luvun alun tärkein maatalouspoliittinen toimenpide oli isojako. Isojakomääräyksiä muutettiin moneen kertaan ja niihin liitettiin muita maa- ja veropoliittisia toimenpiteitä. Vuonna 1775 Pohjois-Karjalalle ja Savolle annettiin yhteinen isojakoasetus. Juuri näillä seuduilla jako oli erityisen tarpeellinen. Talojen kaskimaat olivat hajallaan ja usein hyvinkin pitkien matkojen päässä; joskus jopa vieraiden pitäjien alueella. Talojen ja niiden maiden välisiä selviä rajoja ei usein tiedetty. Ennen varsinaista isojakoa oli suoritettava maanmittaus, joka kävi väestölle kalliiksi ja viivästytti jaon toimeenpanoa. Samoin töitä jarruttivat Kustaa III:n sota ja Suomen sota. Eniten jakoa kuitenkin viivästyttivät tilusten jaoista ja yhdistämisistä aiheutuneiden riitajuttujen ratkaiseminen. Maanjako-oikeuksilla kului riitojen ratkaisemiseen paljon aikaa.⁴⁹ Maanmittausten jälkeen suoritettiin kylien maiden kartoitus. Ilmeisesti jo ennen vuotta 1800 valmistuivat alustavat kartat mm. Sotkumasta. Nämä ensimmäiset kartoitukset eivät kuitenkaan enää kelvanneet isonjaon perustaksi jaon viipyessä vuosikymmeniäkin tilusriitojen johdosta. Niihin oli lisättävä etenkin uusia peltokuvioita ja tarkennettava muitakin kohtia.⁵⁰

Isojakoasetuksen mukaan kullekin talolle annettiin vain määrätyn verran maata sen manttaalin (veroluvun) mukaan. Ns. liikamaat jäivät kruunulle. Näille maille oli mahdollista perustaa vähintään 1/8 manttaalin kruununtiloja. Vuoden 1775 asetuksen mukaan taloille sai antaa yhtä manttalia kohden 600-1700 tynnyrinalaa maata (300-850 ha). Pohjois-Karjalassa maa oli virallisesti kruunun omistamaa ja vain talonpoikien hallinnassa. Paikalliset asukkaat eivät omanneet tiloihinsa perintöoikeutta senkään jälkeen kun läänitettyt alueet peruutettiin kruunulle. Heidän asuintilansa olivat ns. kruununtiloja, joihin talollisilla oli hallintaoikeus. Hallintaoikeus todistettiin ns. imissio- eli talonhaltijakirjalla, joita myönsivät paikalliset viranomaiset. Hallintaoikeus ei sanottavasti eronnut varsinaisesta omistusoikeudesta esim. kruununtilatkin kulkivat perintönä suvussa. Vuoden 1810 maakirjan mukaan suurin osa Sotkuman kylän tilosta oli kruununtiloja. Niitä oli kaikkiaan 73 kappaletta. Varsinaisia perintötiloja ei Sotkumassa tuolloin ollut lainkaan. Kaksi sotkumalaista tilaa oli puoliksi kruununtila ja puoliksi perintötila. Myöskään verovapaita tiloja ei Sotkumassa ollut lainkaan. Vuonna 1855 isonjaon jo alettua perintötiloja oli 50 ja kruununtiloja 107 kappaletta. Osittain molempia oli yksi sotkumalainen tila.⁵¹

⁴⁹ Kantee (toim.) 1983, s.25

⁵⁰ Saloheimo 1980, s.329

⁵¹ Tuomi 1984, 628-629

Yhteinen maa jaettiin isossajaossa kunkin talonpojan henkilökohtaiseksi omaisuudeksi. Tilat pyrittiin muodostamaan mahdollisimman toimiviksi ja elinkelpoisiksi keskittämällä tilukset yhteen tai vain muutamaaan kylänosaan. Asuintonttien sijaintia saatettiin myös muuttaa. Tiheästi asutuissa kylissä isojakotoimitus vei ymmärrettävistä syistä kymmeniä vuosia. Jakokunnat laajenivat usean vanhan kylän käsittäviksi kokonaisuuksiksi. Isonjaon yhteydessä suoritettun verollepanon perustana oli tilan pinta-ala suhteutettuna maan laatuun. Huomioon otettiin myös talon silloinen arviouruplaluku. Viljelysmaiden lisäksi otettiin huomioon talon asukasmäärä ja karjan määrä. Maanmittari neuvotteli manttaalilukujen määräytymisestä kyläläisten kanssa.⁵²

Sotkuma oli Pohjois-Karjalan suurimpia jakokuntia. Uusia tilannumeroja muodostettiin isossajaossa yhteensä 158. Varsinaisessa pääkylässä sijaitsi 18 tilaa ja loput 140 taloa olivat hajallaan 25 kilometrin pituisella ja parinkymmenen kilometrin levyisellä alueella. Isossajaossa Sotkuman kylään yhdistettiin naapurikylät Sola ja Hukkala. Jako saatiin päätökseen Sotkuman kylän alueella 2.10 1866.

Sotkuman jakokunnan kokonaisalaksi tuli lopulta 27,9687 manttaalia ja 31664,49 hehtaaria.⁵³

Isossajaossa Sotkumaan muodostettiin kahdeksan 3/16 ja seitsemäntoista 5/6 manttaalin tilaa. 5/52 ja

7/32 manttaalin tiloja oli 49 ja 25 kappaletta. Kaikista eniten oli 1/6 manttaalin tiloja, joita oli yhteensä 54. 3/8 ja 1/4 manttaalin tiloja oli Sotkumassa vähiten; edellämainittuja vain kaksi ja seuraavia kolme kappaletta.⁵⁴

5.2 Tilojen sijainti ja maanomistus

Isojakoprosessin tuottama lähdeaineisto viittaa suoraan tai epäsuorasti lukuisiin talonsiirtoihin Sotkuman kylässä. Maanjako-oikeuden istunnoissa, joita on ilmeisesti pidetty vuoteen 1850 saakka, määrättiin siirrettäväksi ainakin kolme taloa. Vuoden 1832 päätös koski Archipoffilan tilaa (5/10). Tila päätettiin siirtää Niemisenmaalle. Mansikkalan tila (12/18) päätettiin 27.7.1846 siirtää Archipoffilan mailta Hovinvaaraan. Ertolan tila (14/20) siirrettiin Mutalahdenmaalle. Tämä tapahtui kuitenkin niin myöhään, että sen vanhat tilukset ilmenevät vielä isonjaon jakokirjasta ja näkyvät isojakokartoissa. Agafilan tila (7/13) menetti lopullisessa jaossaan peltojaan Kopolalle (6/11) ja Iljalalle (6/12), joten sen alkuperäinen

⁵² Tuomi 1984, s.158

⁵³ Tuomi 1984, s.156

⁵⁴ Tuomi 1984, s.636

paikka on kenties Iljala.⁵⁵

Isojaon yhteydessä piirrettiin jokaisen jakokunnan tiluksista kartat, joihin merkittiin talojen tontit, pellot, niityt, metsät ja ainakin tärkeimmät tiet ja vesistöt. Isojakokartan perusteella Sotkuma oli 1800-luvun puolivälissä suhteellisen tiheään asuttu ja laajalti viljelty pohjois-karjalainen kylä. Peltoalan lisäksi Sotkumassa oli isonjaon aikaan huomattava niittyala. Sotkuman vanhin asutus on ilmeisesti sijoittunut Sotkumanlammen ja Kylänlammen välimaastoon, jossa isonjaon aikoihin sijaitsi kuusi tilaa: Rupala (6), Kankaala (7), Kopola (11), Iljala (12), Kurola (75) ja Kuusenjuuri (76). Näiden talojen keskeisen sijainnin vuoksi on tarpeen tarkastella niiden maankäyttöä yksityiskohtaisemmin. Kaikki nämä esimerkkitalouksiksi otetut talot olivat ortodoksien omistuksessa. Ne kaikki olivat myös perintötaloja.

Laajimmat tilukset olivat Kuusenjuuren talolla, jolle kuului yhteensä 291,42 hehtaaria maata. Tästä luvusta peltoa oli 59,84 hehtaaria sekä muuta viljelyskelpoista maata ja metsiä 176 hehtaaria. Pelkkää joutomaata Kuusenjuuren tilan maihin kuului 55,58 hehtaaria. Kuusenjuuren isojakomanttaali oli 0,3125.

Seuraavaksi eniten maata oli Kuroolan perintötalolla; sille kuului maata yhteensä 269,38 hehtaaria. Peltoa siihen kuului 19,87 hehtaaria sekä metsää ja muuta viljelyskelpoista maata 187,35 hehtaaria. Joutomaata Kuroolan talon tiluksiin kuului 62,16 hehtaaria. Tilan manttaaliluku oli 0,2187.

Rupalan tiluksia oli isonjaon aikaan yhteensä 257,26 hehtaaria. Näistä peltojen osuus oli 24,73 sekä metsämaiden ja muun viljelyskelpoisen maan osuus 149,71 hehtaaria. Joutomaata oli 82,82 hehtaaria. Rupalan manttaaliluku oli 0,2187.

Kankaalan perintötalon tiluksia oli yhteensä 259,90 hehtaaria. Viljeltyä maata Kankaalalla oli 32,90 hehtaaria. Metsiä ja muuta viljelyskelpoista maata talon mailla oli 198,46 hehtaarin verran. Joutomaata tilaan kuului 28,54 hehtaaria. Kankaalan tilan manttaali oli 0,2187.

Iljalan tiluksiin kuului maata yhteensä 133,91 hehtaarin verran. Peltoa sillä oli 27,50 sekä metsää ja muuta viljelyskelpoista maata 90,80 hehtaaria. Joutomaata oli vain 15,61 hehtaaria. Iljalan manttaaliluku oli 0,1563.

⁵⁵ Saloheimo 1971, s.158-159

Kopolan tilaan kuului maita yhteensä 111,22 hehtaaria. Viljeltyä maata oli 50,63 hehtaaria ja metsää/ muuta viljelyskelpoista maata 54,51 hehtaaria. Joutomaata Kopolan tiluksiin kuului vain 6,08 hehtaarin verran. Kopolan manttaaliluku oli 0,1563.

Kaikille edellämainituilla tiloilla oli isojakoasetusten mukaan oikeus yhteisiin teihin.⁵⁶

6. Maankäyttö ja elinkeinot Sotkumassa 1800- luvulla

6.1 Maanviljelys

Kruununtiloja alettiin ostaa perintötaloiksi sitä mukaa kuin isojako edistyi ja kullekin tilalle määrättiin sen tarkat rajat peltoineen ja metsineen. Perintötilat erosivatkin kruununtiloista juuri täysin riippumattoman metsänkäytön vuoksi. Metsää sai nyt myydä; kruununtilan haltijalla oli ollut oikeus ottaa metsästä puuta vain kotitarpeiksi. Samalla kun perintötilojen määrä lisääntyi, lujittui myös talonpoikien yhteiskunnallinen asema. Käyttöön otettiin uusia viljelystapoja ja menetelmiä. Uudistusmielisiä talonpoikia myös palkittiin. Suomen Talousseura jakoi ansioituneille maanviljelijöille kunniamerkkejä ja pokaaleja “saajalle rohkaisuksi ja muille esikuvaksi.” Pitäjänkokousten tekemien anomusten perusteella näitä palkintoja myönnettiin myös eräille sotkumalaisille maanviljelijöille. Aivan kaikille ehdokkaille palkintoja ei kuitenkaan myönnetty. Tämä johtui ilmeisesti siitä, että vuonna 1848 niitä ehdotettiin samalla kertaa useille polvijärveläisille henkilöille.

Sotkumalainen kirkonmies ja kylänvanhin (oltermanni) Johan Reijonen palkittiin Suomen Talousseuran hopeamitalilla 6.5.1848. Hän viljeli Ignalan kruununtilaa n:o 44. Palkinnon myöntämistä perustellaan sillä, että Reijonen oli ansioitunut järvenlaskijana ja suoviljelijänä sekä tienteossa. Hän oli mm. rakentanut katettua kiviojaa 115 syltä sekä 896 syltä avointa kiviojaa. Talonpoika Tobias Luukkoselle (n:o 151) ehdotettiin myöskin Talousseuran palkintoa vuonna 1848. Hän oli ansioitunut suoviljelijänä ja rakentanut hyvät ulkorakennukset. Luukkonen oli myös kaivanut 1200 syltä katettua kiviojaa ja rakentanut 125 syltä kiviaitaa. Hän ei kuitenkaan saanut palkintoa. Myöskään lautamies Henrik Happonen Polvikosken tilalta (n:o 67) ei saanut palkintoa vuonna 1848. Hänen ehdottamistaan palkinnon saajaksi perusteltiin sillä, että hän oli 13 vuotta aikaisemmin muuttanut uudisasukkaana Sotkumaan ja oli ansioitunut varsinkin suoviljelijänä. Talollinen Johan Thomasson Pitkänen palkittiin Talousseuran hopamitalilla 6.5.1848. Hän viljeli Sotkumassa Ojalan kruununtilaa n:o 8. Pitkänen oli mm. laskenut Reuhkajärven, rakentanut myllyn ja lähettänyt poikansa Mustialan maanviljelysoppilaitokseen. Kylänvanhin Anders Sormunen viljeli kruununtilaa n:o 156 Sotkumassa. Hän oli ansioitunut

⁵⁶ Polvijärven kunnan maarekisteri XII-XVI

suoviljelijänä, kaivanut 250 sylvä katettua kivistä salaojaa ja rakentanut 90 sylvä kiviaitaa. Hän oli myös rakentanut tuulimyllyn. Sormunen ei kuitenkaan saanut palkintoa, jota hänelle ehdotettiin 6.5.1848. Talollinen Jeremias Kokkonen viljeli Melalan kruununtilaa n:o 48 Sotkumassa. Hän oli ottanut uudelleen viljelykseen umpeenkasvanutta maata ja suota. Kokkonen oli myöskin kaivanut 45 sylvä suurta kivistä salaojaa ja rakentanut talon sekä vesi- ja tuulimyllyn. Näistä ansioistaan huolimatta Kokkonen ei saanut palkintoa, jota hänelle ehdotettiin 6.5.1848.⁵⁷

6.2 Järvenlaskut

Karjatalous alkoi saada yhä tärkeämmän merkityksen elinkeinona 1800-luvun loppua kohti mentäessä. Uusia heinämaita saatiin, kun sopivia lampia ja järviä laskettiin. Kaskiviljelyn menettäessä merkitystään käytettiin veden vallasta vapautuneita maita yhä enemmän myös peltona. Peltoala ei kuitenkaan tavallisen pellonraivauksen avulla lisääntynyt samassa suhteessa kuin Pohjois-Karjalan väkiluku. Järvenlaskuihin olivat oikeutettuja talolliset ja myös muutkin kuin vesialueen osakkaat. Vuoden 1805 metsäasetuksessa myös tilaton väestö sai järvenlaskuoikeuden yhteismailla sijaitseviin vesistöihin. Käytännössä laskuoikeus kuului joko joko- tai kyläkunnan osakkaille. Jos vesistö sijaitsi yksityisen maalla, tällöin oikeus kuului yksityiselle maanomistajalle. Ns. järvenlaskuyhtiöihin saattoi kuulua joko vain muutama tai jopa parisataakin osakasta. Pohjois-Karjalassa kunkin osakkaan osakkuus määriteltiin veroluvun mukaan. Osakkuus merkitsi ennen kaikkea työvelvollisuutta. Yleensä osakkaat jakoivat uuden maa-alan ilman viranomaisten apua. Uudet alueet pyrittiin jakamaan siten, että ne sijaitsivat mahdollisimman lähellä osakkaan entisiä omistuksia.

Kaikkein suurimpia järvenlaskuja Pohjois-Karjalan alueella oli Höytiäisen lasku, joka aloitettiin vuonna 1854. Höytiäisen laskemista suunniteltiin ensimmäisen kerran jo 1750-luvulla. Suunnitelmista huolimatta Höytiäistä ei laskettu vielä 1700-luvun puolella. Yksi hankkeen suurimmista vastustajista oli tuomari A. Hougberg, joka omisti kalastamon Viinijoessa. Höytiäisen vedethän virtasivat Viinijoen kautta Sotkuman kylän halki ensin Viinijärveen ja sieltä edelleen Taipaleenjoen kautta Heposelkään.⁵⁸ 1800-luvun puolella Höytiäisen laskuhanke kuitenkin toteutettiin. Laskun myötä Höytiäisen maisemat muuttuivat täysin. Jo purkauksen alkupäivinä sen entinen lasku-uoma Viinijoki kuivui niin, että siinä sijainneet myllyt eivät pystyneet toimimaan. Myös Viinijoen kalastamon toiminta loppui Höytiäisen laskun seurauksena. Höytiäisen vedet laskivat nyt Viinijoen sijasta Höytiäisen kanavan kautta Pyhäselkään.⁵⁹

⁵⁷ Tuomi 1984, s.127-129

⁵⁸ Saloheimo 1973, s.33

⁵⁹ Tuomi 1984, s.185

Viinijärven laskua alettiin suunnitella jo vuonna 1760, mutta tämäkin hanke kaatui mm. tuomari Hougbergin vastustukseen. Vasta 1830- luvulla pitäjänkokouksessaan Sotkuman, Vaivion, Käsämän, Särkijärven, Taipaleen, Viinirannan ja Jakurinahon kyläläiset ottivat Viinijärven laskuhankkeen uudelleen esille. Kyseessä oli varsin suuri hanke. Kyläläisten mukaan vesijättö paljastaisi useita tynnyrinaloja viljeltäväksi sopivaa maata. Kevättulvien vaivaamat pellot ja niityt alkaisivat kasvaa entistä paremmin heinää. Kyläläiset ehdottivat, että työt aloitettaisiin Taipaleen jokea perkaamalla mahdollisimman pian. Hanke toteutui kuitenkin vasta pari vuotta myöhemmin, jolloin sen johdossa olivat pastori A.J.Kiljander ja käsämäläinen talollinen Antti Vänskä. Laskutyöt jaettiin suoritettavaksi veroäyrin mukaisessa suhteessa ja muut kulut taloluvun mukaan. Taipaleenjoen perkaus suoritettiin vuosina 1831-1835, jolloin Viinijärven pinta aleni puolitoista metriä. Vuonna 1839 talolliset halusivat jälleen laskea Viinijärveä tällä kertaa perkaamalla Viinijokea. Pitäjänkokouksessa oltiin myötämielisiä tällekin hankkeelle. Myös myöhemmin Viinijärveä on laskettu useaan otteeseen.⁶⁰

Sotkuman kyläläiset suunnittelivat 1840- luvulla myös Reuhkajärven laskemista. Tämä kuitenkin viivästyti eräiden myllynomistajien valitusten vuoksi.⁶¹

6.3 Myllyt

Kotitarvemyllyt olivat joko yhden tai useamman talon omistamia pienehköjä laitoksia. Joissakin koskissa saattoi olla parikin pientä myllyä. Kotitarvemyllyjen vero oli 1/8 jauhatuksesta; tämä vain harvoin oli yli kymmenen kappaa yhden myllyn osalta. Vero suoritettiin viljana kuten tullimyllyissäkin. Yleensä vero suoritettiin rukiina ja ohrana. Joissain tapauksissa se maksettiin myös kaurana.

Sotkumassa oli kaikkiaan viisi kotitarvemyllyä 1800- luvulla. Jyrkänkosken mylly oli näistä suurin. Se maksoi veroa yhteensä 13 kappaa viljaa. Kyseinen mylly oli pantu verolle 25.2.1853 ja se kuului Sotkuman Koskenkorvan talolle. Maakirjaan on merkitty, että mylly sijaitsi talojen n:o 3, 4 ja 5 mailla. Reuhajärven mylly oli myöskin pantu verolle 25.2.1853. Tämä mylly kuului Ojalan talolle ja maksoi veroa 7 kappaa viljaa. Nurmikiven mylly kuului Kurolan talolle. Se oli pantu verolle 20.4.1855 ja maksoi veroa 7 ½ kappaa viljaa. Palojoen mylly sijaitsi Polvijärvessä. Sen omistivat yhteisesti talot n:o 35, 41, 46 ja 56. Palojoen mylly maksoi veroa yhteensä 7 kappaa viljaa. Säynelammen myllyn omistivat talot n:o 1 ja

⁶⁰ Tuomi 1984, s.222-223

⁶¹ Tuomi 1984, s.223

16. Tämä Säynejoessa sijaitseva mylly oli pantu verolle 28.3.1857 ja se maksoi veroa $4 \frac{3}{5}$ kappaalaa viljaa.⁶²

6.4 Kauppa

Asetus maakaupan vapauttamisesta annettiin 19.12.1859. Asetuksen mukaan kaupan perustaminen oli sallittua paikkakunnalle, joka sijaitti vähintään viiden peninkulman päässä lähimmästä kaupungista. Kauppiaan tuli olla hyvämaineinen, rippikoulun käynyt, luku- ja kirjoitustaitoinen Suomen kansalainen. Kauppa saatiin avata vain siinä paikassa, johon kauppaoikeuksia oli haettu. Puodin paikkaa ei saanut muuttaa ilman lupaa. Maakauppiaalle maksettiin myös kruununvero, joka ei saanut olla kahtakymmentä ruplaa pienempi.

Sotkuman kylän ensimmäinen kauppa perustettiin 31.10.1863. Kaupan perusti joensuulaisen talollisen poika Henrik Waris lukkari Petter Tanskasen omistamalle tilalle (n:o 2). Oli varsin tavallista, että kylän ensimmäinen kauppias ei ollut kylän alkuperäisiä asukkaita. Waris maksoi kaupastaan veroa 120 ruplaa vuodessa.⁶³

6.5 Tiet

1800-luvun alkupuolella Sotkuman ja Käsämän välillä oli huonokuntoinen kylätie. Vuoteen 1843 mennessä tietä oli parannettu ja Käsämänsalmeen saatu lautta, joka helpotti ylikulkua. Vuonna 1844 pitäjänkokouksessa otettiin puheeksi tien jatkaminen Sotkumasta Martonvaaran kautta Juuan kirkolle. Kyseisestä tiestä haluttiin yleinen tie. Hanketta kannattivat ennen kaikkea sotkumalaiset.

Pitäjänkokouksessa ilmeni myöskin hankkeen vastustusta. Tiehankkeen vastustajat olivat lähinnä Liperin pitäjän asukkaita. Myöskään kontiolahtelaiset ja juukalaiset eivät halunneet osallistua hankkeeseen. Maaherra päätyi kuitenkin siihen, että Käsämän-Sotkuman-Juuan tie helpottaisi liikennettä varsinkin Liperin, Kontiolahden ja Juuan syrjäisten kylien välillä. Hän määräsi kyseiset seurakunnat yhteisesti rakentamaan tien valmiiksi vuoden 1852 loppuun mennessä. Tämän jälkeen tiestä tulisi yleinen tie. Juuan puolella tie määrättiin päättyväksi Polvijärven kylään eikä Nunnanlahteen, kuten eräässä vaiheessa oli esitetty.

Polvijärven seudulta oli hankala matkustaa Joensuuhun Käsämän kautta. Tämän vuoksi polvijärveläiset pian Höytiäisen laskun jälkeen ehdottivat, että Sotkumasta Härkinvaaran kautta rakennettaisiin yleinen tie

⁶² Tuomi 1984, s.642-643

⁶³ Tuomi 1984, s.325-326

Kuopion tielle. Liperin pitäjän asukkaat vastustivat tätäkin hanketta, mutta kuvernöörin määräyksestä tietä ryhdyttiin tekemään yleisillä varoilla hätäaputoina 1860- luvun taloudellisesti vaikeina aikoina.

Polvijärveläisille tämä tie oli niin tärkeä, että he ehdottivat myöhemmin osallistuvansa sen tekoon osittain omin varoin.⁶⁴

6.6 Kirkollinen toiminta

Liperin suurpitäjän väestöstä olivat kirkonkäynnin suhteen kaikkein huonoimmassa asemassa pohjoisten kylien eli Sotkuman, Martonvaaran, Kinahmonsaaren ja Timovaaran asukkaat. Tilanne oli erityisen hankala kuolemantapausten yhteydessä, kun ruumiit piti kuljettaa peninkulmien päähän Liperiin haudattaviksi. Sotkuman, Solan, Martonvaaran ja Timovaaran kyläläiset anoivat Porvoon tuomiokapitulilta 23.7. 1800, että he saisivat rakentaa Sotkuman kylän alueelle hautausmaan ja rukoushuoneen. Ylä-Karjalan rovastikunnan lääninrovasti Jaakko Stenius nuorempi järjesti asian johdosta kokouksen Liperin kirkossa 31.1.1803. Kyläläiset olivat yksimielisiä rukoushuoneen ja hautausmaan tarpeellisuudesta. Niiden sijoittamisesta syntyi kuitenkin kiistaa. Sotkuman kylässä oli useita paikkoja, jotka katsottiin rukoushuoneelle sopiviksi. Eräät asukkaista ehdottivat Haapavaaraa, toiset taas Kuorevaaraa. Myös Polvijärveä ehdotettiin rukoushuoneen sijaintipaikaksi. Lääninrovasti Stenius kävi tutkimassa kyseisiä paikkoja ja vuonna 1804 hän ehdotti rukoushuoneen paikaksi Titus Jolkkosen maiden vieressä olevaa kaunista mäennyppylää Polvijärvellä. Tätä ehdotusta kannatti kyläläisten enemmistökin.

Vaikka kaikki tarvittavat luvat oli saatu, ei rukoushuoneen rakentamisesta tullutkaan mitään. Kun hanketta yritettiin toteuttaa, Martonvaaran, Timovaaran ja Kunnasniemen asukkaat kieltäytyivät osallistumasta siihen. He väittivät, että kyseessä oli yksinomaan hankkeesta alusta asti innostuneen sotkumalaisen lautamiehen Yrjö Reijosen yritys. Hankkeesta vetäytymisen syynä lienee osittain ollut myös kustannusten pelko. Kyläläisten mielestä myöskään rakennusmestariksi ajateltu Juho Tuovinen ei ollut riittävästi perillä tällaiseen vaatimaan rakennustyöhön liittyvistä seikoista.

Lautamies Reijonen vei vuonna 1821 tuomiokapituliin Henrik Renqvistin laatiman anomuksen, jossa pyydettiin, että Polvijärven, Haapavaaran, Kuorevaaran, Sotkuman, Solan, Martonvaaran ja Timovaaran kylien alueista muodostettaisiin oma kappeliseurakunta. Tuomiokapituli ei suostunut tähän, mutta lupasi perustaa erityisen rukoushuonesaarnaajan viran. Asiaa käsiteltiin pitäjänkokouksessa helmikuussa 1823. Polvijärveläiset valmistelivat Yrjö Reijosen johdolla siihen aikaan harvinaisen suomenkielisen asiakirjan, jossa osa em. kylien talollisista sitoutui suorittamaan rukoushuonesaarnaajalle vuosittain palkkiona 13 tynnyriä viljaa. Asiakirjassa pyydettiin nimittämään ensimmäiseksi saarnaajaksi Henrik Renqvist.

⁶⁴ Tuomi 1984, s.436

Kirkkoherra Perander vastusti jyrkästi koko hanketta sanoen kyseisten kylien asukkaiden olevan koko seurakunnan köyhimpiä. Heillä ei ollut hänen mukaansa varaa rukoushuoneen rakentamiseen eikä saarnaajan palkkaamiseen. Sen sijaan Perander ehdotti kappelikirkon rakentamista Sysmän tai Jakuriahon kylään, johon myös laaja Sotkuman kylä voitaisiin yhdistää.

Seuraavan kerran asia nousi esille Haapavaarassa Gustav Tukiaisen talossa pidettyjen kinkereiden loputtua pidetyssä kokouksessa 2.2.1842. Kokousta johti kirkkoherra A.J Europaeus. Paikalla oli runsaasti sotkumalaisia, haapavaaralaisia, hukkalalaisia, solalaisia ja polvijärveläisiä. Kinahmosaaresta ja Martonvaarasta oli paikalla vain muutaman talon edustajat. Rukoushuoneen välttämättömyydestä oltiin yksimielisiä, mutta osa kyläläisistä vastusti oman saarnaajan palkkaamista. Tuomiokapitulissakin kannatettiin rakennushanketta, mutta pidettiin tärkeänä myös sitä, että polvijärveläiset saisivat oman papin. Valtion varoista myönnettiin jonkin verran avustusta tämän palkkaamiseen. Polvijärveläiset päättivät maksaa rukoushuoneen rakentamista varten vuosittain kaban viljaa ja yhden ruplan jokaisesta talosta. Liperin emäseurakunta myönsi omasta kirkonkassastaan 1000 ruplan korottoman lainan rakennustyötä varten. Polvijärveläiset valitsivat keskuudestaan rakennustoimikunnan, johon kuuluivat kirkonmies Johan Reijonen, lautamies Heikki Happonen, kylänmiehet Antti Sormunen ja Antti Reijonen sekä talolliset Tobias Luukkonen, Juho Hyttinen, Heikki Tanskanen ja Antti Tanskanen.

Kesällä 1846 rukoushuonetta ja hautausmaata varten erotettiin kahdeksan tynnyrinalan (4 ha) suuruinen alue keskeiseltä paikalta Polvijärveä. Kirkkoherra Europaeus vihki Polvijärven hautausmaan 22.10.1846 ja samalla rukoushuone sai perustuksensa.⁶⁵

Liperin seurakunnan ja Polvijärven yhteisessä kokouksessa päätettiin rakentaa oma pitäjätupa rukoushuoneen seurakuntaa varten. Työ annettiin urakaksi tilattomalle Juho Lappalaiselle. Seuraavan vuoden keväällä pitäjätupa oli muutoin valmis, mutta siitä puuttui vielä eteinen. Työ jäi niiden tehtäväksi joilla oli rästissä taksvärkkejä rukoushuoneen rakentamisesta. Pitäjätuvasta päätettiin myös erottaa lautaseinällä kamari paikkakunnalla vierailevaa pappia varten. Papin kamaria varten valmisti sotkumalainen torppari Yrjö Reijonen kahdella hopearuplalla pöydän, pari tuolia ja sängyn.⁶⁶

Käytännössä rahat yhteisiin seurakunnan hankkeisiin kokosivat kuudennusmiehet. Heidän tehtäviinsä kuuluivat myös sakkujen periminen sekä laskujen että tilien tarkastaminen. Kuudennusmiehet osallistuivat myös ulkoiseen järjestyksenpitoon seurakunnassa. He olivat mm. mukana jalkapuurangaistuksien toimeenpanossa ja suorittivat viinan takavarikoiteja. Kuudennusmiehet olivat

⁶⁵ Tuomi 1984, s.474-478

⁶⁶ Tuomi 1984, s.386

tavallaan pitäjän miehien parhaimmista. He osallistuivat kaikkein aktiivisimmin kylän yhteisiin toimiin. Usein kuudennusmiehet toimivat pitäjässään muissakin luottamustehtävissä; heitä oli mm. lautamiehinä, oltermanneina eli kylänvanhimpina ja 1800-luvun puolella ns. kylänmiehinä. Oltermannit toimivat tapojen vartijoina ja vaivashoidon tehtävissä lähinnä kirkkoneuvoston alaisuudessa. Kylänmiesten tehtäviin kuuluivat jumalanpalveluksissa käynnin ja siveellisyyden valvonta. Heitä tarvittiin myös monenlaisissa tarkastus- ja arvioimistilaisuuksissa. Vastaavia tehtäviä kuin kylänmiehet hoitivat ortodoksien puolella seurakunnan vanhimmat. 1760-luvulla sotkumalaisia seurakunnan vanhimpia olivat Sava Tifanoff, Ivan Stepanoff, Ivan Bajarinen ja Daniela Naumanen.

Vuonna 1831 oli sotkumalainen Yrjö Reijonen luterilaisen seurakunnan kuudennusmiehenä. Hänen toimipiirinsä kuuluivat Sotkuman alueen lisäksi Hukkala ja Sola. Myös ortodokseilla oli omat kuudennusmiehensä. Taipaleen kirkonrakennuksen yhteydessä 1760-luvulla tämän luottamustoimen hoitajina mainitaan Petter Ivanoff Sotkumasta, Laurenti Hartikainen Pappelonsaaresta sekä Mikitta Naumanen Taipaleelta. Ortodoksien kuudennusmiesjärjestelmästä 1800-luvulta ei ole säilynyt tietoja. On mahdollista, että heidän kuudennusmiestensä ja kylänvanhimpiensa tehtävät ovat myöhemmin yhdistyneet.⁶⁷

⁶⁷ Tuomi 1984, s.530-531

LÄHDELUETTELO

Painamattomat lähteet

Sotkuman kylän maakirjat ja isojakokartat (1866). Pohjois-Karjalan maanmittauskonttorin arkisto. Joensuu.

Polvijärven kunnan maarekisterit. Pohjois-Karjalan maanmittauskonttorin arkisto. Joensuu.

Kirjallisuus

Holm, Stefan & Toivanen, Markku (toim.): Taipaleen ortodoksinen seurakunta 400 vuotta. Jyväskylä 1991.

Kantee, Lauri (toim.): Maanmittaus Suomessa 1633-1983. Helsinki 1983.

Katajala, Kimmo (toim.): Asiakirjoja Karjalan historiasta 1500- ja 1600- luvuilta II. Käkisalmen läänin maakirja vuodelta 1637. Joensuu 1991.

Kuujo, Erkki: Taka-Karjalan verotus vuoteen 1710. Helsinki 1959.

Könönen, Aulis V.A & Kirkinen, Heikki: Pohjois-Karjalan historia I. Keskiajasta Solbovan rauhaan. Joensuu 1969.

Könönen, T.: Joensuun kaupunki vuosina 1848-1898. Joensuu 1904.

Ronimus, J.V: Asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kameraalisia oloja 1500- luvulla. Novgorodin vatjalaisen henki- ja verokirja v.1500. Joensuu 1906.

Saloheimo, Veijo: Kaskesta karjaan. Satakuusikymmentä vuotta pohjoiskarjalaista maataloutta. Joensuu 1973.

Saloheimo, Veijo: Pohjois-Karjalan asutusmuodot 1600- luvulla. Joensuu 1971.

Saloheimo, Veijo: Pohjois-Karjalan asutusmuodot 1600- luvulla. Kylä- ja pitäjäkartat. Joensuu 1971.

Saloheimo, Veijo: Pohjois-Karjalan historia II. 1617-1721. Joensuu 1976.

Saloheimo, Veijo: Pohjois-Karjalan historia III. 1722-1809. Joensuu 1980.

Tuomi, Maija-Liisa: Suur-Liperin historia. Joensuu 1984.

Voionmaa, Väinö: Suomen karjalaisen heimon historia. Helsinki 1915.

LIITE 1

Sotkuman talonpojat vuoden 1637 Käkisalmen läänin maakirjan mukaan:

Jurgi Mihajlof
Timaska Petrof
Danillka Petrof
Rodianko Petrof
Mikifarko Kiskief
Lariwanka Andrijef
Maximka Lewontief
Iwanko Wasilief
Piminka Jakimof
Obanka Dawidof
Fedårko Timofijef
Jerasimko Stepanof
Lutzka Fedrof
Anti Hartikin
Jussi Condiajnen
Erich Läppalajnen
Päcko Läppalajnen
Michill Harajnen

LIITE 2

Sotkuman taloluvun kehitys vuosina 1500-1765

vuosi	ort.	lut.	yhteensä
1500	2	-	2
1544	2	-	2
1585	-	-	-
1587	2	-	2
1589	2	-	2
1591	1	-	1
1593	9	-	9
1595	-	-	-
1618	7	-	7
1637	12	-	12
1651	14	11	25
1690	11	10	21
1722	7	4	11
1739	21	11	32
1765	28	14	42

Sotkuman taloluvut 1810-1855

1810	75
1820	75
1830	74
1845	158
1855	158

POLVIJÄRVI [12] KYLÄNLAMPI 2
Petro Pesonen 1997

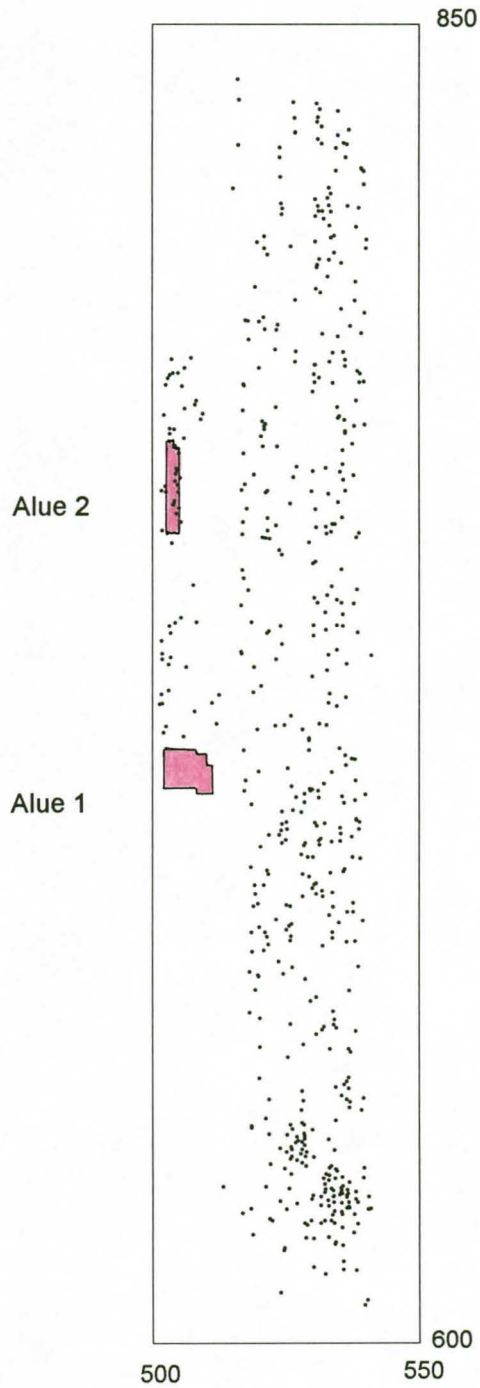
Metallinpaljastinhavainnot

Mittaus: Esa Mikkola

Piirros: Petro Pesonen

Ei mittakaavaan

Kuvan kehys ei osoita
mitattua aluetta.

Metallinpaljastinhavainnot

X	Y	Z						
			62729	53807	8262	63711	52399	8287
			62735	52993	8249	63727	52598	8275
			62767	53637	8258	63766	52857	8287
			62772	53384	8251	63820	52683	8290
60731	53983	8126	62773	53154	8264	63831	52808	8292
60825	54027	8125	62776	54055	8272	63846	52734	8290
60964	52407	8145	62789	53400	8263	63882	53305	8302
61317	53242	8139	62803	53008	8257	63892	52852	8290
61388	53826	8152	62806	53645	8260	63923	52714	8290
61401	53577	8151	62819	53514	8259	63933	52862	8290
61455	53030	8144	62834	53663	8269	63956	52535	8294
61563	53578	8161	62843	53556	8269	63971	52189	8297
61749	52464	8159	62860	53236	8258	63979	52841	8292
61797	52477	8164	62867	53535	8269	64062	52997	8295
61853	53568	8183	62871	53810	8273	64064	52624	8299
61874	53427	8188	62895	53391	8263	64088	51863	8302
61903	53430	8190	62914	53648	8265	64129	51869	8301
61986	53023	8186	62916	53548	8271	64155	52838	8297
61988	52886	8186	62923	53246	8262	64159	52596	8299
62004	53303	8196	62930	53356	8260	64188	52808	8299
62058	51888	8178	62930	52565	8255	64241	53435	8312
62091	53769	8208	62941	53535	8272	64273	52132	8302
62189	53552	8218	62970	51330	8221	64432	53924	8318
62240	52909	8213	62972	52129	8254	64436	52796	8312
62263	53851	8225	62977	53567	8271	64482	53692	8318
62265	53411	8223	63025	53231	8265	64587	53697	8320
62268	53163	8219	63055	53687	8279	64607	52828	8312
62269	52850	8207	63093	53307	8275	64638	53643	8317
62313	53352	8218	63125	53205	8272	64642	52189	8313
62313	52973	8213	63126	53424	8280	64665	53950	8323
62320	52251	8212	63138	53952	8283	64710	53550	8324
62323	53235	8218	63152	53555	8282	64788	52804	8318
62361	52199	8220	63193	53320	8276	64839	53682	8327
62424	53370	8230	63212	53258	8274	64867	53433	8328
62442	53560	8239	63214	52601	8270	64916	53587	8324
62444	53783	8242	63270	53463	8278	64980	53644	8325
62459	51700	8202	63305	53431	8285	65035	52007	8323
62490	53548	8242	63324	52476	8278	65048	53681	8332
62502	53417	8245	63328	53967	8288	65435	52544	8334
62535	52521	8228	63331	53313	8284	65536	53712	8339
62541	54044	8255	63364	52881	8277	65589	53674	8343
62553	54086	8256	63364	53349	8279	65595	53329	8340
62554	51855	8222	63405	52212	8282	65630	52021	8340
62555	53644	8246	63426	52803	8276	65670	52827	8338
62565	53692	8250	63480	52713	8277	65866	53074	8343
62582	53672	8252	63507	52594	8278	65928	53814	8355
62592	53300	8250	63538	53025	8281	65949	53180	8348
62611	53161	8251	63548	52616	8281	65983	53451	8349
62650	52706	8242	63553	52872	8282	66011	53221	8343
62655	53544	8257	63594	52779	8286	66054	53394	8350
62664	53850	8258	63640	52516	8285	66062	52590	8350
62671	53397	8254	63640	52894	8286	66146	53411	8361
62672	53680	8257	63674	53414	8294	66174	52017	8353
62696	52391	8240	63683	52616	8285	66277	51834	8362
62708	53286	8260	63683	52802	8288	66300	53386	8356

66500	52966	8355	68877	52824	8442	70592	53217	8500
66571	53076	8361	68898	53341	8439	70643	51756	8496
66692	53685	8371	68923	53585	8441	70650	53813	8509
66707	51933	8376	68947	52158	8453	70810	53367	8515
66904	52867	8374	68967	53603	8443	70821	52003	8509
66951	51993	8384	69011	51856	8449	70879	52543	8507
66982	51990	8385	69182	53899	8460	70943	53635	8517
66998	52458	8383	69195	53745	8455	71053	53799	8523
67039	51835	8388	69195	52921	8453	71056	53735	8514
67121	52625	8390	69205	53018	8460	71124	53622	8520
67141	53858	8380	69243	52792	8458	71212	52942	8513
67229	52371	8391	69395	52032	8468	71218	51722	8507
67415	51880	8396	69417	52842	8463	71251	53504	8524
67438	52093	8408	69425	53128	8470	71411	52945	8520
67524	53191	8391	69469	52873	8472	71445	52945	8520
67541	52183	8403	69470	52435	8467	71478	50591	8521
67591	53637	8394	69489	53362	8467	71558	50218	8521
67612	53793	8401	69500	53517	8474	71614	52814	8524
67623	52594	8401	69511	53118	8473	71620	51976	8525
67672	53371	8398	69525	52501	8472	71674	50268	8526
67686	52153	8407	69545	53159	8469	71690	52310	8540
67709	52603	8404	69583	53735	8469	71700	52483	8538
67770	51870	8409	69619	52385	8471	71705	53272	8532
67774	52116	8412	69623	52196	8478	71722	51213	8519
67780	53378	8402	69651	53529	8476	71726	53132	8533
67825	52519	8411	69706	52424	8475	71881	52602	8538
67869	52011	8417	69726	53865	8477	71969	50802	8524
67902	52566	8412	69734	52535	8476	72058	53462	8534
67935	52616	8422	69757	53517	8481	72102	50154	8533
67957	53495	8404	69797	53084	8477	72104	50197	8530
67999	53938	8415	69832	52434	8478	72119	51131	8536
68017	52330	8425	69835	53227	8477	72127	53299	8541
68106	53315	8415	69847	53048	8478	72227	53629	8547
68166	53654	8418	69860	53887	8482	72274	51264	8540
68168	53760	8413	69866	52515	8479	72288	50188	8535
68258	53389	8418	69899	53822	8486	72298	53331	8542
68266	52590	8427	69929	53821	8486	72332	51903	8542
68273	51902	8426	70061	52794	8484	72360	50319	8541
68291	52516	8430	70065	52436	8485	72448	52044	8550
68322	51981	8432	70089	52633	8488	72627	52999	8562
68337	53759	8420	70208	51869	8486	72744	53280	8567
68454	52816	8428	70223	53591	8491	72810	50645	8552
68455	53198	8423	70235	52855	8497	72812	51919	8559
68498	53078	8425	70272	53800	8499	72862	50315	8557
68500	51932	8441	70323	53123	8501	72871	53637	8574
68523	53372	8426	70340	52697	8495	72950	52320	8579
68556	53188	8428	70343	53557	8491	72956	50202	8555
68607	52995	8432	70381	53987	8500	72994	50351	8562
68666	51924	8447	70394	52851	8503	73026	54101	8583
68671	52090	8447	70450	53115	8504	73039	53303	8569
68685	53040	8442	70452	52965	8498	73067	50197	8556
68685	53039	8442	70455	51735	8492	73068	51687	8559
68704	53079	8434	70484	52996	8505	73100	51675	8559
68824	52939	8438	70493	52953	8499	73137	53466	8572
68870	52177	8452	70541	52620	8503	73245	52429	8583

73306	50185	8563	75623	52168	8643	77398	52133	8670
73402	53029	8577	75630	53553	8626	77440	52066	8669
73447	52152	8584	75707	50463	8633	77468	53609	8676
73453	50353	8571	75787	53062	8630	77482	50928	8649
73463	53846	8590	75805	51786	8637	77483	50927	8648
73487	52195	8584	75816	50507	8637	77509	53480	8676
73506	53258	8586	75879	50409	8641	77548	53505	8682
73577	53568	8585	75897	52593	8649	77566	50238	8650
73580	52406	8592	75900	50413	8643	77590	50965	8650
73587	50335	8577	75924	53489	8634	77646	51713	8659
73592	53027	8581	75946	50423	8642	77683	50620	8654
73595	53455	8587	76078	53304	8636	77710	52323	8680
73648	50440	8579	76109	52126	8650	77712	53467	8678
73652	51865	8577	76113	50266	8635	77761	50810	8650
73654	50835	8572	76122	50502	8644	77827	53817	8681
73738	50546	8577	76124	52985	8646	77838	50841	8653
73801	53567	8592	76142	53614	8638	77999	53015	8680
73838	53242	8597	76146	52164	8652	78110	50575	8652
73965	51677	8581	76148	50183	8638	78123	51728	8660
74000	53776	8604	76160	51687	8636	78133	50274	8646
74019	53547	8596	76221	50256	8641	78150	51726	8660
74022	53102	8596	76246	50485	8649	78168	53382	8690
74080	53455	8597	76257	51744	8641	78179	53880	8686
74114	53034	8594	76319	50437	8651	78188	53045	8680
74159	53281	8599	76346	53576	8640	78200	53962	8682
74263	51802	8598	76380	50534	8646	78259	50302	8650
74266	53832	8608	76399	52649	8649	78268	53131	8686
74332	53367	8607	76433	53774	8646	78321	50344	8657
74359	50783	8596	76444	51913	8657	78325	53033	8678
74493	51720	8599	76460	50448	8653	78338	53898	8689
74642	51701	8601	76488	53522	8648	78355	50401	8657
74657	53547	8609	76510	53016	8649	78357	50497	8656
74768	53015	8610	76515	50478	8653	78390	53841	8684
74800	53058	8606	76548	50468	8654	78448	50618	8654
74939	52436	8626	76565	53258	8656	78450	52015	8677
75015	52379	8623	76594	52709	8659	78480	53615	8684
75155	50378	8618	76638	53568	8648	78507	53056	8679
75161	52943	8617	76840	50512	8653	78509	53055	8679
75233	52203	8629	76847	51724	8649	78565	52689	8683
75252	52133	8630	76900	53573	8655	78566	53333	8683
75255	53825	8624	76972	52087	8662	78607	53613	8682
75259	52069	8629	76975	52351	8664	78617	50378	8659
75327	51700	8621	76983	50438	8654	78643	50743	8655
75333	53271	8623	77022	53752	8667	78740	53388	8688
75340	53872	8630	77135	50608	8651	78749	53584	8682
75367	53346	8625	77170	52042	8673	78765	52703	8689
75390	50196	8617	77211	50349	8651	78796	52313	8681
75397	52169	8637	77233	53616	8672	78995	51813	8665
75459	53079	8622	77262	53617	8671	79049	53487	8679
75471	53256	8631	77300	50433	8651	79098	53200	8675
75493	52323	8640	77307	52102	8666	79113	53917	8684
75513	53419	8625	77318	50342	8653	79174	52342	8675
75514	53375	8635	77357	52111	8667	79179	52118	8670
75552	51711	8624	77360	53791	8670	79248	53711	8677
75555	50552	8628	77388	53982	8666	79271	52355	8674

79324	52005	8671	82470	53631	8685
79347	51809	8668	82646	53442	8690
79357	51754	8662	82646	53452	8692
79409	52099	8671	82667	52401	8689
79501	53975	8671	82711	51619	8690
79567	53549	8677	82722	53656	8688
79733	53798	8672	82739	53177	8690
79737	52683	8676	82741	53595	8698
79885	53154	8674	82813	53105	8685
79963	53068	8667	82896	53481	8691
79989	51937	8677	82935	52685	8690
80090	53810	8670	82988	53693	8693
80187	53294	8674	83047	53188	8696
80372	53086	8666	83128	53099	8692
80411	53102	8668	83201	52677	8690
80449	53542	8676	83214	53113	8693
80518	53318	8670	83335	53484	8698
80527	53135	8671	83373	53143	8695
80609	52162	8673	83477	53086	8703
80641	53407	8674	83506	52649	8705
80724	52108	8671	83560	51630	8703
80726	54004	8667	83945	51615	8703
80770	52607	8682			
80848	51969	8676			
80858	53061	8671			
80898	54019	8666			
80938	53348	8670			
80965	52112	8675			
80976	53408	8673			
81137	53819	8672			
81166	53329	8670			
81302	53217	8670			
81347	53059	8674			
81385	52434	8678			
81429	53357	8668			
81436	53124	8668			
81444	53199	8674			
81487	52446	8680			
81502	53868	8675			
81540	53111	8667			
81540	53660	8672			
81551	53312	8676			
81587	52419	8680			
81677	53061	8674			
81690	53296	8678			
81778	53355	8673			
81871	51529	8689			
81890	53316	8682			
81946	53966	8683			
82095	52415	8684			
82199	53968	8686			
82211	53443	8682			
82239	53928	8681			
82269	53924	8682			
82463	52403	8687			

POLVIJÄRVI Kylänlampi 2 (KM 30453) / Pesonen 1997

Luuanalyysi 30.12.1997 Pirkko Ukkonen

Suurin osa aineistosta oli palamatonta, mutta mukana oli myös varsin paljon palanutta luuta. Aineistosta määritettiin yhteensä 90 fragmenttia, jotka jakautuivat seuraavasti:

Laji	Fr.	MIND*
Sus scrofa (sika)	16	1
Bos taurus (nauta)	32	3
Ovis/Capra (lammas/vuohi)	17	3
Ruminantia (märehtijät)	8	-
Artiodactyla (sorkkaeläimet)	4	-
Lepus timidus (metsäjänis)	2	1
Mammalia (nisäkkäät)	1	-
Cygnus cygnus (joutsen)	1	1
Rana temporaria (sammakko)	9	1

*MIND = vähimmäisyksilömäärä

Pääosa kotieläinten määritetyistä luista oli hampaita, mutta mukana oli myös muita kallon kappaleita ja raajojen luuta. Hampaiden perusteella aineistossa oli vähintään yksi sika, kolme nautaa ja kolme lammasta tai vuolta.

Jäniksestä määritettiin kaksi jälkapöydän luuta ja joutsenesta yksi varvasluu. Sammakko on todennäköisesti kuollut tunkioon talvihorroksen aikana.

Pirkko Ukkonen

POLVIJÄRVI Kylänlampi 2 (KM 30453) / Pesonen 1997

Luuanalyysi 30.12.1997 Pirkko Ukkonen

* = vähimmäisyksilömäärän (MIND) laskemiseen soveltuva fragmentti
 - luu on palamatonta ellei toisin mainita

36	-	(palanut)	
53	1	phal. (III/IV)2	Bos taurus
84	1	dens: M _x fr.	Bos taurus
94	-		
105	-	LEIKKUJÄLKIÄ	
109	1	dens: M ₃ sin. (fr.)*	Bos taurus
129	1	dens: M _x fr.	Bos taurus
132	1	dens: M ^x fr.	Ovis/Capra
140	-	(palanut)	
146	1	dens fr.	Ruminantia
154	1	dens: M ₂ dex.* (+ maxillare fr.)	Bos taurus
161	1	dens: M ² dex.*	Bos taurus
165	1	dens: M ¹ dex.*	Bos taurus
179	1	humerus dex. diaph. fr.	Sus scrofa
180	-	(palanut)	
182	-		
187	-	(palanut)	
188	-		
198	-	(palanut)	
207	-		
209	1	cranium, os petrosum dex.*	Bos taurus

216	1	dens: M ₁ dex.*	Bos taurus
	1	dens: dp ₂ dex.*	"
	1	dens: M _x sin./dex.	"
	1	mt III-IV sin./dex. diaph. fr.	"
219	1	cranium, os petrosum dex.* (+palanut)	Sus scrofa
222	1	dens: M ₂ dex. fr.*	Bos taurus
231	1	dens: dp ₃ sin.*	Bos taurus
	1	dens: P _x sin. (hyvin kulunut)	"
237	4	dens fr.	Ruminantia
259	-		
264	-		
269	1	dens fr.	Ruminantia
271	2	mt III-IV sin./dex. diaph. fr.	Bos taurus
	1	dens: M ¹ dex.*	"
278	1	dens: M ₃ dex.*	Ovis/Capra
298	1	dens, subst. adam. fr.	Bos taurus
303	-		
314	-	(palanut)	
329	-	(palanut)	
334	-	(palanut)	
335	-		
342	1	dens: M ¹ sin.*	Bos taurus
345	1	(palanut): dens, subst. adam. fr.	Ruminantia
372	-	(palanut)	
373	1	mandibula fr.	Ruminantia
378	-	(palanut)	
383	-		
387	1	mc III-IV diaph. fr.	Bos taurus

394	1	(palanut): dens, subst. adam. fr.	Sus scrofa
398	1	mandibula sin. fr. + P ₄ M ₁ M ₂ M ₃ *	Ovis/Capra
400	1	mandibula sin. fr. + dp ₂ dp ₃ dp ₄ M ₁ *	Ovis/Capra
	1	dens: M ₂ (puhkeamaton)*	"
	1	cranium, bulla tymp. dex.*	Sus scrofa
	1	radius dex. diaph. fr.	"
402	1	dens: dp ₄ dex.*	Ovis/Capra
	1	dens: M ₁ dex.*	"
	1	dens: M ₃ dex.*	"
	2	dens, radix dentis fr.	"
405	1	cranium, maxillare dex. fr. + P ² P ³ P ⁴ * (puhkeamattomat)	Bos taurus
	1	cranium, maxillare dex. fr. + M ¹ M ² *	"
	1	cranium, maxillare dex. fr.	"
407	1	dens: M ₃ sin.*	Ovis/Capra
	1	cranium, proc. jugularis (+palanut)	Bos taurus
412	1	dens: P ₃ sin.*	Ovis/Capra
415	1	mandibula dex. fr. + dp ₂ dp ₃ dp ₄ *	Ovis/Capra
	1	mandibula sin. fr. + P ₂ P ₃ P ₄ M ₁ M ₂	"
	1	dens: M ₂ dex.*	"
	1	mandibula sin. fr. + P ₃ P ₄ M ₁ M ₂ *	Sus scrofa
	1	cranium, maxillare dex. fr. + C P ² P ³	"
	2	cranium, maxillare fr.	Artiodactyla
	2	dens fr.	"
438	-		
443	-		
474	1	dens: M ² dex.*	Bos taurus
478	-		
497	-		
507	1	dens: M ₁ dex.*	Sus scrofa
	1	dens: M ₃ dex.*	"
	1	dens: P ⁴ dex.*	"
	1	dens: M ¹ dex.*	"
526	1	dens: M ^x dex.	Bos taurus
536	-	(palanut)	

543	-	(tyhjä ltk)	
566	-	(+palanut)	
567		TYÖSTETTY KAPPALE	
	1	dens: C ₁ sin.*	Sus scrofa
	1	dens: C ₁ dex.*	"
	1	mt III sin. prox. fr.* (+palanut)	Lepus timidus
569	1	pelvis, os cogygis*	Rana temporaria
570	1	mandibula sin. fr.	Ovis/Capra
	1	dens: M fr.	Bos taurus
	1	pelvis, ilium sin.*	Rana temporaria
	1	pelvis, ilium dex.*	"
	1	femur sin.*	"
	1	femur dex.*	"
	1	tibio-fibula sin.*	"
	1	tibio-fibula dex.*	"
	1	fibula sin./dex.	"
573	-		
576	1	cranium, squamosum dex.*	Bos taurus
	1	mt V sin. prox. fr.*	Lepus timidus
	1	cranium, quadratum sin.*	Rana temporaria
577	1	(palanut): dens, subst. adam. fr.	Mammalia
582	1	(palanut): phal. (III/IV)1 prox. fr.	Bos taurus
585	-		
590	-	(tyhjä ltk)	
595	1	tibia sin./dex. diaph. fr.	Ovis/Capra
600	-	(palanut)	
606	-		
611	-	(palanut)	
618	-	(palanut)	
636	-	(palanut)	
637	1	phal. tarsi (+palanut)	Cygnus cygnus

640	-	(palanut)	
644	-		
645	1	vertebra thorac., proc. spinosus fr.	Sus scrofa
	2	vertebra thorac., corpus vert. fr.	"
649	1	phal. (III/IV)2	Bos taurus
	1	atlas fr.	"
655	-	(palanut)	
658	-	(palanut)	
666	-	(palanut)	
669	-	(palanut)	
670	-	(palanut)	
674	-	(palanut)	
689	-		
698	-	(palanut)	
699	-	(palanut)	
700	-		
705	-	(palanut)	

HELSINGIN YLIOPISTON
 AJOITUSLABORATORIO
 PL 11, (Snellmaninkatu 3)
 00014 Helsingin yliopisto
 Puh. 191 23436

Museovirasto
 Arkeologian osasto

AJOITUSTULOKSIA

Lab. no.	Näyte	$\delta^{13}\text{C}$	Ikä (BP)
	Polvijärvi, Kylänlampi 2		
Hel-4102	näyte 3, tulisija 1, alue 1	- 25.8	120 \pm 80
Hel-4103	näyte 8, tulisija , alue 3	- 25.7	Modern
Hel-4104	näyte 6, tulisija 1, alue 1	- 28.0	140 \pm 90
Hela-213	näyte 5, tulisija 2, alue 1	- 25.8	160 \pm 55
Hela-214	näyte 9, saviastia, karsta	- 29.7	115 \pm 50
Hela-215	näyte 10, saviastia, karsta	- 30.4	195 \pm 55

Tulos on ilmoitettu vuosina vuodesta 1950 AD lukien ja perustuu ^{14}C :n puoliintumisaikaan 5568 vuotta. Epätarkkuuteen ($\pm 1 \sigma$) sisältyvät näytteen mittauksista ja tarpeellisista vertailumittauksista aiheutuvat tilastolliset virheet. $\delta^{13}\text{C}$ arvo on annettu promilleina suhteessa PDB standardiin. Jos $\delta^{13}\text{C}$ arvo on ilmoitettu on annettu ikä korjattu isotooppifraktioitumiselle vastaamaan $\delta^{13}\text{C}$ arvoa -25 ‰.

Helsingissä 17.2.1998

 Högne Jungner

Date sent: Mon, 26 Jan 1998 10:26:09 +0200
From: Arto Julkunen <arto.julkunen@server.iaf.fi>
Send reply to: astrock@server.iaf.fi
Organization: Astrock Oy (Ltd)
To: Petro Pesonen <Petro.Pesonen@NBA.fi>
Subject: Re: polvijärven grad.mittaukset

Hei!

Kiitos viestistä!

Lähetän postissa kartat, joissa on myös värisävyjen legendat. Kartoista sananen:

Magneettinen pystygradientti (yksikkö nT/m) ilmaisee magneettikentän arvon muuttumista pystysuunnassa. Tällaisella mittaustavalla on seuraavia erityispiirteitä:

- magneettikentän taustavaihtelut eliminoiduvat käytännössä kokonaan, koska vaihtelut vaikuttavat molempiin antureihin
- lähellä maanpintaa olevat anomalian aiheuttajat tulevat esiin paremmin kuin syvemmällä olevat. Tätä ominaisuutta voidaan korostaa tai vähentää päällekkäisten antureiden korkeuden valinnalla.

Sotkuman tuloksista:

Mittauksen maastotyön suoritti yliopiston edustaja, tulokäsittelyn geofyysikko Leena Kallio ja Arto Julkunen, Astrock Oy.

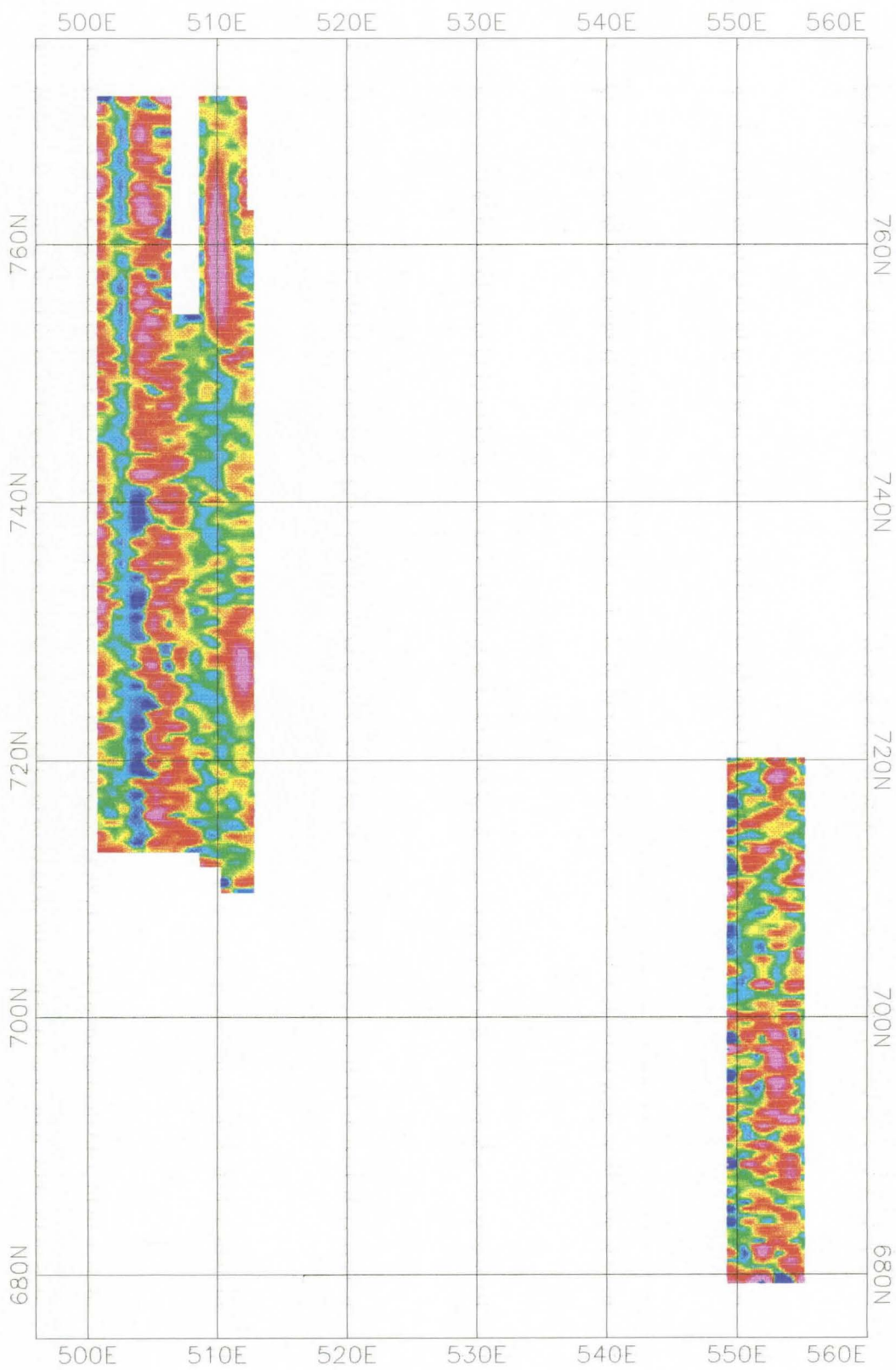
Yleispiirteenä gradienttivaihtelut ovat hyvin suuria, mikä kielii maaperän mahdollisesti korkeahkosta magnetiittipitoisuudesta. Siitä huolimatta, että 'kohina' on suurta, erottuu aineistossa myös selviä anomaliaita, mahdollisesti käännetty maa on aiheuttanut ainakin osan niistä.

Kuvissa näkyy myös pitkittäisiä 'anomaliaita', joita pidän lähinnä mittaajasta johtuvina sikäli kun ovat täsmälleen mittauslinjan suuntaa noudattavia.

Mittausalueet ovat melko pieniä, ja tulevaisuudessa kannattaisi ehkä suunnitella mittaukset yhdessä ja katsoa tarkoituksenmukaiset mittausalueet.

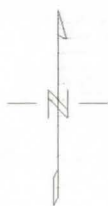
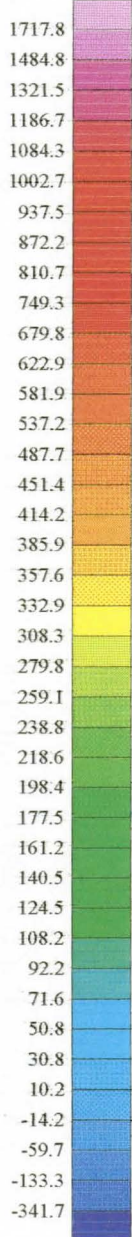
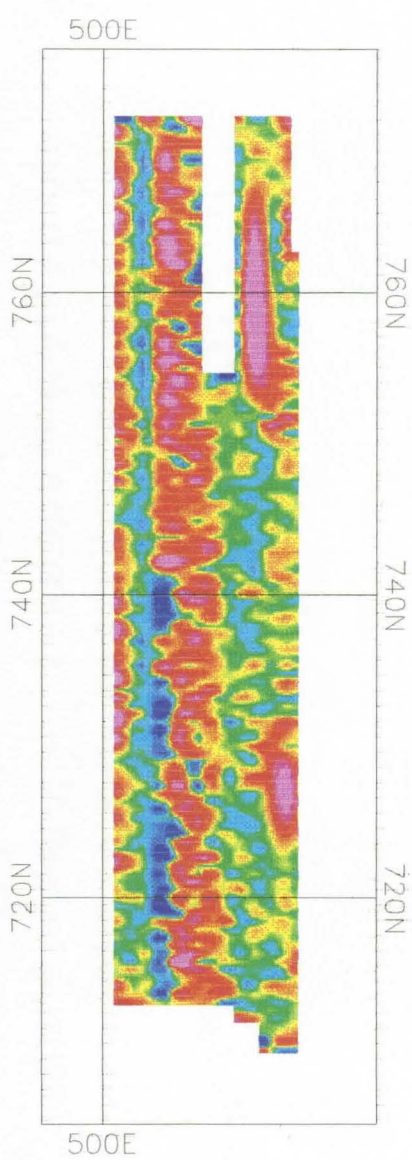
Terveisin,

Arto Julkunen

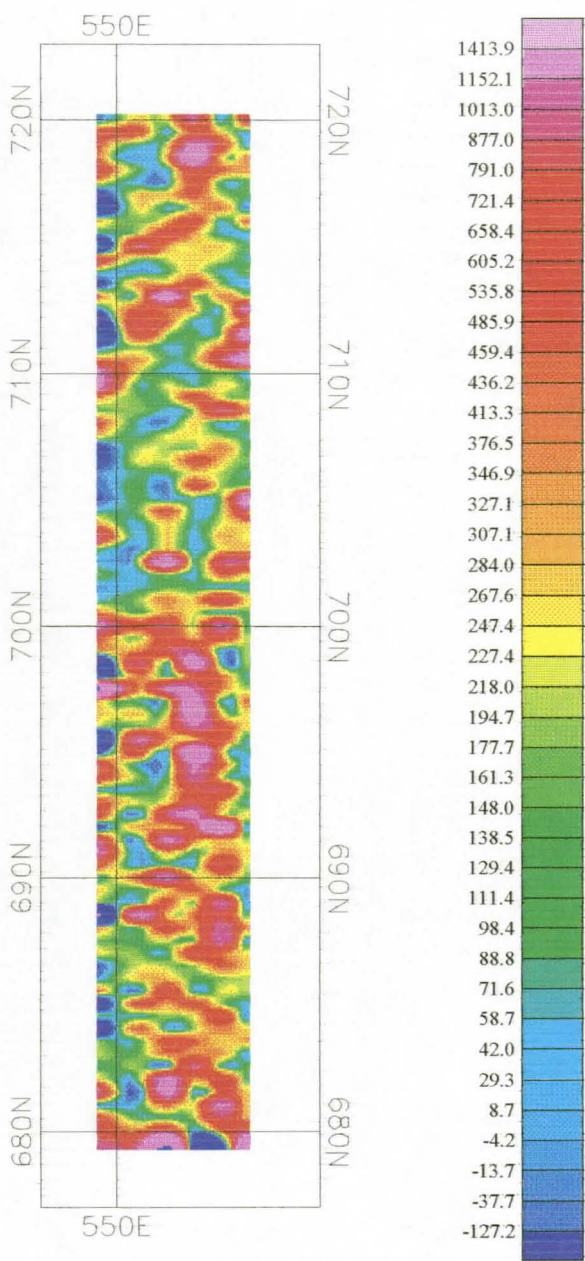

Sotkuma
Magneettinen Gradientti
[1:500] [nT]

Sotkuma
Magneettinen Gradientti
[1:500] [nT]

Sotkuma
Magneettinen Gradientti
[1:500] [nT]

